

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

THORSTEIN VEBLEN

1921

Editör: Ahmet Öncü
Çeviren: Barış Özçorlu

Ankara
Temmuz
2011

TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası

1954

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ
THORSTEIN VEBLEN
1921

Editör: Ahmet Öncü
Çeviren: Barış Özçorlu

1.Baskı, Ankara-Temmuz 2011
ISBN:978-605-0133-1
EMO Yayın No: GN/2011/7

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

İhlamur Sokak No:10 Kat:2 06640 Kızılay Ankara

Tel: (312) 425 32 72 Faks: (312) 417 38 18

<http://www.emo.org.tr> E-Posta: emo@emo.org.tr

Kütüphane Katalog Kartı

338 VEB 1921

Mühendisler ve fiyat sistemi= The engineers and the price system
/ Thorstein Veblen; Editör Ahmet Öncü; Çeviren Barış Özçorlu.--1.bs.--
Ankara. Elektrik Mühendisleri Odası, 2011

152 s.:24 cm (EMO Yayın No:GY/2011/7; ISBN:978-605-0133-1)

Ekonomi--Üretim

Dizgi

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

Baskı

Mattek Matbaa

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÇEVİRİYE GİRİŞ

Ahmet Öncü

KIZIL VEBLEN

William M. Dugger

SUNUŞ

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

Thorstein Veblen

I. Sabotajın Doğası ve Kullanımı Üzerine	21
II. Sanayi Sistemi ve Sanayi Önderleri	31
III. Finans Önderleri ve Mühendisler	41
IV. Devrimci Bir Altüst Oluş Tehlikesi Üzerine	52
V. Değişimi Meydana Getiren Koşullar Üzerine	61
VI. Olası Bir Teknisyenler Sovyeti Üzerine Bir Yazı	73

İŞ İDEOLOJİSİNİ ÇÜRÜTMEK:VEBLEN'İN DEVRİMCİ AKTÖRLER OLARAK MÜHENDİSLER KURAMININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Öncü

I. Giriş	87
II. Veblenci Problematik	93
III. İşin Yapısal Paradoksu ve Sanayinin Failleri Olarak Mühendisler	97
IV. “Çünkü Ne Yaptıklarını Bilmiyorlar”	104
V. Sonuç Yerine: “Yitip Giden Aracılar” Olarak “Mühendisler”	106
Kaynakça	110

BİLİM VE TEKNOLOJİDE DEĞİŞİM, DEĞİŞEN MÜHENDİSLİK PROFİLİ, GELECEĞİN MÜHENDİSİ

Aykut Göker

I.Giriş	113
II.Mühendisin Temel İşlevi	113
III.Mühendislik Profiline Değişiminde Rol Oynayan Faktörler	114
IV.Bilim ve Teknolojideki Değişim	115
V.Disiplinler Arası Yakınsama	116
VI.Mühendislik Uzayında Değişim	116
VII.Artan Kısıtlar	117
VIII.Teknolojinin Üretim Sürecinde Artan Rolü ve Değişen Rekabet Şartları	117
IX.Fizikî ve Beşerî Ortamda Değişiklik	118
X.Üretim Sürecinde Bilginin Artan Rolü	119
XI.“Codified” Yani ‘Kodlanmış/Açık Bilgi’ ve “Tacit Knowledge” Yani ‘Zımni/Örtük Bilgi’ Ne Demektir?	120
XII.Mühendislik Bilgisinin Yarı Ömrü	121
XIII.Sonuç Yerine	121

MÜHENDİSLİK, TEKNOLOJİ VE BELGELENDİRME

Mahmut Kiper

I.Özet	125
II.Mühendis-Teknoloji İlişkisi	125
III.Mühendislik Kimliği ve Sorumlulukları	128
IV.Teknolojilerde Beklenen Gelişmeler	130
V.Sistem Yaklaşımı ile Biçimlenen Mühendislik Eğitimi	131
VI.Sürekli Eğitimi Gerekli Kılan Başlıca Hususlar	131
VII.Uygunluk Değerlendirme, Akreditasyon ve Belgelendirme Süreçleri için Öneriler	133
VIII.Sonuç	135

THORSTEIN VEBLEN’İN TEMEL ESERLERİNDEN SEÇİLMİŞ

KAPSAMLI BİR KAYNAKÇA	137
------------------------------	-----

ÖZGEÇMİŞLER	149
--------------------	-----

TÜRKÇE ÇEVİRİYE GİRİŞ

Barış Özçorlu tarafından özenli bir çeviriyle Türkçeye kazandırılmış olan *Engineers and the Price System (Mühendisler ve Fiyat Sistemi)*, anti-kapitalist bir siyasal konumlanışı açıkça benimseyip baştan sona savunur. Kapitalizmin ancak sistemli bir örgütlenmeyi öngören uzun süreli bir devrimci altüst oluş ile aşılabileceğini ileri sürer. Eserin sadece bu iki özelliğine dayanarak, Thorstein Veblen'in (1857-1929), kapitalizmin doğal bir toplumsal düzen olduğu görüşünün bir tabu düzeyine yükseltilerek yüceltildiği Amerika Birleşik Devletleri'nin erken yirminci yüzyıl entelektüel tarihinde ender bir yere sahip olduğu söylenebilir. Veblen'in bir Marksist olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte, emek değer teorisine dayanan Marx'ın kapitalizm kavramlaştırmasını eleştirerek, kuramsal açıdan ondan farklı düşündüğünü ortaya koymuş olduğu unutulmamalıdır. Veblen'in bu özelliğini *Mühendisler*'i okurken her an akılda tutmak, daha sonra aşılımları çok zor olabilecek birtakım yorumlama hatalarına düşülmemesi için elzemdir. Bununla birlikte, devrimci bir bilim insanı olduğundan, Veblen'in Marx ile yollarının iki noktada kesişmiş olduğu vurgulanabilir: Sosyalizm ve materyalizm. Veblen, Marx gibi, emekçi insanlığı kapitalizmi aşarak –kendi gizemli üslubunda adını ne koymuş olursa olsun– sosyalizmi kurma mücadelesine çağırmıştır. Veblen, yine Marx gibi, materyalist bir noktadan hareket ederek değişimin nedenini nesnenin iç çelişkilerinde aramıştır. Bu yüzden, insanlığın tarihsel evrimini iktisadi temelden türeyen çatışmaların sonucu olarak yorumlamıştır. Kısacası Veblen, materyalist bir iktisatçı ve sosyologdur.

Veblen'in yaşamı ile ilgili bilinenlerin pek çoğu, Joseph Dorfman'ın *Veblen and His America (Veblen ve Onun Amerika'sı)* adlı kapsamlı biyografik eserinden gelmektedir. Dorfman'ın yazdıklarından –başta romantik hayatına dair olmak üzere aktardıkları bugün ciddi olarak sorgulanmaktaysa da– Veblen'in kurulu düzenin ödülleriyle sırtını kaygısızca dönebilmiş asi bir bilgin olduğunu okuruz. Veblen'i sosyalizme bağlayan Edward Bellamy (1850-1898)

olmuştur. Bellamy, *Looking Backward* (*Geçmişe Bakış*, çeviren Fahri Yaraş) adlı ütopyası ile zamanında geniş bir okuyucu kitlesi kazanmakla kalmayıp, Amerika'da anti-kapitalist bir toplumsal hareketin oluşmasına öncülük etmiş sosyalist bir yazar ve vizyonerdir. *Geçmişe Bakış*'in, sosyalist bir toplumda üretim, tüketim, bölüşüm ve kültürel yaşamın örgütlenmesine dair birbirinden ilginç yaratıcı düşünceler içeren bir metin olarak Veblen'i derinden etkilemiş olduğunu hemen bütün önemli eserlerinde görmek mümkündür. Veblen'in *Mühendisler*'i, belki de bu söylediğimizi doğrudan destekleyen en önemli eseridir.

Yaşamının sonuna kadar iş (*business*) dünyasının toplum üzerindeki tahripkâr iktidarına karşı cesur bir entelektüel mücadele yürütmüş olan Veblen'i, düzene başkaldırmış isyankâr emekçilerin her zaman yanında görürüz. Bir grup devrimci emekçi 1905 yılında Chicago'da tüm işçileri tek bir örgüt altında birleştirerek ücret sistemini ortadan kaldırmak üzere Industrial Workers of the World (IWW- Dünya Sanayi İşçileri) sendikasını kurduklarında, Veblen bir an bile düşünmeden bu hareketin yanında yer almıştır. Wobblies olarak da bilinen IWW hareketinden esinlendiği gibi Lenin'i ve Bolşevikleri de desteklemiş, onlardan, kendi düşüncesine yabancı olmayan işçi sınıfının kapitalistlerden tümüyle bağımsızlaşabilmesi için üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının yanı sıra işçilerin kendi kendilerini demokratik olarak yönetebilecekleri işçi konseylerine yani Sovyetlere gereksinim duyacakları düşüncesini almıştır. *Mühendisler*'in son bölümünde sosyalizme geçiş sürecinde "mühendisler" in üstleneceği *yönetmel* işlevi açıklarken "Teknisyenler Sovyeti" deyimini kullanması, bunu ikirciksiz biçimde ortaya koyar. Kitabın aynı bölümünde kapitalizmden devrimci bir kopuşun gerçekleştirilebilmesi için *genel grevin* siyasi ve ideolojik bir silah olarak kullanılmasını kuvvetle önermesi de, uluslararası komünist hareketten etkilenmiş olduğunun bir başka göstergesidir. İşçi sınıfının devrimci bir güç olarak tarihsel bir sıçrama yapabileceğini düşündüğünü ise Britanya'daki 1926 genel grevini coşkuyla desteklemiş olmasından anlayabiliriz.

Veblen'in kapitalizme eleştirel yaklaşan diğer önde gelen siyasal iktisatçılardan nasıl ve ne yönde farklılaştığını belirlemek için, onun teknoloji kavramına yüklediği özgün anlama bakmak gerekir. Sweezy, *Veblen's Critique of the American Economy* (*Veblen'in Amerikan Ekonomisi Eleştirisi*) adlı makalesinde Veblen'in Marx ve Schumpeter'dan farkını vurgularken bu noktaya çok önemli bir açıklık getirir. Marksist kuramda teknolojik gelişme, kapitalistlerin varlıklarını sürdürebilmek için gerçekleştirmek zorunda oldukları sermaye birikimi faaliyetinden kaynaklanır. Bu nedenle, sanayide yaratıcılık işlevinden sorumlu olan "mucitler ve teknisyenler" e özerk bir konum atfedilmez. Bunlar neredeyse tümüyle kapitalistler arasındaki yaşamsal rekabete bağlı olarak

sürüp giden teknoloji yarışına tabi failer olarak kavramlaştırılır. Schumpeter'in kuramında ise kapitalistler pasif rantiyeler olarak görülürken, teknolojik gelişme ve sıçramalar kapitalizmin aktif öznelere olarak kavramlaştırılan girişimcilere atfedilir. Dolayısıyla, Sweezy'e göre, Schumpeterci yaklaşımda da "mucitler ve teknisyenler" özerk bir konuma sahip değildir; bir biçimde bunların iktisadi ve toplumsal gelişmede herhangi bir etkinliğinden söz ediliyorsa, bu, onların girişimci rolüne soyunmuş olmalarının bir sonucu olarak görülür.

Sweezy, Veblen'in Marx ve Schumpeter'dan önemli bir farkla ayrıştığını göstermek için önce aralarındaki benzerliğe dikkat çeker. Veblen'in, elinizdeki kitapta "işe gelmeyen mülk sahipleri" olarak Türkçeye çevrilen "absentee owners" kavramıyla Marx'ın kapitalistlerine benzer bir sınıfa, "sanayi önderleri" olarak çevrilen "captains of industry" kavramıyla ise Schumpeter'in girişimcilerini çağrıştıran bir toplumsal faile gönderme yaptığını söyler. Ona göre, bu üçü arasındaki benzerlik bundan daha ileri götürülemez. Bu savını, Veblen'in Marx ve Schumpeter'dan farklı olarak iş (*business*) ile sanayi arasında kesin ve keskin bir ayırım yapmış olmasıyla temellendirir. Veblen'e göre, işin tek bir amacı vardır: Daha fazla, hep daha fazla para. Bu bağlamda, işe gelmeyen mülk sahipleri ile sanayi önderleri tek bir sınıf oluştururlar. Veblen, bu sınıfı, ilk büyük ve önemli eseri olan *The Theory of the Leisure Class'ta* (*Aylak Sınıfın Teorisi*) aylak sınıf olarak adlandırdığı, diğer sınıfları egemenliği altında tutarak sömüren hâkim sınıfın bir ögesi olarak kavrar ve bunların sadece iş –yani daha fazla para– ile ilgilendiklerini ileri sürer. Aylak sınıfın bir ögesi olarak işe gelmeyen mülk sahipleri ve sanayi önderleri, tek amaçları olan para kazanma hedefine ulaşmalarını sağladığı ölçüde sanayi ve teknolojideki gelişmelere izin verir. Bununla birlikte, bu eğilim kazançlarını olumsuz etkileyecek olursa hiç çekinmeden sanayi ve teknolojiyi yıkıma uğrattırılar. Veblen, *Mühendisler*'de bu yıkım ya da "sabotaj" faaliyetini, işadamları (businessmen) olarak da isimlendirdiği işe gelmeyen mülk sahipleri ile sanayi önderlerinin "verimli olmaktan vicdanen vazgeçmeleri" biçiminde alaycı bir üslupla tanımlar. Bu anlamda, işadamlarının toplumun üretici güçlerini temsil eden sanayi ve teknoloji ile aralarında pozitif değil negatif bir ilişki bulunduğu ileri sürer. Bu ise, onun çağdaş sanayi toplumlarının temel çelişkisini nasıl tanımladığını görmemizi sağlar: Kapitalistler, kendi çıkarlarını gözetken "aylaklar" olarak "faal sınıf"ın yaratıcılığını sömürmekle kalmayıp maddi refahını baltalamakta, uygar insan soyunu yokluk ve yoksunluğa mahkûm etmektedirler.

İşte bu bağlamda, Veblen için sadece kuramsal değil, aynı zamanda pratik yani politik bir soru gündeme gelir. Faal sınıfın üyeleri olan mühendisler, eğitim, ilgi ve teknolojik bakış açılarından kaynaklanan düşünce alışkanlıklarından hareketle işe gelmeyen patronlarından bağımsızlaşarak, onların

sabotajına karşı devrimci bir bilinç ve pratiğe sıçrama yapabilecekler midir?

Türkçeye çevrilmesi çok gecikmiş olan bu klasik eserin, devrimci bir tarihe sahip Türkiyeli mühendislere yeni bir soluk getireceğini umuyor, Veblen'in *külliyatının* Türkçeye artan bir ilgiyle kazandırılmasını diliyorum.

Ahmet Öncü

Üsküdar, 3 Temmuz 2011

Kızıl Veblen¹

William M. Dugger

Thorstein Veblen, Amerika'nın toplumsal kurama yaptığı yegâne katkı olan kurumsal iktisadın kurucusudur. Kurumsal iktisatçılar, Franklin Delano Roosevelt'in New Deal uygulamasına önemli ölçüde katkı yaparak, 2. Dünya Savaşı ve sonrasında gerek devlet hizmeti gerekse akademide faaliyetlerini sürdürdüler. 1950'li yılların başına gelindiğinde, Veblen'in düşüncesinin her yanına serpiştirilmiş kızıl parçacıklar, yerleşik kurumsalcılara sıkıntı vermeye başladı. Paul Sweezy, C. Wright Mills ve Douglas Dowd, Veblen'de bulunan kızıl parçacıkları muhafaza etse de, çoğu kurumsalcı bunu yapmadı. Veblen'in düşüncesi, bu düşüncüyü bir arada tutan ve temel öneme sahip olan söz konusu kızıl parçacıklar olmadan çabucak dağıldı ve geriye, eski kafalılara ve açgözlü işadamlarına getirilen bir dizi mizahi eleştiriden biraz daha fazlası kaldı. Devrimci kitabı *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* bile, alaycı bir ekonomik fars olarak yeniden yorumlandı.

Daha sonra Vietnam meselesi ortaya çıktı. Vietnam kuşağı kızıkların ne demek olduğunu gördü ve buna Kızıl Veblen de dahildi. O bize çok şey öğretti ve bunların hiçbirisi mizahi değildi. Gerçi bizi gülümsetti; çünkü bize öğrettiği bir şey de tüm bunların değişeceğiydi. Gerçek Thorstein Veblen bir mizahçı değil, bir radikal ve Marksistti. Her sağlam Marksist gibi, akıl hocasını körü körüne izlemeyerek onun üzerine eleştirel çalışmalar yaptı. Bundan dolayı, tıpkı Marx'ın kendisini daha ileriye götürecek bir temel olarak yararlanmak amacıyla Hegel'i eleştirmesi gibi, Veblen de Marx'ı eleştirdi. Revizyonist kurumsalcılar, onun Marksizm karşıtı olduğunu ileri sürmektedir. Hiçbir şey gerçeklerden bu kadar uzak olamaz. Veblen ile Marx arasında kuşkusuz önemli ayrılıklar söz konusu olsa da, benzerlikler daha ağır basar.

Marx ile Benzerlikler

Gerek Marx gerekse Veblen, parçası oldukları toplumsal sistemin adaletsiz ve savurgan olduğuna inanıyordu. Bundan dolayı, dönemlerinin önde gelen entelektüelleri de dahil olmak üzere, var olan her şeyi eleştirmeye koyuldular. Marx, kuşkusuz işe Hegelci düşüncüyü eleştirerek başladı ve Hegel'i daha

¹ Bu makale, "Veblen the Red" başlığıyla *Monthly Review MRzine Online*'da yayımlanmıştır. Makaleye <http://mrzine.monthlyreview.org/2007/dugger081207.html> bağlantısından erişilebilmektedir. William Dugger'a ve *Monthly Review* dergisinin editörü John Bellamy Foster'a makalenin Türkçe çevirisini yayınlamamıza izin verdikleri için teşekkürü bir borç biliriz. Makale Türkçeye Barış Özçorlu tarafından çevrilmiştir. (Editörün notu).

ileri fikirler için sağlam bir temele dönüştürdü. Veblen'in yaptığı da aynı şeydi; aradaki tek fark, döneminin önde gelen entelektüelinin Hegel değil Marx olmasıydı.

Gerek Marx gerekse Veblen, küçük bir azınlığın halkın büyük çoğunluğunu istismar etmesinin nasıl yanına kâr kalabildiğini açıklama peşindeydi. Getirdikleri açıklamaların ayrıntıları aynı olmamasına rağmen, gerek Marx gerekse Veblen, azınlığın çoğunluğun sırtından zenginleştiğini ve söz konusu azınlığın ne basit bir hırsız çetesi ne de basit bir haydut çetesi olduğunu biliyordu. Çalmıyor ve soymuyorlarsa, nasıl servet sahibi oluyorlardı? Bu serveti nasıl geri alabilirdik? Ne bulmaca ama! Ne Marx ne de Veblen, kuramsal bir açıklama ya da politik bir çözüm olarak başvurulacak bir ilahi müdahalenin [*deus ex machina*] var olduğunu düşünecek kadar basit kimselerdi. Bu nedenle, her ikisi de, ekonomik işleyişin doğasında sebepsiz zenginleşmenin yer aldığı bir kuram geliştirdi. Yalnızca hırsızlık ve haydutluğun sona erdirilmesiyle sebepsiz zenginleşme sona ermezdi. Toplumdaki her birey dürüst ve güvenilir olup ellerini kendi ceplerinde tutsa da, sebepsiz zenginleşme yine sona ermezdi. Bu durum, ancak toplumsal sistemin yeniden inşa edilmesiyle sona erebilirdi. Bir başka deyişle, her ikisi de bireysel kurtuluş değil, toplumsal yeniden inşa çağrısında bulundu.

Marx ile Ayrılıklar

Çoğu ayrılık, genelde Marx'ın diyalektiği ile Veblen'in bulanık neden-sonucunun birbirine karşı olması üzerinden anlaşılabilir. Bana göre Marx ile Veblen arasındaki asıl ayrılık, Marx'ın, kapitalistlerin işçileri sömürerek nasıl zenginleştiğini açıklamak amacıyla bir emek değer teorisi inşa ederken, Veblen'in, işadamlarının tabanı oluşturan halkın sırtından nasıl zenginleştiğini sergilemek amacıyla bir ticari girişim kuramı inşa etmesidir. Oluşturdukları kuramlar, birbiriyle çelişen değil, aynı sorunun farklı yönlerine odaklanan kuramlardır. Marx, kapitalist sınıfın üretim sürecini kontrol altına alması aracılığıyla işçi sınıfının sömürülmesine vurgu yaparken, Veblen de, piyasa sisteminin büyük işletmeler ve geniş kapsamlı bir hükümet tarafından kontrol altına alınması aracılığıyla tabanı oluşturan halkın sömürülmesine vurgu yapıyordu. İki arasında bir çelişki değil ayrılık söz konusudur. Doğrusu, Marx ve Veblen bir araya geldiklerinde, modern bilim ve aydınlanma koşullarında bile azınlığın çoğunluğun sırtından nasıl zenginleştiği ve bunun nasıl yanına kâr kaldığına ilişkin daha eksiksiz bir açıklama getirirler.

O Halde Ne Olacak?

Marx ya da Veblen arasında seçim yapmamalıyız. Her ikisinden de canlı bir radikalizm inşa etmeliyiz. C. Wright Mills ile birlikte yalın Marksistler olmalıyız. Paul Sweezy ve Douglas Dowd ile birlikte de Veblenci olmalıyız.

SUNUŞ

Günümüzde sıradan insanların bile günlük yaşamında teknoloji ve teknoloji ürünleri bir hayli yer tutmaktadır. Öyle ki bazen “Bu ürünler olmasa yaşam sürer mi?” diye düşünülmeden edilemiyor.

Durum böyle iken yaşamımızın her alanına bu ürünleri dahil eden ve sürekliliğini sağlayan teknik elemanların durumu ne? Bu teknik elemanlar kitlesi içinde mühendislerin konumu ve rolü ne?

Mühendislerin konumunu ve bu süreçteki rollerine girmeden önce mühendislik tanımlarına bir bakalım.

Britannica Ansiklopedisi, (Encyclopaedia Britannica-2011) mühendisliği, “Doğa kaynaklarının insanlığın kullanımına en uygun biçimde dönüştürülmesi için bilimin uygulanması” olarak tanımlanmıştır. Mühendislik çalışma alanlarının farklılıklarına göre birkaç alt kategoriye bölünerek incelenen geniş bir disiplindir. Ana dalları, inşaat mühendisliği, uzay-uçak mühendisliği, kimya mühendisliği, elektrik mühendisliği, bilgisayar mühendisliği, elektronik mühendisliği, makina mühendisliği ve endüstri mühendisliğini içerir. Her bölümün içerisinde muhtelif işler, belirli teknolojik alanların ihtiyacını karşılar.

Mühendisliğin modern yaşama etkileri yadsınamaz; Yalnızca inşaat alanının omurgası değil, aynı zamanda mineral/maden çıkarma endüstrileri ve muhtelif üretim faaliyetlerinin de omurgasıdır. Mühendisler (bina, yol, köprü, kanalizasyon, elektrik ve iletişim şebekesi, uydular gibi) önemli altyapılar, araçlar (araba, gemi, uçaklar), enerji santralleri (kömür ve gaz istasyonları, rüzgar çiftlikleri, hidroelektrik, nükleer enerji santralleri), gündelik hayatta kullanılan ürünler (ilaçlar, temizlik ürünleri, televizyon, bilgisayar ve cep telefonları) ve daha pek çoğunu tasarlar, inşasına katılır. Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişmesiyle bilgisayar, yazılım, malzeme ve genetik mühendisliği gibi pek çok yeni alan önem kazanmıştır. Su ve hava kirliliğine dair yaygın kamuoyu endişesi ve giderek yoğunlaşan çevresel nitelik bozulması; insan kazanımlarının kamu sağlığı, çevresel nitelik ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerini anlama çabası, çevre mühendisliğinin insan kazanımlarının yol açtığı çevre-

sel sorunların tanımlaması, analiz edilmesi, çözülmesi, hafifletilmesi ya da idaresine yönelik ayrı bir alan olarak ortaya çıkmasına yol açtı. Yeni, çevre dostu enerji kaynaklarının geliştirilmesi, mevcut su kaynaklarının nitelik ve niceliklerinin iyileştirilmesi ve yeni ilaçların geliştirilmesi bu yüzyılın en önemli mühendislik adımları arasında yer alıyor.

Mühendislik hizmetlerinin tanımlanması kolay değildir. Genellikle inşaat ile ilgili olan ve olmayan hizmetler arasında bir ayırım yapılırken, ikinci alan tanımlanması zor olan pek çok farklı hizmetten oluşur.

Alternatif olarak yapılan mesleğin bir tanımı da şudur:

“Yapılar, makinalar, gereçler, üretim süreçleri yahut bunlardan teker teker ya da bir arada faydalanan çalışmalar tasarlamak ya da geliştirmek ya da aynısını tasarımlarına dair tam yetkinlik ile inşa etmek ya da çalıştırmak yahut belirli çalışma koşulları altındaki davranışlarına dair öngöründe bulunmak amaçlarıyla, hedeflenen fonksiyon, çalışma ekonomisi ve can ve mal güvenliği ile bilimsel ilkelerin yaratıcı bir şekilde uygulamasıdır.”

Bir başka mühendislik tanımı ise şu şekildedir:

“Matematik, doğa ve güncel mühendislik bilimleri bilgilerine dayanan bir eğitime ek olarak deneyim ve uygulama ile kazanılan formasyonu kullanarak vardığı somut sentezlerle evrensel ve insanlık yararına problemleri ve gereksinimleri belirleyerek ve bunlara yanıt vermek üzere ekonomiklik, doğal kaynaklarla ilgili sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak ve mühendislik etiğini gözeterek; teknik ağırlıklı ekipmanların, ürünlerin, proseslerin, sistemlerin, yöntemlerin ya da hizmetlerin tasarımı, doğrulanması, hayata geçirilmesi, işletilmesi, bakımı, dağıtımı, teknik satışı ya da danışmanlık ve denetiminin yapılması ve bu amaçlarla araştırma-teknoloji geliştirme ve inovasyon faaliyetlerinde bulunulması işlevine mühendislik denir.” (Kiper, M. Mühendislik, Teknoloji ve Belgelendirme, Thorstein Veblen, *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* içinde, Editör Ahmet Öncü, Çeviren Barış Özçorlu, EMO: Ankara, 2011.)

ABD Ulusal Mühendislik Akademisi, 20. Yüzyıl'ın en büyük mühendislik başarıları olarak şunları görmektedir:

“Elektriklendirme, otomobiller, uçaklar, su temin ve dağıtımı, elektronik, radyo ve televizyon, tarımsal makinalaşma, bilgisayarlar, telefon, iklimlendirme ve soğutma, otoyollar, uzay araçları, İnternet, görüntüleme, ev eşyaları, sağlık teknolojileri, ham petrol ve petrokimyasal teknolojiler, lazer ve fiber optik, nükleer teknolojiler ve yüksek performanslı materyaller.”

Mahmut Kiper'in kitapta da yer verilen makalesinde teknoloji ile mühendis arasındaki ilişki çarpıcı bir şekilde anlatılıyor:

“Teknolojideki gelişmeler sadece bizim yaşamımızı değil, tükettiği kaynaklar, değişikliğe uğrattığı yaşam tarzı, kültür ve değerler gibi nedenlerle gelecek

nesillere bırakacağımız mirası da etkiliyor. Pek çok toplum, pek çok ülke teknoloji odaklı bu değişikliklerin kararlaştırıldığı süreçlerin çok dışında. Her değişiklik onlarla da ilgili; ama onlara hiç sorulmuyor. İşte bu nedenlerle, teknoloji ile özdeşleşmiş mühendislere giderek artan görevler ve sorumluluklar düşüyor.

Mühendis ve teknolojinin zaman zaman etkileşimine kanıp, aynı çerçevede düşünülmesine yol açan sarmal ilişkisine rağmen, çok temel farklılıkları vardır. Teknoloji ile mühendisin ayrıştığı en önemli nokta kimliklerinde gizlidir. Teknoloji tek başına kimliksizdir. Yani, teknoloji iyi ya da kötü değildir. O, sahibinin elinde ya da kullanım yerine bağlı olarak iyi ya da kötü olur. Örneğin, lazer teknolojisi tıpta iyileştirme amaçlı kullanılırken, aynı teknoloji savaşların en öldürücü silahlarında da kullanılmaktadır. Bu nedenle teknolojiye bir taraf olarak bakmamak gerekir. Özetle, teknoloji tarafsızdır. Onu taraflı yapan insan özellikle de onu geliştiren ve kullanan mühendistir . İşte bu nedenle taraflı ve kimlikli olması gereken de o dur.”

Kiper, artık emek-sermaye çelişkisi ve mühendisin üretim sürecindeki konumunda “bilgi” denilen belirleyici bir girdinin eklenmesi nedeniyle her alanda değişiklikler gözlemlendiğine dikkat çekiyor ve mühendis tipolojisine ilişkin şu bilgileri veriyor:

“Gene de, yarattıklarının toplumsal ve evrensel sorumluluğu ve sonuçların kime hizmet ettiği bakımından mühendisi en genel biçimde iki tipolojiye ayırmak mümkündür (Köse A.H., Öncü A., *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye’de Mühendisler ve Mimarlar*, TMMOB:Ankara, 2000.)

Bunlardan ilkinde Frederick W. Taylor’ın betimlediği mühendis; işveren adına emekçiler üzerinde denetim kuran, işverenin çıkarlarını koruyan şirket merkezli bir yönetici konumundadır ve mühendislik pratiğini üretimi iyileştirmek, üretkenliği artırmak ve bu yolla yüksek kar amaçlı kullanması beklenmektedir. Böylece, sağladığı bu ekonomik getiriden kendisinin de kazançlı çıkacağı varsayılmaktadır.

İkinci tür mühendis ise Thorstein Veblen’in çerçevesini çizdiği bir kimlikle; toplumsal refaha doğrudan katkıda bulunarak üretim süreçlerine önderlik eden bir emekçi niteliği ile hareket eder. Toplumun refahını olabilecek en yüksek düzeye çıkarmak yaklaşımı bir yandan ekonomik gücü elinde bulunduranlarla yani kapitalist sistemle çatışmayı, bununla da ilişkili şekilde, diğer yandan da teknolojiyi sadece üretim süreçlerinin bir aracı olarak görüp onunla bütünleşmek yanında toplumsal etkileri bakımından onunla da gerektiğinde çekişmeyi gerektirmektedir.

Sanayi devriminin kitlesel üretim süreçleri ve buna bağlı çok sayıda çalışanın bulunduğu fabrika sisteminin yerine geçmeye başlayan bilgi odaklı

gelişmeler ve buna bağlı olarak iş süreçlerindeki farklılaşmalar bir üçüncü tür mühendis kimliğini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle günümüzde giderek önem kazanan ve ülkelerce desteklenen bir eğilim şeklinde yüksek teknoloji odaklı kendi şirketini kurma girişimlerinin sonucu olan bu tipolojide mühendis için en yüksek faydanın sadece kendi konumunu ve kazancını geliştirmeye odaklanmayı gerektirdiği ve mühendisin çıkarının her iki sınıfın çıkarlarından bağımsız ve uzak durmaktan geçtiği savunulmaktadır. Özellikle teknoloji üretemeyen gelişmemiş ülkelerde bu gelişmenin yansımaları ekonomiler için çok yüksek değer yaratan teknoloji üretme ve geliştirme yerine, çeşitlenen teknik alanlarda mühendislik firmalarının artması şeklinde görülmektedir.”

Mahmut Kiper’in ülkemizin de dahil olduğu teknoloji üretemeyen toplumlara ilişkin saptamaları için günümüzde ve ülkemiz koşullarında mühendisliğin konumuna ilişkin yapılacak sorgulamaya ışık tutuyor:

“Gelişmeler, giderek Veblenci yaklaşımdan uzaklaşan ve böylece toplumsal ve evrensel sorumluluklarını unutmaya başlayan, bunun doğal bir sonucu olarak da çeşitli düzlemlerde örgütlenme bilincini kaybeden, bireyselleşen bir mühendis kimliğini ve mühendislik eğilimini öne çıkarmaktadır. Oysa, özellikle Türkiye gibi, teknoloji üretemeyen, dışa bağımlı ve iyi örgütlenememiş toplumlarda karmaşılaşan teknolojiler karşısında ‘teknolojinin toplumsal referanslara başvurmada açıklanabilecek otonom ya da bağımsız bir özü bulunduğunu kabul etmek’ olarak tarif edilen teknolojik determinizmin arttığı görülmektedir. Bu noktada evrensel teknoloji yaratamasa da üretim süreçlerinde kullanan ülkemiz mühendislerinin, üretimden ve verimlilikten sorumlu olarak toplumsal refah için görevli olduklarını hissetmeleri ve teknolojilerin olumsuz etkilerinden toplumu korumaktan da sorumluluk duymaları büyük önem taşımaktadır. Bunun da en geçerli yolu toplum adına karar vermek yerine, toplumu teknolojiler ve olası etkileri konusunda bilgilendirmek ve karar almaları konusunda yardımcı olmaktır.

Bu kapsamda, mühendis, mesleki yaşamında kendine bilgi diye sunulan şeyleri eleştirip değiştirebilmeye çalışabilir. Teknolojik gelişmelerin çeşitlendirdiği çözümler arasından çoğu zaman bir seçim yapmak durumunda kalabilir. Bu nedenlerle mühendisin bilimsel ve toplumsal açıdan en uygun değerlendirmeyi -teknolojinin toplumsal denetimi de dahil olmak üzere- ve en uygun seçimi yapabilmesi için bağımsız düşünme ve sorgulama yeteneği temelinde şekillenmiş bir bilimsel ve toplumsal mühendislik ‘formasyon’una sahip olması gereklidir. Diğer bir deyişle toplumsal yapı içinde eğitim ve üretim arasında dengeli bir ilişki kurulamamışsa -sanayileşememe, işsizlik, iş ortamında tatminsizlik- eğitilen bireyin mesleki tatmin içerisinde üreterek, toplumla bütünleşerek yaratıcı, sorumlu bir kimliğe sahip olması mümkün olmaz ve bu durumda bireyin kendisine ve bazı temel değerlere yabancılaşması süreci başlar.

Kuşkusuz bunun engellenmesinde mühendislik örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Çünkü, toplumsal ve evrensel çözüm ve çabaların örgütler aracılığıyla yapılması gerekmektedir. Ayrıca, kamu ve doğa yararına 'uygunluk değerlendirme' ve bu kapsamda da 'belgelendirme' süreçlerinde de örgütlere çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Bunun için örgütlerin gelişmeleri doğru okuması ve analiz etmesi zorunludur.”

Tüm bu gelişmeler nedeniyle 1921 gibi çok uzun yıllar öncesinde yazılmış olsa da günümüz koşullarında yeni bir tartışma sürecini başlatmamız açısından Veblen'in kitabını ve açıklayıcı-kapsayıcı olması açısından bazı çalışmalar da ekleyerek yayınlamanın faydalı olacağını düşündük.

Kitabın yayınlanabilmesi için yoğun çaba gösteren ve hazırlıkları yürüten E. Orhan Örucü ve Emre Metin'e, kitabın editörlüğünü üstlenen Ahmet Öncü'ye, İngilizce değil bir anlamda “Veblence” yazan yazarın dil açısından zorlu eserini başarı ile dilimize çeviren Barış Özçorlu'ya, çalışmalarının basılmasına izin veren Ahmet Öncü, Aykut Göker ve Mahmut Kiper'e, Elektrik Mühendisleri Odası şükran borçludur.

Bu yayının devrimci bir tarihe sahip TMMOB üyesi mühendislere yeni bir soluk getireceğini umuyor, bu kitap vesilesi ile örgütsel yapımızda anlama, tartışma ve görev çıkarma sürecinin başlamasını diliyoruz.

Cengiz GÖLTAŞ
TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası
42. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

Temmuz 2011

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

THORSTEIN VEBLEN

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ THORSTEIN VEBLEN

1921

İÇİNDEKİLER

- I. Sabotajın Doğası ve Kullanımı Üzerine
- II. Sanayi Sistemi ve Sanayi Önderleri
- III. Finans Önderleri ve Mühendisler
- IV. Devrimci Bir Altüst Oluş Tehlikesi Üzerine
- V. Değişimi Meydana Getiren Koşullar Üzerine
- VI. Olası Bir Teknisyenler Sovyeti Üzerine Bir Yazı

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

THORSTEIN VEBLEN

I. Sabotajın Doğası ve Kullanımı Üzerine

“Sabotaj” sözcüğü, Fransızca tahta ayakkabı anlamına gelen “sabot”dan türemiştir. Örneğin ayağa herhangi bir şey giyilmesi sonucunda, ağır ve hantal hareketlerle, ayak sürüyerek gitmek demektir. Dolayısıyla her türlü yavaşlatma, verimsizlik, yetersizlik, engelleme hareketini tanımlar duruma gelmiştir. Sözcük, Amerika’da hem ilk hem de yaygın anlamının oldukça dışında, çoğunlukla zora dayalı engelleme, yıkıcı taktikler, sanayide yaşanan korkunçluklar, kundakçılık ve tahrip gücü yüksek patlayıcılar anlamında kullanılır. Sabotaja başvurulmasını savunanlar arasında ücretler ya da çalışma koşulları ile ilgili bir iddiayı güçlendirmenin aracı olarak kullanılan sözcüğün, alışılmış anlamıyla kullanıldığı da söylenemez. Sözcük alışılmış anlamını son zamanlarda Dünya Sanayi İşçileri¹ arasında kullanılmaya başlanan “verimli olmaktan vicdanen vazgeçme” ifadesinde daha iyi olsa da, söz konusu ifade bu teknik terimin anlamını bütünüyle karşılamaz. Amerika’da sözcüğe genelde şiddet ve kargaşa biçiminde kötü bir anlam yüklenmesine, özellikle sabotajın örgütlü işçiler tarafından kullanılmasına gölge düşürmeyi amaçlayan ve bu nedenle sözcüğün daha tatsız karşılıklarına vurgu yapan kişi ve gazetelerin buradaki kullanıma yön vermesi neden olmuş gibidir. Bu talihsiz durum, uzlaşma değil suçlama aracı haline getirdiği sözcüğün değerini azaltır. Kuşkusuz, durumdan hoşnut olmayan işçilerin yürüttüğü sabotaj

1 1905 yılının Haziran ayında, Amerikan Emek Federasyonu'nun yürüttüğü politikalara karşı kurulan ve varlığını halen sürdüren uluslararası sendika.

stratejisinde de, rakip firmaların benzer taktiklerinde olduğu gibi, şiddet yollu engellemeye yer vardır. Bu bir sabotaj yöntemi olsa da, asla en yaygın ya da en etkili yöntem değildir; ancak o kadar çarpıcı ve şaşırtıcı bir yöntemdir ki, gereksiz yere dikkati çekmiştir. Yine de böylesi planlı bir şiddet, uzman kimselerin meşru sabotaj olarak kabul edeceği hareketlerin çoğunluğunu oluşturan planlı olarak hasta numarası yapma, karmaşa yaratma ve işi kötü idare etme ile karşılaştırıldığında, hiç kuşku yok ki göreceli olarak önemsiz bir olaydır. Sözcük, ilk olarak belli *sendikalara* üye olan örgütlü Fransız işçiler arasında, pasif direniş taktiklerini tanımlamak üzere kullanılmaya başlandı ve bugün sendikalistler olarak bilinen bu Fransız işçilerin ve başka ülkelerde bulunan aynı düşüncelere sahip yol arkadaşlarının stratejisi ile ilişkilendirilmeye devam etti. Ancak bu sendikalistlerin taktikleri ve sabotaj düzenlemeleri, ayrıntılar dışında, başka yerlerdeki işçilerin taktiklerinden ya da hem işçi hem de işveren tarafından zaman zaman ücretler ve fiyatlar ile ilgili bir iddiayı güçlendirmek için alışıldığı üzere uygulanan benzer sürtüşme, engelleme ve geciktirme taktiklerinden farklı değildir. Dolayısıyla, geçen çeyrek yüzyıl boyunca, sözcük günlük dilde kaçınılmaz olarak genel bir anlam kazanmış ve ister işçiler tarafından taleplerini güçlendirmek için, ister işverenler tarafından işçileri yenilgiye uğratmak için, isterse rakip firmalar tarafından ticari rakiplerini alt etmek ya da kendi çıkarlarını güvence altına almak için uygulan-sın, barışçıl ya da gizlice yürütülen tüm bu geciktirme, engelleme, sürtüşme ve bozma hareketlerini kapsayacak biçimde genişlemiştir. Bu tür kısıtlama, geciktirme ve engelleme hareketlerinin işlerin normal olarak yürütülmesinde büyük payı olsa da, bu alışılmış iş stratejisi hattının sendikalistlerin alışılmış taktikleriyle büyük ölçüde aynı niteliğe sahip olduğu daha yeni yeni kabul edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, işverenler ve işveren firmaları tarafından uygulandığında, bu tür hareketlerden sabotaj olarak bahsedilmesi son birkaç yıla kadar olağan bir durum olmamıştır. Ancak tüm bu geciktirme, kısıtlama, engelleme ve bozma stratejisinin aynı niteliğe sahip olduğu açıktır ve ister işadamları isterse işçiler tarafından yürütülsün, rahatlıkla aynı biçimde adlandırılmalıdır; bu nedenle, işçilerin de, işverenler ve gazetelerin sendikalist sabotajdan bahsetmesi kadar özgürce, “kapitalist sabotaj”dan bahsetmesi artık hiç de olağandışı değildir. Sözcük artık kullanılıyor olmanın yanı sıra doğru biçimde kullanıldığından, her kim tarafından yürütülürse yürütülsün sanayideki belli bir strateji ya da yönetim sistemini tanımlar. Barışçıl ya da gizli bir kısıtlama, geciktirme, geri çekme ya da engellemeye başvurmayı tarif eder.

Sabotaj, yaygın olarak yasa dahilinde işlese de, genellikle yasanın ruhu değil lafzı dahilinde olabilir. Çoğunlukla iş alanındaki kimi özel çıkar ya da tercihleri güvence altına almak için kullanılır. Yaygın anlamda, herhangi bir tarafın güvence altına alma ya da savunmayı veya yenilgiye uğratma ya da azaltmayı amaçladığı, kazanılmış hak niteliğindeki durumlarla, gelir ya da ayrıcalıklara

ilişkin kimi öncelik hakları ya da özel çıkarlarla, herhangi bir çıkar grubuna ilişkin durumlarla ilgilidir. İşçiler, bir tür kazanılmış hakları olduğunu iddia ettikleri çalışma koşullarının iyileştirilmesi, ücretlerin artırılması ya da çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamak ya da alışkın oldukları standartları sürdürmek için kimi önlemlere başvurur. Her grev, kuşkusuz sabotaj niteliğindedir. Gerçekten de, grev tipik bir sabotaj çeşididir. Grevlerden sabotaj olarak bahsedilmemesinin nedeni, tümüyle rastlantısal olarak, bu sözcük kullanılmaya başlanmadan önce grevlere gidiliyor olmasıdır. Yine bu nedenle, lokavtın da başka bir tipik sabotaj çeşidi olmasında kuşkuya yer yoktur. Lokavtın işverenler tarafından işçilere karşı uygulanıyor olması, bunun yapılacak işin geciktirilmesi, geri çekilmesi, bozulması ve engellenmesi yoluyla kazanılmış bir hakkı savunmanın aracı olduğu gerçeğini değiştirmez. Grev konusunda geçerli olan nedenden dolayı, lokavtlardan da çoğunlukla sabotaj olarak bahsedilmemiştir. Tüm bu süreçte, grev ve lokavtın tümüyle aynı nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Bu durum, alışlagelmiş grev ve lokavtın yüz kızartıcı ya da ahlaka aykırı olduğu anlamına gelmez. Bunlar, sanayinin mevcut sistem kapsamında normal olarak yürütülmesinin ister istemez bir parçasıdır. Sistem değişmeden kaldığı sürece, bu önlemler sistemin zorunlu ve meşru bir parçasıdır. Mal sahibi-işveren, mülkiyet sahibi olması nedeniyle, kendi mülkiyetine ilişkin istediğini yapma, teklifte bulunan herhangi bir şahısla iş yapıp yapmama, sahip olduğu sanayi donanımının ve doğal kaynakların bir kısmını ya da tamamını geçici olarak kullanım dışı tutma ya da kullanımdan çekme, sahip olduğu tesisi yarı zamanlı çalıştırma ya da kapatma ve kendi işyerinde ihtiyaç duymadığı kimseleri işyerine sokmama olanağını kendisine veren kazanılmış bir hakka sahiptir. Kuşkusuz, lokavt tümüyle meşru bir harekettir. Hatta övgüye değer bile olabilir; öyle ki lokavt uygulaması, iş alanındaki koşulların –yani kârlı koşulların– sağlam kalmasına yardımcı olduğu çoğu zaman övgüye değer sayılır. Azımsanmayacak sayıda vatandaşın görüşü bu yöndedir. Yine grev de, yasal sınırlar dışına çıkmadığı sürece meşrudur ve zaman zaman en azından grevcilerin gözünde övgüye değer bile olabilir. Her iki tipik sabotaj çeşidinin de ilke olarak tümüyle adil ve dürüst olduğu oldukça geniş ölçüde kabul görmelidir; yine de bu, her grev ya da lokavtın uygulamada zorunlu olarak adil ve dürüst olduğu anlamına gelmez ve bir ölçüde özel durumlara ilişkin bir sorundur.

Dolayısıyla sabotaj, tam da doğası gereği dikkate alınmalıdır. Hem özel işletmelerde hem de kamu yönetiminde, sabotaj niteliğine açıkça sahip olan ve yazılı ve yazısız hukukun yanı sıra kamu vicdanında da mazur görülmele kalmayıp özellikle tasdik edilen birçok politika ve yönetim önlemleri vardır. Yerleşik bir kanun ve düzen, fiyat ve iş sistemi altında, meselenin özünü her yönüyle bu gibi birçok önlem oluşturur ve böylesi önlemlerin kamu yararı açı-

sından vazgeçilmez olduğuna içtenlikle inanılır. Fiyat sistemi üzerinden örgütlenmiş bir toplumda sabotajdan –yani, fiyatları makul ölçüde kârlı düzeyde tutacak ve böylelikle iş hayatında yaşanabilecek bir bunalıma karşı koruma sağlayacak biçimde sanayide geciktirme ve engellemelere başvurulması ve üretimin kısıtlanması gibi hareketlerden– faydalanmaksızın ortak refahın sağlanamayacağını görmek hiç de zor olmamalıdır. Gerçekten de, bugünlerde yetkililerin ve işadamlarının, Amerikan iş hayatında yaşanan bunalım tehdidini ve bunun *ardından* asıl dayanakları yatırımlardan sağlanan bedava gelir olan bu kimselerin karşısına çıkacak sıkıntılı dönemi atlatmaya çabalar-ken en çok dikkatlerini çeken kesinlikle bu tarz düşüncelerdir.

Mevcut sanayi tesisleri ve işçilerin üretken kullanımının sabote edilmesi biçiminde fayda sağlayıcı birtakım kısıtlamalar olmaksızın, istenildiği zaman fiyatların makul ölçüde kârlı bir noktada tutulabilmesi tümüyle olanaksızdır. Üretim oranı ve hacminin düzenli kontrolü, kârlı bir piyasanın devamlılığını sağlamak için zorunludur ve işadamlarınca sahip olunan ve yönetilen bir sanayinin olduğu bir toplumda, refahın ilk ve sürekli koşulu kârlı bir piyasadır. Sanayi üretiminin bu zorunlu kontrolünün yöntem ve araçları, daima ve zorunlu olarak sabotaj niteliğine sahiptir –tesis ve işçilerin geciktirilmesi, kısıtlanması, geri çekilmesi, istihdam edilmemesi biçimindedir– ve böylelikle üretim, üretim kapasitesinin altında kalır.

Yeni düzendeki makine sanayisi, gereğinden fazla üretkendir. Bu nedenle üretim oranı ve hacmi, ticari hareketliliğin taşıyabileceği –yani, ülkedeki sanayi sistemini yöneten işadamlarına fiyat bakımından en fazla net getirinin sağlanabileceği– düzey amaçlanarak düzenlenmelidir. Aksi takdirde “aşırı üretim”, iş hayatında bunalım ve sonuçta her yerde zor zamanlar yaşanacaktır. Aşırı üretim, piyasanın yeterince kârlı bir fiyata gerçekleştireceğinden fazla üretim anlamına gelir. Bu nedenle ülke refahının sürmesi, ülkedeki sanayi üretimini kontrol altında tutan işadamlarının “verimli olmaktan vicdanen vazgeçmesi”ne bağlı görünmektedir. İşadamları, sanayi üretimini kuşkusuz tümüyle kendi yararları için kontrol eder ve kendi yararları, daima kârlı bir fiyat anlamına gelir. Yatırım ve ticari girişim ile fiyat sistemi üzerinden örgütlenmiş bir toplumda, mevcut sanayi tesislerinin ve işçilerin alışlageldiği üzere tamamen ya da kısmen istihdam edilmemesi vazgeçilmez koşul olarak görünmektedir ve bu olmaksızın, kabul edilebilir yaşam koşulları sürdürülemez. Yani bu gibi toplumların hiçbirinde, sanayi sistemi, herhangi bir dönem boyunca, ticari durgunluk yaşanması ve sonuçta her sınıftan insanın her koşulda yokluk içine girmesi pahasına tam kapasiteyle çalışamaz. Kârlı bir iş için gereken koşullar bunu kabul etmeyecektir. Bu nedenle, üretim oranı ve hacmi; mevcut kaynaklar, donanım ve insan gücünün çalışma kapasitesine ya da toplumun tüketim malları ihtiyacına göre değil, piyasanın ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. Dolayısıyla, tesis ve insan gücünün istihdam edilmeye-

ceği belirli bir değişken sınır daima olmalıdır. Üretim oranı ve hacmi, kuşkusuz sanayi sisteminin üretim kapasitesi artırılarak ayarlanamaz. Bu nedenle, piyasanın durumu gerektirdiği takdirde, azami üretimin az ya da çok altında tutularak düzenlenmelidir. Bu, daima tesis ve insan gücünün az ya da çok istihdam edilmemesine ilişkin bir sorundur; dolayısıyla, mevcut kaynakların istihdam edilmemesinde zekice ölçülü davranılması, “verimli olmaktan vicdanen vazgeçilmesi”, sanayi ile ilgisi olan her türlü sağlam ticari girişimde akıl sahibi olmanın başlangıcıdır.

Bu, kaçınılmaz ve adı kötüye çıkmış bir durumdur. Bununla birlikte, üzerinde durulacak bir konu da değildir. Ülkedeki işadamlarının övgüyü hak eden kahramanlıklarını şişiren yazar ve konuşmacılar, yürütülen bu büyük boyutlu sabotaj hareketlerine, işadamlarının gündelik işlerinin sıradan bir parçası olan verimli olmaktan vicdanen vazgeçmeye genel olarak değinmeyecektir. İnsanların üzerinde durmayı tercih ettiği konular, işadamlarının güvenli ve makul olan ve verimli olmaktan vicdanen vazgeçilmesi ile sınırlandırılan tutucu ticari girişim yolunun ara sıra başarıyla dışına çıktıkları ve sanayi sisteminin üretim kapasitesini herhangi bir noktada artırarak üretimi düzenlemeye gayret ettikleri, iş alanındaki istisnai, seyrek ve çarpıcı bölümlerdir.

Bununla birlikte, alışılmış düzenli sanayi yönetiminde barışçıl ya da gizli kısıtlama, geciktirme ve engelleme önlemlerine başvurulması, fazla açıklama ve yorum gerektirmeyecek kadar çok iyi bilinen ve fazlasıyla onay verilen hareketlerdir. Yine de, verimli olmaktan işini bilerek vazgeçilmesinin kapsamı ve gücüne ilişkin önemli bir açıklama yapmak gerekirse, tüm uygar ülkelerin tam da şu an benzersiz bir küstahlıkla gerçekleştirilen, işbilir sabotaj konulu benzersiz bir deneyim yaşamakta olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. Savaşı atlatmış olan tüm ülkeler, ister savaşın tarafı ister tarafsız olsun, yaşamak için gerekli temel ihtiyaçlarda yaşanan kıtlıktan dolayı az ya da çok belirgin bir sıkıntıya girmiştir ve kuşkusuz bu sıkıntı, özellikle sıkıntının kaynağı olan savaşın asıl yükünü omuzlarında taşıyan halkın üzerindedir. Sıradan insan, savaş kazanmış ve geçim olanağını kaybetmiştir. Bunu ne övücü ne de suçlayıcı sözlerle söylemenin gereği vardır. Mevcut haliyle bu, geniş anlamıyla gerçeklerin nesnel bir ifadesinden ibarettir. Belki, gerçeklerin geniş bir ifadesinin genel olarak ihtiyaç duyabileceği üzere, biraz daha nitelik kazandırılabilir. Savaşı atlatmış olan tüm ülkelerin, özellikle de bu ülkelerdeki sıradan insanların, hem acil olarak tüketmek hem de üretken olarak kullanmak üzere her türlü günlük kullanım malzemesine çok fazla ihtiyacı vardır. Öyle ki, gerekli yiyecek, giyecek, barınak ve yakıt olmadığından, mevcut sıkıntılı durum birçok yerde tümüyle sağlıklı bir yokluk düzeyine yükselmektedir. Bununla birlikte, tüm bu ülkelerde ana sanayiler yavaşlamakta, verimli olmaktan giderek daha fazla vazgeçilmektedir. Sanayi tesisleri giderek atıllaşmakta, üretim kapasitesinin giderek daha altında çalışmaktadır. İşçiler işten çıkarılmakta

ve orduda hizmet veren işçilerin giderek daha fazlası iş olmadığından boşta kalmaktadır. Yine, hizmet vermelerine artık ihtiyaç kalmayan birlikler, ülkedeki istihdam edilmeyen işçilerin sayısının yakında bir felakete yol açacak kadar artabileceği korkusuyla, kamuoyu tepkisinin önüne geçecek ölçüde yavaş terhis edilmektedir. Ve tüm bunlar yaşanırken, bu insanlar, atıl tesis ve işçilerin üretmeye elverişli olduğu her türlü mal ve hizmete büyük ihtiyaç duymaktadır. Ancak ticari çıkarlar nedeniyle –yani, ilgili işadamları açısından kârın yetersiz olması nedeniyle ya da bir başka deyişle, ana sanayileri kontrol eden ve böylece üretimi düzenleyen çıkar grupları açısından gelirin yetersiz olması nedeniyle– bu atıl tesis ve işçilerin çalışmasına izin vermek olanaksızdır. Ticari hareketlilik, toplumun mevcut tüketimi için ihtiyaç duyduğu mal üretimini o kadar fazla taşımayacaktır; çünkü o kadar fazla malın yatırım üzerinden –daha doğrusu, aktifleştirme üzerinden– makul bir kâr getirecek fiyattan satılıp satılmayacağı şüpheli görülmektedir; yani, daha çok sayıda işçi alıp toplumun ihtiyaç duyduğu malların tedarik edilmesi gibi bir üretim artışının, bu sanayileri kontrol eden çıkar gruplarının net toplam gelinde bir artışa yol açıp açmayacağı şüpheli görülmektedir. Gerçekte, makul kâr daima elde edilebilecek en fazla kâr anlamına gelir.

Tüm bunların, basit ve kesin olmanın yanı sıra resmi beyanata neredeyse hiç ihtiyacı yoktur. Kuşkusuz, bunlar işadamlarının ülke sanayisini yönetmeleri ve böylelikle üretim oranı ve hacmini düzenlemeleri içindir. Ayrıca, iş alanının ihtiyaçlarından dolayı, yani savaşı atlatarak dünyayı çıkar gruplarının işleri için güvenli bir yer haline getirmiş insanların fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması değil en fazla net kârın elde edilebilmesi amacıyla, işadamları tarafından üretim düzenlenecektir. Sorumlu işadamları, tesadüf eseri yoldan çıkarak, düz ve dar ticari dürüstlük yolundan sapıp, toplum ihtiyaçlarının toplum sanayisinin yönetimini gereğinden fazla etkilemesine izin verdiği takdirde, çok geçmeden utanç içinde kalacak ve büyük olasılıkla aciz bir duruma düşeceklerdir. Tek kurtuluşları, verimli olmaktan vicdanen vazgeçmektir. Her şey, tümüyle olayın niteliğindedir. Asıl olan fiyat sisteminin işlemedir ve işadamları da bu sistemin kukla temsilcileridir. Susmaksızın kabul edecekleri gibi, işadamları oldukça acınacak bir durumdadır. Sonsuz özgürlük içerisinde yönetecek bir konumda değillerdir; çünkü geçmişte, kurumsal finansmanda geçerli fiyat sistemi için gereken rutin koşullar altında, sabit giderlere ilişkin fazladan o kadar yük üstlenmişlerdir ki, işletmenin net kazancındaki kayda değer bir azalma iyi yönetilen bu türden her işletmeyi iflasla karşı karşıya getirecektir.

Savaş ve savaşın sona ermesinin neden olduğu mevcut durumda, olaylar bu tipik biçimiyle yaşanmaktadır. Yakın geçmişte kazançlar fazlaydı; bu fazla kazanç (bedava gelir) aktifleştiriliyordu; aktifleştirilmiş değer şirket sermayesine ekleniyor ve sabit bir gelir-bedeli getiren menkul kıymetlere dönüşüyordu;

böylece, bedava geliri temsil eden bu gelir-bedeli şirket kazancı üzerinden bir borç oluyordu. İşletmenin net toplam kazancının düşmesi durumunda, bu borç karşılanamaz; bu nedenle, fiyatlar en fazla net toplam getiriyi sağlayacak noktada tutulmalıdır ve fiyatları yüksek tutmanın tek yolu, yaşamak için gerekli ihtiyaçların tedarik edilmesi için toplumun bağlı olduğu ana sanayilerde verimli olmaktan vicdanen vazgeçmektir.

İş dünyası bu yolla işlerin üstesinden gelme umudu taşısa da, ana sanayilerin işbilir yönetiminde sabotajın benzersiz ve geniş ölçüde kullanılmasının, aktifleştirme faaliyetinde yıkıcı bir daralma ve ardından bir tasfiye yaşanmaksızın, iş dünyasını bu ağır krizden kurtarmaya yetip yetmeyeceği hâlâ şüphe götürür bir noktadır. Bununla birlikte, savaşı atlatan insanların fiziksel kurtuluşunun, bedava geliri temsil eden şirket menkul kıymetlerine sahip olanların parasal kurtuluşuna her durumda hizmet etmesi gerektiği konusunda şüpheye yol açacak hiçbir nokta yoktur. Bu yeteri kadar zorlu bir yoldur. Öyle görünüyor ki üretim, fiyatların kâr getirmemesi pahasına ana sanayilerde kısılmalıdır. Gereğinden fazla üretim yapılması ile doğrudan ilgili olan sanayilerdeki durum o kadar da umutsuz değildir; ancak özellikle bedava gelirin gittiği kollanan sınıfların sahip olduğu alışkanlıklara bağlı durumdaki bu sanayiler bile kendilerini tümüyle güvende hissetmemektedir. İş alanının yararı için, fiyatların kâr getirmemesi pahasına geçim kaynakları üretiminin kısılması gereklidir. Ayrıca yaşamak için gerekli tüm ihtiyaçlara artarak duyulan gereksinim de, halkın yaşadığı sıkıntıların hoşgörü sınırını aşmasıyla toplumsal bir kargaşanın çıkması pahasına, bir şekilde karşılanmalıdır.

Bu buhranlı anda fayda sağlayıcı birtakım sabotaj faaliyetlerinin uygulanmasından sorumlu zeki işadamları, çıkar gruplarına giden bedava gelirden kısıntı ve bunun yaratacağı tatsızlık ile, halk arasında çıkabilecek bir hoşnutsuzluk ve bunun yönetilememesi arasında tartışmalı bir seçim yapma durumuyla karşı karşıya kalabilir. Her iki seçeneğin de sonu felakettir. Mevcut göstergelerin işaret ettiği üzere, seçimlerini eski alışkanlıklara göre yapacak ve halk arasında hoşnutsuzluk çıkması pahasına, çıkar gruplarının azaltılmamış bedava gelirine büyük olasılıkla sıkı sıkıya sarılacaklardır –çok geçmeden de, mahkemeler ve ordunun yardımıyla, halk arasında doğabilecek hoşnutsuzluk ile makul bir uzlaşmaya gideceklerdir. Bu durumda, asla bir şaşkınlık ya da kırgınlık yaşanmamalıdır, çünkü olağandışı ya da kurala aykırı hiçbir şey söz konusu değildir ve bu, olasılıkla bir *modus vivendi*'ye (geçici anlaşma, ç.n.) ulaşmanın en hızlı yolu olacaktır. Aynı zamanda, söylendiğine göre, geçtiğimiz birkaç hafta boyunca büyük sanayi firmalarına yer yer görülmemiş sayıda makineli tüfek satışı olmuştur. Cumhuriyet'in koruyucusu olan ticari girişimlerin emniyeti için gereken her türlü önlemin alınması doğrudur. Olayın özünde yatan, geçim olanağı değil fiyattır.

Her şeye karşın, savaştan kaynaklanan ciddi ölçekli acil durum ve bunun

geçici sonuçları, durumun boyutu ve yoğunluğu dışında herhangi bir istisna taşımaz. Özünde, hiç durmadan ama göze de çarpmadan ve her zaman olduğu gibi devam eden yine aynı şeydir. Dikkatleri üzerine çeken yalnızca olayın vardığı son noktadır. Bunun yanı sıra, verimli olmaktan vicdanen vazgeçilmesinin sanayi üretimi ile ilgili her türlü yerleşik ticari girişimde akıl sahibi olmanın başlangıcı olduğunu söyleyen açık önermenin güçlendirilmesine de etkileyici ölçüde hizmet eder. Ancak çıkar gruplarının sahip olduğu, sanayinin herhangi bir noktada fayda sağlayacak biçimde geciktirilmesindeki ciddi menfaatin, tümüyle kendi işyerlerinde kendi sabotaj hatlarını gözeten firmaların tek tek gösterdiği gelişigüzel ve düzensiz çabalara bırakılmayacağına farkına varılmıştır. Gereken sabotaj faaliyetleri, en iyi şekilde kapsamlı bir plan ve merkezi bir otorite ile uygulanabilir; çünkü ülke sanayisi kapsamlı ve birbirine bağlı bir sisteme sahipken, sanayi sisteminin hareketlerini kontrol etmesi istenen firmalar ister istemez parça parça, tekil olarak ve farklı amaçlar doğrultusunda çalışacaktır. Gerçekte, farklı amaçlar doğrultusunda çalışmaları kuşkusuz sanayinin yeterince fazla geciktirilmesi sonucunu verir; ancak ortaya çıkan gecikme, ister istemez körü körüne bölüştürülür ve düzgün, açık bir sonuca gitmez. İlgili firmalar arasında oldukça danışıklı davranılması bile, tekrarlanan çöküş ya da durgunluktan iş dünyasını koruması gereken kapsamlı bir hareketli sabotaj dengesini sürdürmeye ya da ülkedeki ticari hareketliliği çıkar gruplarının genel ihtiyaçlarına uygun hale getirmeye kendi başına yetmeyecektir.

Her uygar ülkede olduğu gibi ulusal hükümetin ülkenin ticari çıkarlarını genel olarak korumakla görevlendirildiği yerde, doğal olarak, ülkedeki kanun koyucular ile idare, sanayinin ticari amaçlar için ticari yöntemler ile yürütülmesi işinin daima bir parçası olması gereken birtakım sabotaj faaliyetlerinin uygulanmasında pay sahibi olacaktır. Hükümet, aşırı ya da zararlı ticari hareketliliği cezalandırabilecek bir konumdadır. Bu nedenle, tüm sağlam merkantilistler tarafından, gümrük tarifesi ya da sübvansiyonlarda olduğu gibi, ülkedeki sanayi sistemini oluşturmaya koyulan çeşitli sanayi ve ticaret kolları arasında belirli bir denge ya da orantının uygulanması ve korunması daima gerekli ya da en azından uygun görülür. Genel olarak bu tür önlemler alınmasındaki amaç, ülkenin malzeme, donanım ve insan gücü biçimindeki sanayi kaynaklarının daha iyi kullanılmasıdır; değişmeyen sonuç ise, bu kaynakların verimliliğindeki düşüş ve kullanımındaki savurganlık ile birlikte uluslararası teyakkuzdaki artış olur. Yine de, merkantilistler bu nedenlerle –yani uygar ülkelerin devlet adamları, çıkar grupları nedeniyle– bu çeşit önlemlerin uygun olduğunu düşünmektedir. Ülkedeki sanayiler arasında böyle uydurma bir denge ve orantıyı sağlamanın başlıca ve neredeyse tek yolu, bu sanayi kolları arasında en istenmeyenleri yasaklayarak ya da cezalandırarak ticari hareketliliği kritik bir noktada engellemektir. Olağan ve standart olan yöntem,

tamamen ya da kısmen reddetmektir.

Hükümet tarafından uygulanan sabotaj faaliyetlerinin en önemli ve daimi örneklerinden biri, kuşkusuz koruyucu gümrük tarifesidir. Gümrük tarifesi, sınırın öte yanından gelecek rekabeti engelleyerek belli çıkar gruplarını korur. Ulusal sınırların asıl yararı budur. Gümrük tarifesi sayesinde, mal arzı düşük tutularak fiyat yüksek tutulur ve böylece, korunan ticari malların alım satımını yapan çıkar gruplarına, toplumun kendisi pahasına, oldukça tatmin edici kâr payları kazandırılır. Koruyucu gümrük tarifesi, ticaretin kısıtlanmasına yönelik tipik bir komplodur. Çıkar gruplarına, yararlanacakları mutlak olarak büyük ama göreceli olarak küçük bir bedava gelir sağlar ve bunun topluma maliyeti hem göreceli hem de mutlak olarak büyük olur. Böylelikle, çıkar gruplarının birtakım kazanılmış haklar ve maddi olmayan varlıklara sahip olmasına neden olur.

Her türlü dolaylı vergi ve damga vergisi düzenlemesi, her zaman bu amaçla tasarlanmamış olsalar da, sabotaj –verimli olmaktan vicdanen vazgeçme– niteliği sergiledikleri ölçüde benzer bir yapıya sahiptir. Böyle düzenlemelere örnek olarak alkollü içkilerin kısmen ya da tamamen yasaklanması, tütün, afyon ve diğer sağlığa zararlı uyuşturucu maddelerin, zehirlerin ve tahrip gücü yüksek patlayıcıların ticaretinin düzenlenmesi verilebilir. Margarin yasası, içten yanmalı motorlarda kullanmak üzere başka yakıtlarla ilgilenen belli firmalara yarayacak biçimde sanayi (denatüre) alkolü üretimine getirilen gereksiz yere masraflı ve eziyetli denetim uygulaması, ayrıca taşımacılık faaliyetinde kazanılmış hak sahibi olan nakliye şirketleri ve diğer taşımacıların menfaati için paket postası kullanımını sınırlandıran ve önüne geçen ilk bakışta eziyetli, her yönüyle ise budalaca şartlar gibi düzenlemeler, niyet bu olmasa da, yine aynı niteliğe sahiptir.

Aynı ilişkinin diğer tarafına ilişkin belirtilmeye değer bir nokta da, nakliye şirketleri federal hükümet tarafından devralındığından beri, ticari hareketliliğin federal kontrolüne gölge düşürmek ve böylelikle özel sektör kontrolüne geri dönülmesi lehinde bir kamuoyu tepkisi uyandırmak amacıyla, taşımacılık faaliyetlerinin ayrıntılı seyrinde kapsamlı bir eziyet ve geciktirme sisteminin gözle görünür biçimde yürürlüğe girdiğidir. Benzer şartlardaki demiryolu faaliyetlerinde de durum hemen hemen aynıdır. Sabotaj, idarenin çalışmalarını ister ilerletsin isterse geriletsin, caydırıcı bir unsur işlevi görür.

Buraya kadar söylenenlerde, kuşkusuz sabotajın kullanılmasına dair herhangi bir kusur bulma amacı yoktur. Sorun, bir ahlak ve iyi niyet sorunu değildir. İster kısıtlama isterse kışkırtma yoluyla olsun, hükümetin ülkedeki işleri düzene koyma yönündeki tüm hamlelerine yol gösterenin, ulusal kazanım ve güvenliğin sürekliliğine dair akıl dolu kaygı olduğu her zaman görülebilir. Burada bütün söylenebilecek olan, zeki kısıtlama ve kışkırtma önlemlerinden birçoğunun sabotaj niteliğinde olduğu ve devamlı olmasa da alışıldığı üze-

re, bunların aslında belli çıkar gruplarına –ülke kaynaklarına sahip olma ve bunları kontrol etmede önemli yer tutuyor görünen her zamanki çıkar gruplarına– yaradığıdır. Bundan dolayı, bu önlemlerin gayet meşru olduğunu ve büyük olasılıkla fayda sağladığını söylemeye gerek yoktur. Gerçekte bunlar, ticari hareketliliği ve sanayiye herhangi bir noktada engelleme amaçlı, zeki bir ticari tedbir sayılabilecek önlemlerdir.

Savaş sırasında, sabotaj biçiminde gerçekleşen idari önlemler hem kapsam hem de çeşit açısından genişlemiştir. Kendine özgü ve zorunlu birtakım ihtiyaçların karşılanması gerekmiş; bu yeni ve istisnai ihtiyaçların birçoğunu karşılamının ana araçları, İdare'nin amaçları ile uyuşmayan iptal etme, reddetme, cezalandırma, engelleme, işte verimli olmaktan vicdanen vazgeçme biçiminde olmuştur. Şüpheli ve tehlikeli bir durum yaşandığı sırada özel işletmeler için geçerli olan, zorlayıcı talepler ve uygunsuz sınırlamaların söz konusu olduğu mevcut durumda da hükümet işleri için geçerlidir ve İdare, ana sanayi dışındaki sanayilerde olduğu gibi, kimi olağan yaşamsal süreçlere ilişkin reddetme ve engelleme çarelerine başvurmaya yöneltmiştir. Bunun yanı sıra, olağan haber-bilgi toplama ve yayma araçları ile kurumlarının geçmişte ulaştığı kapasitenin, savaş ya da ardından gelen barış döneminde rahatlıkla izin verilebilecek kapasitenin çok üstünde olduğu görülmektedir. Halkın her türlü sorununu tartışabileceği sıradan olanaklar için de benzer bir durum söz konusudur. İlginin düşük olduğu barış döneminde yetersiz görünen bu sıradan olanaklar, insanların olan biteni öğrenmeye can attığı zorlu savaş ve müzakere dönemlerinde hükümet faaliyetlerinin taşıyabileceğinin çok ötesinde bir kapasiteye ulaşmıştır. Ulaştırma ve haberleşme teknolojisinde sonradan yaşanan gelişmelerden ölçülü olarak yararlanılmasıyla, bilgi ve görüşleri yaymaya yönelik olağan araçlar öyle verimli hale gelmiştir ki, hükümet işlerinde yaşanan gerilim dönemi boyunca faaliyetlerin tam kapasite ile yürütülmesine artık izin verilemez. Posta hizmetleri bile çekilmez bir verimliliğe sahip olduğunu kanıtlamış, verimli olmaktan tercihen vazgeçilmesi devreye girmiştir. Özel işletme analojisinin ardından söylemek gerekirse, iyi niyet ve kazanılmış yararlanma hakları bakımından İdare'ye yaramayan posta olanaklarının kullanımına izin verilmemesinin en iyisi olduğu görülmüştür.

Bu kesin ret önlemleri, yoğun ve tartışmalı bir ilgiyi üzerine çekmiş olsa da, kuşkusuz, bir şekilde dışarıdan bakanlar –yani Cumhuriyet'in yurttaşları– tarafından anlaşılamayacak, fayda sağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Dışarıdan bakan bu kimselerin bilgi ve görüşleri korunmasızca yayması ya da olan bitenleri gereğinden fazla bir açıklıkla incelemesi, İdare'nin çalışmalarına ket vuracak, hatta amaçlarının suya düşmesine bile neden olabilecektir. En azından söylenen budur.

Başka yer ve dönemlerde hemen hemen aynı durumlar gözlemlenmiştir; dolayısıyla, istenmeyen bilgi ve görüşleri sabote etmeye can atan gergin bir

bekleyiş içinde olmak ne tuftadır ne de demokratiktir. Doğu ve batının büyük monarşilerindeki devlet büyükleri, bu gibi durumları uzun zaman önce görmüş ve onay vermiştir. Ancak hanedanlık rejiminin devlet büyükleri, ileri demokratik ülkelerde yaşanmayan, hükümet ile tabanı oluşturan halk arasındaki apaçık duygu ayrımı nedeniyle, bilginin sabote edilmesine yönelmiştir. Savaş dönemi Alman İmparatorluğu'nun, hükümet ile halk arasındaki böyle bir duygu ayrımını ve hem güvenmeyen hem de güvenilmeyen bir halkın bu ayrılmış duygunun üstesinden nasıl gelmesi gerektiğini sergilediğine inanılır. Serbestçe uygulanan sabotaj, sansür, haberleşme ambargosu ve ayrıca, iddia edenlerin emin olduğu üzere, özenle yapılan yanlış bilgilendirme Alman hanedanlığının onay verdiği yöntem olmuştur.

İmparatorluktaki hanedanlık liderlerinin bu tür uygulamaları, sıradan bir insanın bile anlayabileceği türdendir. Bununla birlikte, hükümetin tüm vatandaşların tarafsız ve sadık temsilcisi ve sözcüsü olduğu, dolayısıyla devlet görevlileri ile halk arasında hiçbir amaç ve duygu ayrımı olamayacağı Amerika gibi ileri demokratik ülkelerde bu uygulamaların yerinin ne olduğu sorusu, daha belirsiz ve tehlikeli bir spekülasyon konusudur. Bu demokratik ülkelerde de, bir ölçüde yoğun sansür uygulanması ve posta olanaklarının tercihen ve bir ölçüde keyfi olarak reddedilmesi söz konusudur ve aralarında en naif demokrasiye sahip olarak tanınan Amerika da bunlardan biridir. Ve tüm bunlar yaşanırken, insan bu durumun her yanıyla faydalı bir amaca bir şekilde hizmet ettiğine inanmak ister. Tüm bunlar yeterince kafa karıştırıcıdır.

II. Sanayi Sistemi ve Sanayi Önderleri

Birbirleriyle uyum içerisinde olan üç "üretim faktörü"nden, yani toprak, emek ve sermayeden söz etmenin olağandışı bir yanı yoktur ve bugüne kadar da olmamıştır. Bu üretim faktörü şemasının üç parçalı olması; kira, ücret ve kâr olmak üzere üç gelir türünün kabul görmesi ve gelir getiren her şeyin üretim faktörü sayılmasından ileri gelir. Bu şemanın kökleri on sekizinci yüzyıla uzanır. Şema, on sekizinci yüzyılda hüküm süren koşullar altında genel hatlarıyla doğru kabul edilmiş ve bu nedenle, o zamandan bu yana ortaya çıkan her türlü koşul altında da doğal olmaya ya da fazlasıyla normal, doğru olmaya devam etmesi gerektiği varsayılmıştır.

Daha sonra gerçekleşen olayların da gösterdiği gibi, birbirleriyle uyum içerisinde olan üretim faktörlerine ait bu üç parçalı plan, içermedikleri ile öne çıkar. Sözgelimi, teknolojiye üretken bir etki atfetmez; çünkü teknolojik durum ne herhangi bir sınıfa beyan edilen ya da vergilendirilebilen bir gelir getirir ne de yıllık toplumsal mal üretiminde yasal bir pay hakkı sağlar. Teknolojik durum, geçmiş deneyimlerden elde edilen ortak bir bilgi stokudur ve toplumun genel olarak sahip olduğu bölünemez bir mülkiyet olarak bulundurulur ve aktarılır. Kuşkusuz, tüm üretim sanayisinin vazgeçilmez temelini oluşturur; ancak,

patent hakları ya da ticari sırlarla kaplı belli küçük parçalar dışında, bu ortak stok hiç kimsenin şahsi malı değildir. Bundan dolayı, üretim faktörü olarak sayılmamıştır. Teknolojide son yüz elli yıl boyunca yaşanan eşi görülmemiş gelişme, artık teknolojinin geçmişten miras kalan üç parçalı üretim faktörü planının dışında bırakılmasına dikkat çekmeye başlamıştır.

Üretim faktörlerine ait olarak çizilen ilk şemanın dışında bırakılan bir başka unsur da işadımıydı. Ancak işadımı, on dokuzuncu yüzyıl boyunca, her geçen gün daha fazla zorlayarak ön plana çıktı ve yıllık ülke gelirinden her geçen gün daha fazla pay aldı –bu durum, ayrıca işadımının yıllık mal üretimine giderek daha fazla katkı yaptığını savunmak adına da kullanıldı. Bundan dolayı, üç parçalı şemaya geçici olarak dördüncü bir üretim faktörü, “girişimci” şahsında eklenmiş durumdadır. Girişimcinin yöneticilikten aldığı ücretin, mal üretimindeki yaratıcılık payını ölçtüğü düşünülmekle birlikte, üretim sanayisindeki rolünün kesinliği hâlâ şüphe konusudur.

“Girişimci”, işlerin finansal sonuçlarıyla ilgilenen kimseyi adlandırmak amacıyla kullanılan teknik bir terimdir. Belirsiz olarak küçük değil büyük işletmelerden bahsetse de, daha tanıdık olan “işadımı” sözcüğü ile aynı noktayı yansıtır. Tipik girişimci, kurumsal finansman sağlayan kimsedir. Kurumsal finansman sağlayan kimse de yıllık toplumsal gelirden her zamanki gibi çok yüksek bir pay aldığından, kendisinin bu yıllık gelirin sağlandığı üretim sanayisindeki yaratıcı bir güç olarak topluma çok büyük hizmette bulunduğu düşünülmektedir. Gerçekten de, bugün kullanıldığı biçimiyle “üretici”nin hem standart iktisat kuramı hem de gündelik konuşmada “finans müdürü” anlamına geldiğini söylemek hemen hemen doğru olur.

Kuşkusuz, tüm bu durumu sorun etmenin gereği yoktur. Bu bir kullanım meselesidir. Makine sanayisi döneminde –bu aynı zamanda ticari demokrasi dönemidir– işadamları kendi amaçları doğrultusunda üretimi kontrol altında tutmuş ve dünya sanayisini idare etmiş; böylece tüm uygar halkların sahip olduğu maddi servet, işadamlarının finans yönetimini hareketlendirmeyi sürdürmüştür. Yine aynı dönemde, yaşam koşulları bu uygar halklar için genelde oldukça katlanılır olmaya devam etmekle kalmamış, işadamlarının bunca zaman şahsi çıkarları doğrultusunda yönettiği sanayi sistemi de genellikle verimliliğini artırmaya devam etmiştir. Birim donanım ve insan gücü başına üretim kapasitesi büyümeyi sürdürmüştür. Bu övgüye değer sonuç nedeniyle, işlerin gözetimini gerçekleştiren iş dünyasına daha önce olduğu gibi hakkı teslim edilmelidir. Sanayi kapasitesinin etkin büyümesi, kuşkusuz teknolojinin sürekli gelişmesi, mevcut doğal kaynaklardaki sürekli artış ve sürekli nüfus artışı sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak tüm bunların meydana gelmesinde iş dünyasının da rolü olmuştur. Her zaman bu büyümeyi engelleyecek bir konumda bulunmuşlardır ve işlerin bu kadar ilerlemesi, yalnız onların onay ve tavsiyeleri ile mümkün olmuştur.

Teknoloji ve nüfusta yaşanan sürekli gelişme sayesinde üretim kapasitesinin devamlı olarak gelişmesinin dikkate değer bir başka sonucu daha olmuştur. On sekizinci yüzyıl Liberal ilkelerine göre, yasal olarak savunulabilir her türlü gelir, üretken bir iş yapıldığının kesin göstergesidir. Bu varsayımın da gösterdiği gibi, sanayi sisteminin görünür ölçüde artan üretim kapasitesi, liberal ve ticari akla sahip tüm insanların yalnız bu üretim kapasitesini yaratan işbilir sanayi önderlerini takdir etmesini değil, aynı sanayi önderlerinin üretim sanayisini kontrol altında tutmak için işlerin olağan seyri içerisinde yaptıkları her şeyi görmezden gelmesini de sağlamıştır. Hatta bunca zaman işler öyle bir yöne girmiş ve o kadar ilerlemiştir ki, önderlerin işbilir yönetimi içerisinde üretim kapasitesinin artırılmasından çok sanayinin kontrol edilmesinin yer tutup tutmadığı sorunu henüz çözüme kavuşturulamamıştır.

Kurumsal finansman sağlayan kimse tarafından, son zamanlarda ise yatırım bankacısı tarafından simgelenen sanayi önderi, Sanayi Devrimi'nin başlangıcından beri tüm uygar halklar arasında gelişmekte olan yeni düzeni meydana getirmeye başlayan kurumlardan biridir. Bu anlamda, kurumsal büyümede olduğu gibi, bu yeni ekonomik düzenin son zamanlarda yaşadığı büyümeyi ve mevcut eğilimini kavramaya niyetlenen herkes için, sanayi önderinin şimdiye kadarki yaşam öyküsü incelenmeye değer olmalıdır. İlk sanayi önderleri, en iyi, on sekizinci yüzyıl sonları ile on dokuzuncu yüzyıl başlarında Devrim'in sanayiye ilişkin verdiği vaatlerin reel olarak yerine getirilmesini kendilerine iş edinmiş olan girişimci İngilizler arasında görülecektir. Bu erken dönem önderler, büyük ölçüde, en azından sözcüğün geniş anlamıyla, yatırımcı olarak değerlendirilmelidir. Ancak onların fabrika, imalathane ve maden ocağı donanımlarının, motor, süreç, makine ve makine aletlerinin tasarımcı ve yapımcıları, aynı zamanda az ya da çok finansal amaçları gözetten yöneticiler olduklarını söylemek daha yerinde olacaktır. İlk sanayi önderleri, başka hiçbir yerde, makine sanayisinin uygulamada temelini oluşturan bir dizi vazgeçilmez makine aletini tasarlayan, deneyen, yapan ve pazarlayan erken dönem İngiltere'sinin alet yapanları arasındakiler kadar göze çarpmaz. Amerikalıların kısa süre sonra mekanik tasarım ve performansla dair aynı genel hatlarda yaptığı öncü iş için de hemen hemen aynı şey söylenmelidir. Yeni sanayi düzeni, yaşadığı erken başarı ve sonraki büyümenin çoğunu bu tür kimselere borçludur.

İktisatçıların, sonraki yüzyıl boyunca, yapılan üretim nedeniyle girişimciye ödenmesi gereken yönetim ücretlerinden bahsederken akıllarından çıkarmamış görüldüğü sözcüğün bir ölçüde basit ve kapsamlı anlamıyla, bu kimseler sanayi önderleri, girişimciydiler. İşadamı ile sanayi uzmanının kesişme noktalarıydılar ve bu bileşimde, daha değerli olan yarıyı sanayi uzmanı oluşturmuş gibiydi. Bununla birlikte fabrika, maden ocağı ve gemi sahiplerinin yanı sıra tüccar ve bankerler de, yaşadığı büyüme ve uzman-

laşma sayesinde on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda kurumsal finansman sağlayan kimselerin doğmasına neden olan iş dünyasının en önemli kısmını oluştuyordu. Bu kimselerin kökeninde hem teknoloji hem de ticaret vardı ve yaşamlarının iktisat kuramı ile sağduyu geleneklerinin egemen olduğu ilk evresinde, çıkar ve iş hatlarını birlikte yürüttüler. Bu durum, ileri makine sanayisinde ölçeğin büyümesi, etki alanının genişlemesi ve uzmanlığın yoğunlaşmasından önce gerçekleşti.

Ancak işler büyüdükçe, iş yönetimindeki kaygılar da gittikçe büyüyerek titizleşti ve böylece, bu tür firmaların başındakiler dikkatlerini yalnızca “finansal amaç”a vermeye başladı. Aynı zamanda ve aynı nedenlerle, işbilir sanayi yönetimi gittikçe kurumsal finansman düzeyine kayıyordu. Bu durum bölünmeyi daha da derinleştirmiş, sanayi donanımı ve kaynaklarının mülkiyeti ile yönetimini birbirinden ayırmıştır. Ancak yine aynı zamanda, teknolojik açıdan bakıldığında kapsam çeşitliliği, uzmanlaşma ve karmaşıklığın yanı sıra birim donanım ve insan gücü başına üretim kapasitesi konularında sanayi sistemi büyüyor ve ileri gidiyordu.

Değiştikten söz edilen son unsur olan üretim kapasitesinin giderek artması, bu bağlamda özellikle önemlidir. Makine çağının ilk ve öncü yılları boyunca, sanayi alanındaki olağan yönetim işinin yeni yöntem ve araçlar benimseyerek üretimi azami kapasiteye ulaştırmaya başladığı olgusu pek de yanlış görünmez. Bu durum, süreçler ve birim ürünlerin standartlaşması ile parça imalatında başarı sağlanmasından, dolayısıyla seri üretimin belli bir boyut ve kapsama ulaşmasından önce gerçekleşti. Ve kısmen bu nedenle –seri üretim, sonradan yaşadığı büyümenin aksine, o sıralar henüz önemsiz ve büyük ölçüde sınırlı olduğu için– makine sanayisindeki olağan üretim hacmi, henüz göreceli olarak önemsiz ve idare edilebilir durumdaydı. Bundan dolayı, bu sanayilerde faaliyet gösteren firmalar, her koşulda girebilecekleri oldukça açık bir pazara, makul bir üretim artışı sağlayabilecek bir piyasaya hâlâ sahipti. Bu genel kuralın, tekstilde olduğu gibi istisnaları da vardı. Yine de, İngiliz sanayisinde ve daha da açık olarak Amerika örneğinde, söz konusu genel kural on dokuzuncu yüzyıl başlarından bugüne kadar fazlasıyla göze çarpar. Böyle bir açık pazar, aşırı stok yapma riski olmaksızın rekabetçi üretimin sağlanması açısından büyük bir fırsat anlamına geliyordu. Ve aynı şekilde, nüfus giderek artarken ulaşım araçlarının kapsam ve hacmi de giderek genişliyor; bu da, kârlılığın devamı yönünde adil bir beklenti sağlayan fiyatlar üzerinden üretimde beklenen her türlü artışı sağlamak için serbest piyasanın korunmasına hizmet ediyordu. Bu koşulların geçerli olduğu bir düzeyde, oldukça serbest rekabetçi bir üretim olanaklı olacaktı.

Sanayinin ana hatları bu şekilde çizilen durumu, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru İngiltere’de, buna uygun olarak daha sonra da Amerika’da gözle görülür biçimde gerilemeye başladı. Makine sanayisinin üretim kapasitesi,

piyasa kapasitesini gözle görülür biçimde aşıyordu; öyle ki, sonrası düşünlümezsizin gerçekleşen serbest rekabet, üretimin idare edileceği sağlam bir temel olmaktan artık çıkmıştı. Bu kritik dönem ya da geçiş dönemi, genel hatlarıyla İngiltere’de on dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinde, diğer yerlerde ise buna uygun olarak daha sonra yaşanır. Ticari ihtiyaçların bir birleşme ve kısıtlama politikası dayatmaya başladığı bu kritik nokta, kuşkusuz makine sanayisinin tamamı veya büyük kısmında aynı zamanda ortaya çıkmasa da, sanayide genel bir kısıtlama kuralına geçiş döneminin belirtilen zamanda ve belirtilen nedenle olduğunu söylemek genel anlamda olanaklı görünmektedir. Sanayinin bu durumu ile ilgili olarak, yukarıda bahsi geçenlerin yanı sıra daha az dikkat çeken ve daha belirsiz tanımlanmış, ancak aynı nitelikte sınırlamalar getiren başka etmenler de söz konusudur. İyileştirme ve genişlemeler sonucunda sanayi tesisinin önemini hızla yitirmesi ile sürekli fazla çalışma, yetersiz beslenme ve sağlıksız koşullar nedeniyle işgücü arzının kısmen tükenmesi –her ne kadar bu daha çok İngiltere için geçerli olsa da– bunlara örnek olarak verilebilir.

Zaman açısından bakıldığında, sanayinin gidişatındaki bu kritik dönem, sanayi ürününün olağan ve tipik kontrol yöntemi olarak kurumsal finansmanın sahneye çıkması ile yaklaşık olarak aynı döneme rastlar. Kurum ya da şirketin, kuşkusuz kârlı bir piyasa hedefiyle kısıtlayıcı bir ürün kontrolü sağlaması dışında başka yararları da vardır; ancak kontrolün merkezileşmesi ile mülkiyet arasında kurum sayesinde sağlanan birleşmenin de bu amaca fazlasıyla uygun olduğu yeterince ortada olmalıdır. Daha büyük kurumsal örgütlenmelere genellikle ticari ihtiyaçlar zorunlu bir üretim kısıtlaması dayatmaya başladığı zaman başvuruluyor gibi görünse de, bu durumun, ticari girişimin yeniden örgütlenmesinin hizmet edeceği amaçlardan biri olmasını önlemek kolay olmaz. Yeterince büyük ölçekli kurumsal finansmanın sanayide hakim etmen haline gelmesiyle, ticari girişimin serbestçe uygulanan rekabetçi üretim temelinden “verimli olmaktan vicdanen geri durma” temeline kaymış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sanayi ve diğer ticari girişimlerin büyük bölümünün isteğe göre kontrolü de, aynı zamanda ve ölçüde kurumsal finansman sağlayan kimsenin eline geçmiştir. Kurumsal örgütlenme, sürekli olarak daha büyük bir ölçeğe ve daha kapsamlı bir güç birliğine kavuşacak biçimde ilerlemiş ve aynı zamanda üretimi ticari hareketliliğin taşıyabileceği, yani en fazla net kazanç getirecek miktar ile kısıtlayarak piyasanın ihtiyaçlarına göre ayarlamak, şirket yönetiminin daha da gözle görülür biçimde olağan görevi haline gelmiştir. Şirket yönetimi altında, üretim kapasite sınırına nadiren ulaştırılır. Bu, nadir ve aralıklı olarak meydana gelir ve gelebilir. Bu durum, makine sanayisinin olağan üretim kapasitesi piyasanın oldukça kârlı bir fiyattan ulaşacağı kapasiteyi ciddi oranda yakalamaya başlayıp aşmayı vaat ettiğinden beri, giderek daha geçerli bir duruma gelmiştir. Yine sanayinin gidişatındaki –on

dokuzuncu yüzyılın ortalarında bir yerlerde gerçekleşen— bu kritik dönüşten beri, akıllı bir ölçülülük içinde üretimi ticari hareketliliğin taşıyacağı bir oran ve hacme düşürmek giderek daha zorunlu olmuştur. İş alanındaki kaygılar, işadamlarının giderek daha bütünlüklü bir dikkat göstermesini gerektirmiş ve gündelik işleri, üretimin sabote edilmesinin düzenlenmesi çevresinde giderek daha yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu işin kurumsal olarak giderek daha büyük ölçekte örgütlenmesinin de, bu amaca ulaşmak için çok elverişli olduğu açıktır; çünkü üretim sanayisinin gerektiği gibi sabote edilmesi, yalnızca büyük bir plan dahilinde ve sıkı bir denetim ile etkili biçimde idare edilebilir.

“İş alanındaki liderler, tüm yaşamları boyunca çalışıp düşünmüş insanlardır. Dolayısıyla, büyük sorunlarla ilgili olarak zaman kaybetmeden karar vermeyi öğrenmişler, kararlarını temel ilkelere ilişkin bilgilerine dayandırmışlardır.” — Jeremiah W. Jenks. Demek oluyor ki, sanayi alanındaki finansal amaçların gözetimi ile süregiden gerekli sabotaj dengesinin kontrolü, yerleşik usul ilkeleri ile yönetilen ve kurumsal finansman alanında uygun eğitimi almış uzmanlarca idare edilen bir rutine indirgenmiştir. Ancak insan kapasitesinin bütünüyle tabi olduğu sınırlamalar altında, iş idaresi disiplininin giderek titiz bir hal alması sonucunda, işadamlarının makine teknolojisine ait mantık ve tüm gerçekleri oluşturan düşünme biçimi ve bilgi unsurları ile ilişkisi giderek kesilmektedir. Her şeyi kesin ve sürekli olarak fiyat ve kâr bakımından değerlendirmeye bağımlı olmaları, işadamlarını, alışkanlık gereği, yalnızca reel mekanik performans bakımından formüle edilebilen teknolojik değer ve gerçeklere değer biçemez duruma getirir. Bu durum, işbilir yönetime daha da katı bir bağımlılığa götüren her hareketin yanı sıra sanayi sistemini daha da genişleten ve birbirine bağlı üyeleri arasında daha da çeşitli ve dengeli bir uzlaşma sağlayan her gelişme ile birlikte artarak devam eder.

İşadamlarının uzmanlığı fiyat, kâr ve finansal hareket konularında olsa da, sanayi politikasına ilişkin her türlü sorunda nihai takdir yetkisi onlara ait olmaya devam etmektedir. Gerek eğitim gerekse ilginin sonucu olarak finans önderleri onlardır; yine de, teknolojiyi tam anlamıyla kavramadan, sanayi önderleri olarak mutlak bir takdir yetkisi kullanmaya devam ederler. Durmaksızın bir satın alma alışkanlığı içindedirler; bunu yaparken de, alışageldikleri üzere amaçlarına üretimi zekice kısıtlayarak ulaşırlar; yine de, toplumun sanayi bakımından refahının sağlanmasıyla görevli olmaya devam ederler ki, bu da azami üretim gerektirir.

Sanayiye egemen olan kurumsal finansman olduğundan, yakın zamana kadar tüm uygar ülkelerde durum bu şekildeydi. Son zamanlarda, bu yerleşik iş yönetimi planı gerileme belirtileri göstermekte ve ticari girişimin örgütlenmesinde yeni bir hareket ortaya çıkmaktadır. Bu sayede, sanayi üretiminin isteğe göre kontrolü azami üretim ihtiyacından daha da uzaklaşarak finans tarafına kaymaktadır. Yeni hareket, iki yönlü bir niteliğe sahiptir: (a) Sanayi-

nin finansal önderleri, sanayi alanındaki yetersizliklerini giderek daha inandırıcı bir tarzda kanıtlamaktadır ve (b) kendilerine özgü finans yöneticilikleri, giderek, takdir ya da inisiyatif kullanılmasına yönelik geniş önlemleri artık gerektirmeyen ya da kabul etmeyen, standartlaşmış bir rutin niteliğine kavuşmuştur. Sanayi süreçlerinin yönetimi ile bağlarını yitirmektedirler; yine, kurumsal iş yönetimi de bürokratik işlerle ilgilenen personelin ellerine geçmektedir. Geleneksel kurumsal finansman sağlayan kimse, büro şefi niteliğine bürünmektedir.

Kurumsal finansman sağlayan kimseyi bu bir bakıma utanç verici sıradan bir idareci konumuna getiren değişimler, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında kurumsal finansmanın erken büyümesi ile birlikte başlayarak, yirminci yüzyıla girerken doruk noktasına ulaşır ve sonuçlarının açıkça tanımlanabilmesi de ancak bu tarihten itibaren mümkün olur. Kurumsal örgütlenme ve bunun sonucu olarak üretim kontrolü ortaya çıktığında, yönetimin ilerleyebileceği iki politik hat söz konusuydu: (a) üretimin sınırlanarak kârlı fiyatların korunması ve (b) artan üretimin yarattığı maliyetlerin azaltılarak kârın korunması. Her iki hattın ardından bir ölçüde gidilse de, bir bütün olarak bakıldığında birincisi daha çekici geldi. Daha az risk içeriyor ve sanayideki çalışma süreçlerine ilişkin daha az bilgi sahibi olmayı gerektiriyordu. En azından görünen o ki, yarım yüzyıllık finans yönetimi boyunca ilk yöntem giderek daha fazla tercih edildi. Bu tercih için haklı nedenler söz konusuydu. Üretim süreçleri, teknolojiye yabancı kimselerin kavrayabileceğinden sürekli olarak daha kapsamlı, çeşitli, karmaşık ve zor hale geliyordu –kurumsal finansman sağlayan kimse de, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı böyle bir kimseydi. Aynı zamanda, sürekli nüfus artışı ve sanayi sisteminin sürekli genişlemesi nedeniyle, net sanayi üretimi ve net kazanç, finans yönetiminin her türlü yaratıcı çabasından bağımsız olarak artmaya devam etti. Bu nedenle, bir sınıf olarak kurumsal finansman sağlayan kimse, “yerinden kıpırdamama” biçimindeki basit plan üzerinden “emeği ile kazanmadığı” bir gelirin sahibi oldu. Bu, konuya yabancı kimseler için anlaşılır bir plandır. Sanayi alanındaki tüm yenilikler ve sanayinin idaresi sırasındaki tüm saldırgan ekonomi, sanayi sürecinin teknolojik ayrıntılarına ışık tutmakla birlikte, bu tür bir hareket, gerçekleri yakından bilen teknoloji uzmanları dışındaki herkese tehlikeli görünecektir. Bu nedenle, sanayiye kontrol eden işadamları, sanayi yönetimi ile ilgili her şeye yabancı olarak, olan bitene karışmayıp verimsizlikten kaynaklı olarak giderek artan genel giderler ile barışık olmaktan, bir şey kaybetmedikleri sürece daha memnun kalmıştır. Bu da, tüm sanayi sistemi içerisinde fire hacminin giderek artması ile donanım, kaynak ve insan gücünün yanlış kullanılmasına neden olmuştur.

Zamanla, yani son birkaç yıl içerisinde makine sanayisinin iş yönetimi altındaki olağan çalışması sırasında yaşanan geri kalma, güç kaybetme ve uyuş-

mazlıklar öyle oranlara ulaşmıştır ki, akli başında sıradan hiçbir üçüncü şahıs nereye bakarsa baksın bu durumu görmeden edemez. Sanayideki yöntem ve araçların işbilir kötü yönetimi ve ihmali sonunda eleştirmeye başlayan, işadamları değil sanayi uzmanları olmuştur. Gösterdikleri çaba ve verdikleri tavsiyeler ise, bir bütün olarak bakıldığında olan bitene karışmamaya –yani, toplumun maddi ihtiyaçlarını karşılamada ne kadar yetersiz kalırsa kalsın, şahsi çıkar peşinde ve ileriye göremeyen bir iş politikasına– devam eden sorumlu işadamlarından şimdiye kadar hiçbir iyi niyetli karşılık bulmamıştır. Ancak bir yandan da, kurumsal finansman sağlayan kimsenin yönetim düzenini bozan iki şey meydana gelmektedir. Sanayi uzmanları, mühendisler, kimyagerler, mineraloglar, her türden teknisyenler sanayi sistemi içinde daha fazla sorumluluk isteyen konumlara sürükleniyor ve sistem içerisinde büyüyüp çoğalıyor; çünkü sistem artık onlar olmadan asla çalışmayacak. Öte yandan, kurumsal finansman sağlayan kimselerin dayandığı desteğin sahipleri olan büyük finansal çıkar grupları, kurumsal finansmanın kapsamlı bürokratik bir iş olarak en iyi biçimde yönetilebileceğinin ve büyük tarzda kurumsal ticari girişimciliğin iki şartının gerekli fonları kontrol eden sanayi uzmanları ile büyük finans şirketleri olduğunun yavaş yavaş farkına varmaya başlamıştır. Oysa kurumsal finansman sağlayan kimse, bu ikisi arasında kalan şüpheli bir ara tabirden biraz daha fazlasıdır.

Amerikan işletme finansı dünyasının önemli şahsiyetlerinden biri, doksanlı yılların sonunda bu durumun farkına vararak bunu kendisi ve iş ortaklarının çıkarına kullanmaya başladı ve bu dönem, Amerikan kurumsal finansman dünyasında yeni bir çağın başlangıcı oldu. Bu çağdan bir süreliğine genel hatlarıyla Tröst Yaratma Çağı olarak bahsedilmiş olsa da, bu ifade yeterince açıklayıcı değildir. Daha çok Yatırım Bankacısı Çağı adı verilmesi gereken bu çağ, bugünkü olgunluk ve istikrarına ancak geçtiğimiz çeyrek yüzyıl içerisinde kavuşmuştur.

Kurumsal finansman alanında geliştirilmiş bu yöneme özgü özellikler ve yöntemin temel amacı, en iyi bunu başlatan büyük öncünün yöntem ve başarılarının sergilenmesi ile görülebilir. Örnekleyici olması bakımından, doksanlı yıllarda Amerikan çelik sanayisi modası geçmiş süreç, donanım ve yerleri kullanmaya devam etmenin, cahilliği inatla sürdüren şirket yöneticilerinin kontrolündeki savurgan yönetimin ve özellikle çelik sektöründe iş yapan çok sayıda firma arasındaki kesintili ve gelişigüzel rekabet ile karşılıklı sabotajların sıkıntısını yaşıyordu. Görünen o ki, büyük öncünün dikkatini çekip ona fırsat veren özellikle bu son zorluk olmuştur. Çelik sanayisindeki teknolojik ihtiyaçlar ve eksikliklere dair en ufak bir bilgiye bile sahip olduğu söylenemese de, ticari vizyon ve finansal itidale sahip bir kimse açısından, çelik işinin daha kapsamlı ve dolayısıyla daha otoriter olarak örgütlenmesi ve kontrolü ile, fiyat dengesini bozan rekabetin büyük kısmının kolaylıkla en-

gelleneceği açıktı. Çelik işindeki yeni ve büyük çıkar birliğinin görünür amacı ve belirgin sonucu, üretimin makul ölçüde kısılması sayesinde kârlı fiyatların korunmasıydı. İkinci ve daha az belirgin bir sonuç da, sanayinin daha ekonomik yönetilmesi ve kurumsal finansman sağlayan kimi eski kimselerin alınarak yerlerine bir kısım sanayi uzmanının getirilmesini içeriyordu. Büyük öncü ve rakiplerinin birlik halinde gerçekleştirdiği her bir girişimin aynen hizmet etmesi gereken ve açıkça söylenmemiş bir amaç da, bu girişimcilerin, işin aktifleştirilmesindeki artış biçiminde bir ödüle sahip olmasıydı. Ancak halkın geneli açısından bakıldığında en dikkate değer özelliği, artan aktifleştirme üzerinden makul büyüklükte kazançlar sağlanmasını güvence altına alacak biçimde daima fiyatların makul yükseklikte tutulmasıdır.

O zamandan bu yana, bu kurumsal finansman biçimi daha da mükemmelleşip standartlaşmıştır ve bu durum, yatırım bankacısı sıfatıyla hareket edecek bir konumda olan ve büyük finansman sağlanan çıkar gruplarının tavsiye ve onayları olmaksızın kurumsal finansman alanında hiçbir büyük hamlenin gerçekleşemeyeceği, kurumsal faaliyette bulunan hiçbir büyük girişimin büyük işlemler gerçekleştirirken yatırım bankacılarının sürekli kontrolünden kaçamayacağı, büyük tarzda hiçbir kurumsal girişimin başarı sağlamak için sürekli desteğine ihtiyaç duyduğu yatırım bankacılarına gelir bakımından kayda değer bir şeyler sağlamadığı takdirde iş yapmayı sürdüremeyeceği noktaya kadar devam edecektir.

Burada yatırım bankacısı olarak söz edilen finansal çıkar grubu, genel olarak finansal kurumların az çok açık birliği biçimindedir ve aynı finans şirketlerinin, her zaman değilse de genel olarak, alışılmış ticari bankacılık faaliyetleri ile uğraştığını ya da ilgilendiğini de eklemek gerekir. Dolayısıyla, ülke ticari bankacılığını yürütmekte olan bankaların aynı biçimde iyi yapılandırılmış ve yarı birlik halindeki kolları da, ülke finans başkentinde sahip olduğu kredi ve kontrol merkezi ile birlikte, birleşik bir plan dahilinde ve net ülke kazancının kendileri ve müşterileri arasında adil dağıtılması amacıyla ülkedeki kurumsal finansmanı devralıp idare etmeye önceden hazırdır. Bu finansal örgütlenme ne kadar kapsayıcı olursa, ülkedeki sanayi sistemini kapsayıcı bir bütün olarak yönetip her türlü tehlikeli yenilik ya da denemeyi engellemesi ve zorunlu ihtiyaçların üretimini kendisi ve müşterilerine en fazla net getiriyi sağlayacak üretim hacmi ile sınırlaması kuşkusuz o kadar olanaklı olacaktır.

Takdir yetkisi ve sorumluluğu yatırım bankacısına veren bu gelişmiş plan, açıkça fiyat dalgalanmalarını önleyecek ama özellikle üretim sanayisindeki kâr getirmeyen hızlanmayı önleyecek biçimde, işlerin güvenli ve sağlam yürütülmesini sağlamalıdır. Yine, sınırlı bir takdir yetkisi ile güvencesiz ve şüpheli bir geleceğe sahip olan bir finans komisyoncusu ya da aracısı konumuna düşen kurumsal finansman sağlayan kimsenin inisiyatifi kaybettiği de ortadadır. Ancak insan elinden çıkma tüm kurumlar gelişmeye açıktır ve gelişmenin

seyri, bu durumda olduğu gibi, zaman zaman görevden azil ve görev değişikliği ile sonuçlanabilir. Ve şüphesiz böylesi daha iyidir; yani, işletmenin yararı için ama özellikle büyük işletmelerin getireceği kâr için böylesi daha iyidir.

Bununla birlikte, bugün kurumsal finansman, her zaman olduğu gibi, aslında hiç olmadığı kadar kredi ticareti anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kurumsal işleri bankacılık çevrelerinin kapsayıcı yarı-birliğinin elinde yeterice istikrara kavuşturmak için, ülkedeki kredi sisteminin bir bütün olarak birleşik bir plan dahilinde ve kapsayıcı şekilde idare edilmesi gereklidir. Tüm sistem, koşulların aynı biçimde bir araya gelmesiyle gözetilir; bankacılık çevrelerinin kurumsal finansman sağlanması amacıyla ülke kredisinden yararlanan aynı yarı-birliği, genel olarak ülke kredisinin de koruyucusudur. Bunun sonucunda, önemli sonuçlar doğuran geniş çaplı kredi kullandırımı ile ilgili olarak, aslında alacak ve borçlar söz konusu birlik içerisinde bir araya gelmiştir; bu nedenle, yatırım bankaları yarı-birliğinin özgür iradeyle yaptığı seçimler dışında, bir başka ifadeyle, yatırım bankaları kredi durumunun düzensizleşmesini kabul etmede bir yarar görmedikçe ve toplumun geri kalanı ile karşılaştırıldığında kendi ortak amaçlarına en iyi şekilde hizmet etmedikçe, kredi durumunda önemli hiçbir düzensizlik gerçekleşemez. Böyle kapalı bir sistem ile, kredi yükümlülüklerinin genişletilmesi ya da şirket menkul kıymetlerinin artırılması ile ardından yaşanacak değer enflasyonu, herhangi bir tasfiye riski taşımak durumunda değildir; çünkü aslında alacak ve borçlar sistem içerisinde bir araya gelmiştir. Bir parantez açmak suretiyle, bu koşullar altında “kredi” ifadesinin bir muhasebe yöntemi olmak dışında hiçbir özel anlama sahip olmadığı da söylenebilir. Kredi, aynı zamanda yaşanan gelişmeler sonucunda artık modası geçmekte olan eskimiş kurumlardan biridir.

Amerika’da Merkez Bankası’nın kurulması, kredi ve kurumsal finansman dünyasını yeniden oluşturan bu bir araya gelme ve birlik olma sürecini büyük ölçüde kolaylaştırırken, dünyanın başka yerlerinde de bir ölçüde benzer aygıtlar sayesinde benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ülkedeki kredi düzenlemeleri üzerinde uygulanan birleşik kontrolün genişletilmesi, kolaylaştırılması, basitleştirilmesi ve sağlamlaştırılmasında bu sistemin büyük yardımı olmuş ve büyük finansal çıkar gruplarının elindeki muazzam kontrol, kredi ve sanayi alanındaki kontrol hatlarının koşullar gereği ve ilgili tarafların bilge yönetimi ile toplanmakta olduğu ellere bu sistem sayesinde kolaylıkla geçmiştir. Bu sayede, ülke kredi sisteminin özünü oluşturan temel öneme sahip unsurlar, kendi dengesini kuran, kapalı ve bozulmaz, her türlü risk ve düzensizliğe karşı kendisini güvenceye alan bir bütün içerisinde toplanmıştır. Tüm bunlar, ülkedeki ticari faaliyetlerde istikrarın kesin olarak sağlanmasına doğru gitmektedir; bununla birlikte, finansal faaliyetleri risksiz bir duruma getirdiğinden, kurumsal finansmanın ve belki er ya da geç yatırım bankacısının modasının geçmesine doğru da gitmektedir.

III. Finans Önderleri ve Mühendisler

Bugünkü sanayi sistemi, birden fazla yönden, kendisinden önce gelenlerden oldukça farklıdır. Bir kere kendi dengesini kuran, kapsamlı bir sistemdir ve ustalıklı manipülasyonlardan değil, birbirine bağlı mekanik süreçlerden oluşur. Elle değil mekanik olarak işler. Vasıflı işçiler ve araçların değil, mekanik güçler ve maddi kaynakların örgütlenmesidir; yine de, vasıflı işçiler ve araçlar da kapsamlı mekanizmasının vazgeçilmez bir parçasıdır. Sürekli olarak başvurduğu malzeme bilimleri tarzında, kişisel olmayan bir niteliğe sahiptir. Uzmanlaşmış ve standartlaşmış mal ve hizmetlerin “seri üretim”ini hedefler. Tüm bunlardan dolayı, daha iyi bir terim olmadığından “üretim mühendisleri” olarak adlandırılabilir sanayi uzmanları, vasıflı teknoloji uzmanlarının yönetiminde sistemli bir kontrole uygundur.

Bu sanayi sistemi, birbirine bağlı birçok değişik mekanik sürecin kapsamlı olarak örgütlenmesi ile işler. Bu süreçler kendi aralarında birbirlerine öyle bağımlı ve dengelidir ki, sistemin herhangi bir kısmının gerektiği gibi çalışması geri kalan tüm kısımların gerektiği gibi çalışmasına bağlıdır. Dolayısıyla sistemin en iyi şekilde işleminin yegâne koşulu, sanayi uzmanlarının, üretim mühendislerinin ortak bir anlayış etrafında birlikte çalışması, ama özellikle birbiriyle çelişen, farklı amaçlarla çalışmamasıdır. Sürekli gözetim halinde olmaları sanayi sisteminin gerektiği gibi işlemesi için vazgeçilmez olan bu teknoloji uzmanları, görevleri genel üretim stratejisini kontrol etmek ve üretim taktiklerini ayrıntılı olarak izlemek olan genel sanayi kadrosunu oluşturur.

Sanayi sistemi bu niteliklere sahiptir ve tüm uygar halkların maddi refahı bu sistemin gerektiği gibi işlemesine bağlıdır. Katı ve kapsamlı bir karşılıklı bağımlılık planı dahilinde biçimlenen, kapsayıcı bir sistemdir; öyle ki, maddi refah açısından bakıldığında, hiçbir ülke ya da topluluğun bir başka ülke ya da topluluk pahasına kazanacağı bir şey yoktur. Maddi refah açısından bakıldığında, tüm uygar halklar birlikte, teknolojik durum tarafından, süregiden tek bir ticari faaliyetin içine çekilmektedir. Süregiden bu kapsayıcı ticari faaliyetin gerektiği gibi yürümesi için ise, eğitim, içgörü ve ilgi sayesinde genel sanayi kadrosunu oluşturan teknoloji uzmanları topluluğunun, ülke çapındaki hak taleplerine ya da çıkar gruplarına bakmaksızın mevcut kaynak, malzeme, donanım ve insan gücü kullanımı konusunda tam yetki sahibi olması gereklidir. Herhangi bir ülke ya da yatırımcının özel çıkar sağlaması amacıyla mevcut sanayi güçlerinin her türlü engellenmesi, saptırılması ya da alıkonması, sistemin kaçınılmaz olarak aksamasına, yani çalışma verimliliğinin aşırı düşmesine, böylelikle sistemin bütünü için aşırı bir zarara, tüm kısımları

içinse net bir zarara neden olur.

Tüm bu süre zarfında ise, devlet adamları sanayi sistemindeki işgücünü saptırmak ve engellemek amacıyla, herhangi bir ülkenin özel çıkarı için ve geri kalan ülkeler pahasına her yerde işbaşındadır. Finans önderleri de, farklı amaçlar doğrultusunda ve danışıklılık içinde, herhangi bir çıkar grubunun geri kalanlar pahasına özel bir kazanç elde etmesi için her şeyi saptırmak üzere çalışmaktadır. Böylelikle sanayi sistemi, devlet adamları ya da finans önderlerinin sistem mekanizması ile temas edebildiği her fırsatta, maddi kaynak, donanım ve insan gücünün uyuşmazlığı, kötü yönetimi ve istihdam edilmemesi ile kasıtlı olarak engellenmektedir. Tüm uygar halklar ise bir arada yokluk çekmektedir; çünkü genel sanayi uzmanları kadrolarının, bu sayede devlet adamları ve çıkar gruplarından emir alarak sabotaja başvurusu gereklidir. Politika ve yatırımcılık, bütünüyle ticari eğilimlerle hareket etmeyen genel üretim mühendisleri kadrosunun takdirine bırakılması gereken sanayi politikası ile ilgili konularda hâlâ karar alabilmektedir.

Sanayi sistemi ve sistemin yakasını bırakmayan sıkıntılara ilişkin yapılan bu tarif, kuşkusuz abartılı görünecektir. Bununla birlikte, böyle bir tarifi yirminci yüzyıl öncesine ya da hâlâ makine sanayisinin etki alanı dışında olan geri kalmış toplumlara uygulamak gibi bir niyet söz konusu değildir. Makine sanayisinin mal ve hizmet üretimini aşama aşama devralarak seri üretime geçtiği önceki yüzyıl boyunca, sanayi sistemi, birbirine bağlı süreçler ve malzeme alışverişinin kapsamlı olarak örgütlenmesi niteliğine yavaş yavaş kavuşmuştur ve birikerek artan bu ilerlemenin doruk noktasına ulaşarak sistemi bu noktaya gözle görülür biçimde getirmesi ancak yirminci yüzyılda gerçekleşmiştir. Ve yalnızca seri üretimin vazgeçilmez ortak kural halini aldığı önde gelen makine sanayilerine, ana yaşam koşullarını biçimlendiren ana sanayi kollarına uygulandığı şu anda bile, geçerliliğini gözle görülür biçimde ve rahatlıkla koruyacaktır. Bu sanayilere örnek olarak ulaştırma ve haberleşme; kömür, petrol, elektrik ve su gücü üretimi ile sanayide kullanımı; çelik ve diğer metallerin üretimi; kağıt hamuru, kereste, çimento ve diğer yapı malzemeleri üretimi; tekstil ve kauçuk üretimi; ayrıca tahıl öğütme ve çoğu tahıl üretme sanayisinin yanı sıra mezbaha ve çoğu hayvancılık sanayisi verilebilir.

Kuşkusuz birçok sanayi kolunun önemli bir kısmı, bu mekanik süreç ve seri üretim ağına doğrudan ve kesin olarak girmemiş ya da kısmen ve kuşkulu bir giriş yapmıştır. Ancak halen bir başka eski faaliyet planı üzerinde duran bu sanayi kolları, her şeye rağmen, mekanik olarak örgütlenmiş sanayi sisteminin aykırı ve bağlı yardımcılarıdır ve sistemin işleyen kısmını oluşturan ve dolayısıyla geri kalanına örnek olan büyük temel sanayilere bağımlıdır ya da boyun eğmektedir. Toplumun maddi refahı her an büyük makine sanayilerinin gerektiği gibi işlemesine bağlıdır ve dolayısıyla bu sanayiler ile ilgili olarak yapılan tarif, genellikle önemli bir değişikliğe uğramadan uygulanabilecektir.

Ancak bu büyük, birincil ve temel üretim kollarında bile, sistemin birbirine sıkıca bağlılık, denge ve karmaşıklık konularında henüz ölümcül bir düzeye ulaşmadığını da eklemek gerekir. Kalıcı ve oldukça büyük ölçekli bir düzensizlik karşısında, yüksek bir verimlilik ile işlemeye devam edecektir. Bir başka deyişle, sanayi sisteminin geneli, olağan üretim kontrolünün iş yöntemlerince sağlanması için gereken olağan boyutlardaki düzensizlik ve sabotajın bütünü felce uğratmasına yetecek kadar incelikli dengeye sahip bir mekanik yapı ve süreç halini henüz almamıştır. Bu nedenle, sanayi sistemi henüz birbirine yeterince bağlı değildir. Yine de, meşru ve işbilir sabotaj nedeniyle uygar dünya sanayisinin tam da şu an yaşamakta olduğu felç durumunun büyüklüğü ve düzeyinin gösterdiği üzere, birbirine bağlı sanayi sistemi süreçlerinin sıkı bir bağımlılık ve incelikli bir denge içerisine girmiş olacağı ve işlerin normal seyri içerisindeki birtakım olağan sabotaj faaliyetlerinin bile bütünü ölümcül bir çöküşe götüreceği zaman çok uzakta olamaz. İyi örgütlenmiş büyük çaplı bir grevin neden olduğu düzensizlik ve yokluk da aynı etkiyi gösterecektir.

Aslında, bu sanayi sisteminin birbirine bağlı süreçlerin her şeyi kapsayan mekanik dengesine doğru aşama aşama ilerlemesi kritik bir noktaya yaklaşıyor görünmektedir. Bu noktanın ötesinde, kontrolün şahsi çıkarları için farklı amaçlar doğrultusunda çalışan işadamlarının eline bırakılması ya da süregiden idarenin uygun eğitimi almış ve ticari çıkar gütmeyen teknoloji uzmanları, üretim mühendisleri dışındakilere teslim edilmesi artık olanaklı olmayacaktır. Bu kimselerin bundan sonra ne yapabilecekleri pek de belli değildir; yapabilecekleri en iyi şey de yeterince iyi olmayabilir; ancak bunun tam aksi, yani üretimin, mevcut yetersizliğin işbilir egemenliği altındaki çıkar gruplarınca danışma yoluyla devamlı kontrol edilmesinin makine teknolojisi tarafından daha fazla hoş görülmeyeceği yeterince açıktır.

Başlarda, yani makine sanayisinin erken büyümesi sırasında ve özellikle makine sanayilerinde doğrudan Sanayi Devrimi'nden kaynaklanan yeni büyüme yaşanırken, sanayi uzmanları ile yöneticiler arasında belirgin bir fark söz konusu değildi. Bu durum, yeni sanayi sisteminin aşamalı uzmanlaşma ve karmaşıklık yolunda başarıya ulaşmasından ve ticari faaliyetlerin titizlikle büyüyen bir boyuta erişmesinden önceydi; dolayısıyla, teknolojiye ilişkin konularda özel eğitimden yoksun olan o zamanki işadamları bile, bütünü başarıyla gözlem altında tutabilecek ve finanse edip gelir sağladıkları işin mekanik olarak yürütülmesi sırasında gerekenlerin ne olduğunu anlayabilecekti. Sanayi süreçleri ve donanımını tasarlayanlar da, işleri yönetirken finansal amaçlarını gözetmeye devam edecekti. Ancak bu gelişmenin ilk noktalarından itibaren, sanayi süreçlerini tasarlayıp idare edenleri ticari işlemleri tasarlayıp yöneten ve finansal amacı gözetenden ayırmaya dönük aşamalı bir farklılaşma başladı. Ardından da, iş yönetimi ile teknolojik uzmanlık arasında bu duruma uygun bir güçler ayrılığı başladı. Üretim sanayisi için neler yapılabileceğine

teknoloji temelinde karar vermek ve bunları yapmanın yöntem ve araçlarını bulmak teknoloji uzmanının işi haline geldi. Yine de, yönetim kadrosu ne kadar iş yapılması gerektiği ve ne tür ve nitelikte mal ve hizmet üretilmesi gerektiği konularında ticaret temelinde karar almaya her zaman devam etti. İş yönetiminin kararı daima nihai karar olmaya devam etmiş ve ötesine geçilmemesi gereken üretim sınırını daima belirlemiştir.

Uzmanlaşmanın artmaya devam etmesi ile birlikte, uzmanların sanayiye ilişkin konularda söyleyecekleri zorunlu olarak artmış olsa da, üretim sırasında yapılacak işler ve kullanılacak yöntem ve araçlara ilişkin aldıkları kararlar, daima işin yöneticilerinin ticari çıkarlara neyin uygun düşeceğine dair aldıkları kararların hizmetinde olmuştur. İş yönetimi ile sanayi yönetimi arasındaki bu ayrım giderek artmaya devam etmektedir; çünkü sanayi süreçlerinin yeterince verimli örgütlenip yönetilmesi için gereken özel eğitim ve deneyim, sürekli daha titiz bir hal almakta ve işi yapacak kimselerin özel bilgi ve beceri sahibi olmasını ve bütün ilgi ve dikkatlerini işlerine vermelerini gerektirmektedir. Ancak teknolojik bilgi, beceri, ilgi ve deneyim konusunda uzman olan ve bu şekilde giderek daha ön plana çıkan bu kimseler –yatırımcılar, tasarımcılar, kimyagerler, mineraloglar, toprak uzmanları, ekim uzmanları, üretim müdürleri ve farklı alan ve unvanlarda mühendisler– görevleri sanayi uzmanlarının sahip olduğu bilgi ve becerileri ticarileştirerek kendi çıkarları için kullanmak olan sanayi önderlerinin, yani finans önderlerinin çalışanları olmaya devam etmektedir.

Önderlerin, teknoloji uzmanları ve sahip oldukları bilgiyi, becerileri ölçüsünde ya da maddi koşulların belirlediği sınırlar çerçevesinde ya da toplumun ihtiyaçları doğrultusunda değil de, daima yalnızca kendi ticari çıkarlarına hizmet edecek biçimde kullandıklarını eklemenin gereği olmayabilir. Bu durumun değişmez ve doğal sonucu ise, üretimin kısılp üretim sisteminin düzeni bozularak, mal ve hizmet üretiminin bilinçli olarak üretim kapasitesinin altında bırakılması olmuştur. Bunun başlıca iki nedeni vardır ve her ikisi birlikte, makine çağı boyunca sanayi üretiminin üretim kapasitesinin giderek daha altında kalması için çalışmıştır: (a) Teknolojideki ilerlemenin üretim kapasitesini artırmasıyla birlikte, ticari olarak kârlı bir fiyatın korunması ihtiyacı da üretimin zorunlu olarak gittikçe daha fazla kısılmasına yol açmıştır ve (b) makine teknolojisindeki ilerlemenin devam etmesi, sahip olunan özel bilgi hacmi ve çeşitliliğinin giderek artmasını gerektirmiş; bu da, işbilir finans önderlerinin sürekli olarak daha geri kalmasına ve dolayısıyla, sanayi donanımı ve personeli sağlamak için neler gerektiğini kavrayamamasına neden olmuştur. Bu nedenle finans önderlerinin yaptığı, birim üretim maliyetini düşürerek değil üretimi kısarak fiyatları kârlı bir düzeyde tutmak olmuştur; çünkü teknolojik gerçekleri, üretim maliyetini düşürmek için gereken yöntem ve araçların ne olduğuna ilişkin yeterince sağlam kararlar vermelerini sağlayacak kadar

bilmemektedirler. Bunun yanı sıra, zeki işadamları olarak, anlayamadıkları teknoloji uzmanlarının sadakatine de güvenememişlerdir. Sonuç olarak, süreç ve personele ilişkin bir şekilde kuşkucu ve körü körüne tercihler yapılmış; bunu da, sanayi yönetimindeki yetersizliğin artmasının yanı sıra, toplumun ihtiyaçlarını karşılamayacak, sanayi sisteminin üretim kapasitesinin altında kalacak ve akıl dolu bir üretim kontrolünün ticari bakımdan kârlı kılacağı düzeyi tutturamayacak biçimde üretimin kısılması izlemiştir.

Makine çağının ilk zamanlarında, kârlı iş talepleri ile işadamlarının teknik cahilliklerinin uzmanların yaptığı çalışmalara getirdiği sınırlamaların, gerek teknolojik bilgilerde devam eden gelişmenin gerekse bu bilginin sanayide olağan kullanımının önlenmesi anlamında büyük bir engel oluşturmamış olduğu görülür. Bu durum, hem makine sanayisinin kapsam, karmaşıklık ve uzmanlaşma bakımından başarıya ulaşmasından hem de teknoloji uzmanlarının yaptığı çalışmaların, sanayi sistemini çok yüksek bir üretim kapasitesine ulaştırarak kârlı bir işin gerektirdiğinden fazla üretim yapma tehlikesine sokmasından öncedir. Ancak zaman içerisinde, teknolojinin kapsam ve boyutunun giderek genişlemesinin yanı sıra süreçlerde uzmanlaşma ve standartlaşmanın giderek artması ile birlikte, teknolojik durumu oluşturan teknolojik bilgi, sanayi uzmanlarını yaratan eğitim düzeyinin yükselmesini gerektirmiştir. Yine, sanayinin yeterince verimli yönetilmesi sayesinde, gerek bu uzmanlar gerekse sahip oldukları özel beceriler ister istemez sürekli artmıştır. Aynı zamanda koşullardaki aynı değişimler sonucunda, ticari faaliyetlere giderek daha fazla başvuran finans önderleri, üretim sanayisindeki bilinen gerçeklerden daha da uzaklaşmıştır. Ayrıca kabul etmek gerekir ki, anlayamadıkları ancak onlar-sız da yapamadıkları teknoloji uzmanlarına duydukları güvensizlik de artarak devam etmiştir. Önderler, teknoloji uzmanlarını çalıştırmaya ve onlardan para kazanmaya zorunlu olarak devam etseler de, bunu isteksizce, gecikmeli ve tedbirli olarak ve zekice bir ihtiyatla yapmışlardır. Bunun nedeni de, para kazanmak için teknoloji uzmanlarından yararlanmanın kaçınılmaz olduğuna ikna olmalarıdır.

Önderlerin ısrarla yayılan bu gecikmesi ve ihtiyatlılığı, teknolojik ilerlemenin bu kadar belirginleştiği büyük sanayilerdeki maddi kaynakların ekonomik olmayan kullanımında akıl almaz bir artışa, donanım ve insan gücünde ise akıl almaz ölçüde savurgan bir örgütlenmeye neden olmuştur. İşin iyi yanı şudur ki, tek gözlü sanayi önderlerinin önde gelen sanayileri getirdiği bu yüz kızartıcı noktanın kendisi, bu alandaki inisiyatif ve takdir yetkisini önderlerden alıp yatırım bankacılarına vererek önderler rejiminin utanç verici sonunu hazırlamıştır. Yatırım bankacıları da, şirket menkul kıymetlerinin alım satımını yapan aracı ile halka arzı örgütleyen sigortacı arasında ya da bu ikisinin görevlerini örtüşüren bir konum –aslında, standart kurumsal finansman yazışmalarında görevlendirilmeye devam ettikleri konum– edinmiştir. Kurumsal

girişimin çapının giderek büyümesinin yanı sıra firmalar arası mutabakatın artmasının da bu yeni harekette payı vardı. Ancak o sıralar, kurumsal finansman ile ilgilenilen sanayi kollarının çoğunda, bir de “danışman mühendisler” ortaya çıkıyordu.

Danışman mühendislerin bu tartışmayı ilgilendiren görevi, sigortalanması gereken girişimlerin sanayi ve ticaret açısından gerek geçmiş gerek gelecekteki sağlamlığı ile ilgili olarak yatırım bankacılarına tavsiyede bulunmaktı. Bu görev, sigortacı sıfatıyla konuyla ilgilenen bankacılar ya da bankacılar birliğinin bilgisine sunmak üzere, ne olursa olsun söz konusu girişimlerin fiziksel özelliklerinin dikkatle ve tarafsız olarak incelenmesinin yanı sıra hesaplarının aynı tarafsızlıkla denetlenmesi ve ticari taahhütlerine değer biçilmesini de kapsıyordu. Bu nedenle, danışman mühendisler ve kurumsal girişimlerin sigortalanmasıyla ilgili bankalar arasında çalışmaya ilişkin düzenlemeler ve bir mutabakat gerçekleşti.

Bu hareketin iki yönlü bir etkisi olmuştur: Deneyim sonucunda, en iyi ve en sağlam kurumsal finansmanın, artık zorunlu olarak farklı firmalar arasındaki karşılıklı ilişkileri kapsayan ve eğitilmiş muhasebecilerden oluşan bir personelce en iyi şekilde yürütülebilecek, kapsamlı, standartlaşmış ve bürokratik bir rutin iş haline geldiği görülmüştür. Yine aynı deneyim sayesinde, finansal kurumlar, sanayide kârlı bir girişimde bulunulması için uyguladıkları gözetim giderek daha zorunlu hale gelen sanayi sisteminin genel teknoloji kadrosu ile doğrudan ilişkiye geçmiştir. Ancak yine aynı nedenle, on dokuzuncu yüzyıl geleneğinden gelmiş kurumsal finansman sağlayan kimsenin, daha da büyüyen ve daha fazla sorumluluk gerektiren kurumsal finansmanın özünü daha fazla oluşturmayaacağı da belli olmuştur. Doğrusu, ekonomi mekanizması içerisinde etkisini yitirmiş bir unsur haline gelmiştir.

On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla bu geçiş tamamlandığından beri, kurumsal finansman sağlayan kimsenin sanayi önderliği sona ererek finans yardımcılığı haline gelmiştir. Önderlik, birlik halindeki yatırım bankacıları tarafından devralınarak, şirket menkul kıymetlerinin halka arzı ve dalgalı değerleri ile ilgili olan ve yine yatırım bankacılarının eline geçmiş sanayi girişimle- rindeki üretim oranı ve hacminin düzenlenmesi ile ilişkili olan standartlaşmış bir muhasebecilik işi olarak idare edilmektedir.

Sanayi sistemi ile sanayi sistemini kontrol eden finansal faaliyetin bugünkü durumu genel olarak böyledir. Ancak geline bu nokta, yakın geçmişte olup bitmiş bir durum değil, bugün her yönüyle doruk noktasına ulaşan ve öngörülebilir geleceğe belirgin biçimde taşınan bir durumdur. Sanayi, ana hatları bu şekilde çizilen noktaya, ancak son birkaç yıldır ve henüz yalnızca birlikte yeni teknolojik düzeni oluşturan, büyük ve örnek sanayi kollarında ulaşmıştır. Ancak sanayi sistemindeki bu büyük ve temel bölümlerde, işlerin mevcut seyri ve yönelimi açıkça bellidir. Çok daha fazlası ise, eski düzenin

işbilir önderlerinin kendilerini evlerinde rahat hissettikleri ve önderi oldukları sanayi sisteminin nasıl yönetileceğini çok iyi bildikleri, el yordamıyla yürüyen rekabetçi sabotaj ve ticari yandaşlık rejiminin dışında beklemeye devam etmektedir. Dolayısıyla, üretim uzmanları, kendilerini yetiştirmiş ve gelişmeye kapalı önderlerden yönetimi devraldıkları, ayrıca yerleşik üretim koşullarını araştırma fırsatına sahip oldukları yerlerde, yollarının inanılmaz ölçüde verimsiz ve boşa giden –ve konuya yabancı olan kalın kafalı yaşlı kimseler için uygun olabileceken, ileri teknolojiyen ve bunun kullanımından haberdar olanlar içinse körü körüne yapılmış tahminler gibi görünen– geçici önlemlerle kaplı olduğunu görürler.

Sanayi sisteminin gelişmesi ve idaresi ile, şimdiye kadar ancak bu sonuç ortaya çıkmıştır. Makine sanayisinde etkin olan teknoloji –endüstriyel sanatların durumu– öncelikle uygar halkların birlikte sahip olduğu ortak bir bilgi ve deneyim stokudur. Eğitimli ve yetişmiş –halkın geneli pahasına doğmuş, büyümüş, eğitilmiş ve yetiştirilmiş– işçiler kullanılmasını gerektirir. Bu nedenle, giderek titizleşen bir ısrarla farklı alanlarda çok iyi eğitilmiş, üstün yetenekli bir uzmanlar topluluğuna da ihtiyaç duyar. Bunlar da toplumun geneli pahasına doğmuş, büyümüş ve eğitilmiş olup, gereken özel bilgiyi toplumun sahip olduğu ortak deneyim birikiminden alır. Kendilerine ne ad verilirse verilsin, bu uzman kimseler, teknoloji uzmanları, mühendisler, sanayi sisteminin vazgeçilmez Genel Kadro’sunu oluşturur ve bu kimselerin dolaysız ve aralıksız yönlendirme ve düzeltmeleri olmaksızın sanayi sistemi işlemez. Sanayi sistemi, üretim mühendisleri tarafından tasarlanan, kurulan ve yürütülen teknik süreçlere ait, mekanik olarak örgütlenmiş bir yapıdır. Bu kimseler devamlı dikkat göstermedikçe, sanayi donanımı, yani mekanik sanayi araçları hurdadan başka bir anlam ifade etmeyecektir. Toplumun maddi refahı, açıkça sanayi sisteminin gerektiği gibi işlemesine, dolayısıyla sanayi sistemini bir başlarına yönetebilecek durumda olan mühendislerin koşulsuz kontrolü altında olmasına bağlıdır. Genel sanayi kadrosundaki kimselerin, işlerini gerektiği gibi yapabilmeleri için tam yetki sahibi olmaları ve ticari görüş ve çekincelerle engellenmemeleri gereklidir. Toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin üretilmesi için, bu kimselerin ne iş sahiplerinin denetim ve müdahalelerine ihtiyaçları vardır ne de bunlardan faydalanırlar. Ancak işe gelmeyip aslında birlik halindeki yatırım bankacıları tarafından temsil edilen mülk sahipleri, toplumun ihtiyaçlarına bakmaksızın kendi ticari çıkarları için, sanayi uzmanlarını kontrol edip onların takdir yetkilerini sınırlandırmaya keyfi olarak devam eder.

Sanayi sisteminin genel kadrosunu oluşturan kimseler, şimdiye dek ne öz-yönetim sahibi işgücü benzeri bir yere dahil edilmiştir ne de, yönetenler ve yönetilenler olarak adlandırılabilir üretim sanayisi personeli ile doğrudan ya da kesin ilişkili olmaksızın, sanayi donanımındaki kimi sorunlu bölümlerin ara sıra, gelişigüzel ve geçici kontrolünün sağlanmasından fazla bir yetki-

nin sahibi olmuştur. “İşe alıp işten çıkarmak”, hâlâ finans yönetimi ve finans temsilcilerinin değişmeyen ayrıcalığıdır. Tüm sanayi güçleri üzerindeki nihai tasarruf hakkı, hâlâ bu güçler üzerinde sanayi dışındaki amaçlarla tasarrufta bulunmaya devam eden işadamlarının elindedir. Ayrıca, üretim uzmanlarının bugün makul bir yetki ile olağan sanayi üretimini kolaylıkla birkaç misli birden –farklı tahminlere göre mevcut üretimin yüzde 300’ünden yüzde 1200’üne kadar– artırabileceği de herkesçe bilinen bir sırdır. Olağan mal ve hizmet üretimini bu ölçüde artırmanın önündeki engel ise her zamanki şeylerdir.

Son dönemlerde, bu teknoloji uzmanları zorlukla “sınıf bilinci”ne sahip olmaya ve beraber sanayi sisteminin vazgeçilmez Genel Kadro’sunu oluşturdıklarını yansıtmaya başlamıştır. Sahip oldukları sınıf bilinci, işe gelmeyen mülk sahiplerinin² finans temsilcileri tarafından yönetilen sanayide israf ve karmaşanın söz konusu olduğu düşüncesine dönüşmüştür. Sanayinin ticari amaçlarla kontrolünden ayrılamayacak olan ve her yana yayılan kötü yönetimini değerlendirmeye başlıyorlar. Tüm bunlar, kendi utançlarının ve kamu yararının uğradığı zararın farkına varmalarını sağlıyor. Bu nedenle, mühendisler bir araya gelip birbirlerine “Ne yapmalıyız?” diye sormaya başlıyorlar.

Teknoloji uzmanları arasındaki bu sıkıntılı hareketlilik, danışman mühendislerin, şimdilerde de “verimlilik mühendisleri”nin seyrek ama ayrıntılı düzeltmeler yapmaya başladığı on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, belirsiz ve rastlantısal olarak başladı ve sanayi pahasına tutucu iş yapan konuya yabancı yaşlıların sanayi alanındaki yetersizliklerini açığa çıkardı. Standart danışman mühendisler, o gün bugündür ticarileşmiş teknoloji uzmanlarıdır ve görevleri, ticari olarak sömürmek amacıyla her türlü girişimin sanayi açısından değerini belirlemektir. Teknoloji uzmanı ile ticari temsilci arasında bir kesişme noktasıdır; her ikisinin sınırlamaları ile çevrilidir ve her iki alanda da tam olarak yeterli değildir. Normal olarak, yatırım bankacılarının maaşlı ya da peşin ödemeli çalışanı konumundadırlar ve zaman içinde teknoloji temelli olmaktan çıkıp açıkça ticari temele dayanmaları da kaderlerine yazılmıştır. Verimlilik mühendisleri ya da bilimsel yönetim uzmanlarının durumu da bir ölçüde aynıdır. Onlar da, işadamlarının tasarrufundaki sanayi güçlerinin daha yoğun biçimde sömürülmesiyle makul ölçüde nasıl daha fazla net kazanç sağlayabilecekleri konusunda sorumlu işadamlarını ikna etmek amacıyla, inceledikleri sanayi kuruluşlarının yönetimindeki ticari eksiklikleri değerlendirmeye, sergilemeye ve düzeltmeye başlamıştır. Yeni yüzyılın başlarında, bu iki sanayi uzmanı grubunun görüş ve yorumlarına dönük canlı bir ilgi vardı. Özellikle, şahsi çıkar peşinde koşan spekülâtörlerin kopuk ve tek gözlü yönetimi altındaki sanayi sisteminin her yanına yayılan geri kalma, güç kaybetme ve uyuşmaz-

2 İşe gelmeyen mülk sahipleri (*Absentee owner*): Yaşamadığı bir ekonomik bölgede bulunan bir mülke sahip olup ondan gelir elde eden kimseler için kullanılan ekonomik terim. Veblen, bu biçimdeki mülkiyetten *absentee ownership* olarak bahseder (ç.n.).

İklara ilişkin mevcut gerçekleri sergilemeleri ilgi çekiyordu.

Bu yüzyılın ilk yılları boyunca, resmi olmayan bu mühendis topluluğu üyelerinin geneli, ticari budalalıklar bir yana bırakılsa bile cahillik ve ticari sabotaj ile gerçekleşen kötü yönetim sorununa ilgi gösteriyordu. Ancak sanayiye ticari değeri dışında bir gözle bakmaya başlayanlar yaşlılar değil gençlerdir. Koşullar, eski kuşak mühendislerin oldukça ticarileştiğini göstermektedir. Kurumsal finansman sağlayan kimseler ile yatırım bankacılarına yaptıkları uzun ve kesintisiz çıraklık, her zamanki görünümüne biçim vermiştir; bu nedenle, sanayi sistemine her zamanki gibi dolaylı para kazanma sürecini gerçekleştirecek bir düzen gözüyle bakmaya devam ederler. Dolayısıyla, yaşlı ve genç eski mühendislerce idare edilip düzenlenen resmi Mühendis Dernekleri ve Kurumları da, yaratıcılarının eleştiri ve önerilerde bulundukları konulardaki ticari eğilimlerini sergilemeyi sürdürmektedir. Bununla birlikte, bu yüzyılda sahneye çıkan yeni kuşak, teknoloji insanını finans önderinin korku ve saygı dolu yardımcısı haline getiren ticari mühendislik geleneğine aynı biçimde uygun değildir.

Teknoloji uzmanları, eğitim ve belki de doğuştan gelen yetenek sayesinde, finans önderlerine yaptıkları çıraklık ticari olarak sonrasının düşünülmesini alışkanlık haline getirmediği, insanları ve yaşananları ticari olarak sonrasını düşünmeksizin, reel performans bakımından değerlendirmeyi kolay ve inandırıcı bulmaktadır. Genç kuşağın çoğunluğu, mühendisliğin reel performans alanında başlayıp bittiğini ve ticari çıkarın başka bir konu olduğunu kavramaya başlamıştır. Kavramaya başladıkları durum, aslında ticari çıkarın mühendisin yaptığı işlere geri kalma, güç kaybetme ve uyuşmazlık dışında katacağı bir şeyinin olmadığıdır. Dört yıllık savaş da çok yıkıcı bir deneyim yaşatmıştır. Bu nedenle, en iyi bildikleri konu olan teknolojik durum çerçevesinde, üretim sanayisinde reel performansın sağlanmasının yöntem ve araçları ile ilgilenen insanlar olarak, ortak bir anlaşma zemininde bir araya gelmeye başlamışlardır. Birbirlerine duydukları inanç öyle artmaktadır ki, birlikte makine sanayisinin yeterli ve vazgeçilmez genel kadrosunu oluştururlar ve sanayi sisteminin gerektiği gibi işlemesi, dolayısıyla uygar halkların maddi refahı, bu kadronun ekip çalışmasının engellenmemesine bağlıdır. Yine bu nedenle, çetin teknoloji mantığına göre eğitilmiş bu kimseler için, reel performans bakımından ifade edilemeyen hiçbir şey gerçek değildir; dolayısıyla, tüm kredi ve kurumsal finansman yapısının bir dizi hayal olduğunu anlamaya başlamışlardır.

Kredi yükümlülükleri ve finansal işlemler, on sekizinci yüzyıldan kalma ve dolayısıyla makine sanayisi öncesine tarihlenmiş olup sanayi mantığına göre eğitilen kimselere hiç inandırıcı gelmeyen yasal formalitelere ilişkin belli ilkelere dayanır. Reel performansa dayalı teknolojik sistem içerisinde, kurumsal finansman, tüm çalışmaları ve hareketleri ile birlikte bütünüyle atıl

durumdadır. Kurumsal finansman, mühendislerin çalışma planına yalnızca gereksiz bir müdahale olarak girer. Bu da, çalışma düzeni bozulmaksızın her an bertaraf edilebilir; yeter ki böyle yapmaya karar verilsin –bir başka deyişle, yeter ki mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet hayaline son verilsin. Bunun yapılan çalışmalara tek bariz etkisi, mühendislerin de gözden kaçırmaması gereken malzeme israfı ve işin gecikmesidir. O halde, bu eskimiş iş sahipliği, finans, sabotaj, kredi ve haksız kazanç yapısı ile ilgili olarak mühendislerin sorması gereken sıradaki soru şöyle olabilir: Toprağın besinini neden boş yere tüketsin?³ Ve kutsal yanıtta da kolaylıkla ulaşabilirler.

Bu mühendis topluluğunun, bir topluluk oluşturduklarını ve uygar halklara ait maddi servetin zaten kendi ellerinde olduğunu nasıl, ne zaman, hangi nedenle fark etmeleri gerektiğini ve bunun ne gibi sonuçları olacağını tahmin etmek tehlikeli olacaktır. Ancak mühendisler arasındaki inanç ile sanayi koşullarının böyle bir sonuç için bir araya geldiği zaten yeterince ortadadır.

Bugüne dek her zaman, üretim sanayisinin kontrolü ve ürün dağılımı ve kullanımı için gerekli yeniden düzenlemelerin yapılması amacıyla sermaye ile emek, yatırımcı temsilcileri ile işçiler arasında devamlı yürütülen ve asla sonuca ulaşmayan görüşmelere güvenilmiştir. Bu görüşmelerin her iki tarafı da ısrarla kutsal iş sahipliği, pazarlık özgürlüğü ve kendine yetebilme temelinde hareket ettiğinden, görüşmeler zorunlu olarak ücret pazarlığı yapılan ticari işlemler biçiminde olmuş ve olmaya devam etmektedir. On sekizinci yüzyılın ticari akli, bu şaşırtıcı sanayi sisteminin ortaya çıkışından önce bu durumu bütünüyle görmüş, onaylamış ve tasdik etmişti. İş sahipleri ve çalışanları arasındaki sonu gelmez görüşmeler sırasında, her iki tarafta da gevşek ve geçici bir talep ve güç birliği oluşmuştur; bu nedenle, sanayideki ihtilafın kabul görmüş her iki tarafı da, kendi gevşek yapıdaki çıkar grubunu oluşturmakta ve her biri, çıkar sahibi taraf olarak kendi özel talepleri adına konuşmaktadır. Her biri, kendisine çıkar sağlamak için mücadele edip kendi açısından kârlı bir pazarlık yürütmeye çalışmaktadır ve şimdiye dek, toplum genelinin ya da faaliyetini sürdüren sanayi sisteminin hiçbir tarafsız temsilcisi, çatışan bu çıkar grupları arasındaki ihtilafı ciddi ölçüde azaltamamıştır. Sonuç olarak, pazarlık ve satış biçiminde işbilir ayrıcalıklar ve tavizler verilmiştir. Savaş sırasında ve savaşı yürütmek amacıyla, ülke yararı için İdare tarafından birtakım yarı-planlı önlemler alındığı doğrudur; ancak bunların barış zamanı hoş görülmeyecek, olağanüstü savaş önlemleri olduğu daima üstü kapalı kabul edilmiştir. Barış zamanı kabul gören kural, yine her zamanki işlerdir; yani yatırımcı ve işçilerin her zamanki işler üzerinden çekişmesidir.

Bu görüşmeler ister istemez sonuçsuz kalmıştır. Kaynaklara ve sanayi tesislerine sahip olunmasına ya da sanayi idaresinde her türlü kontrol ve değerlendirmeye olanak tanındığı sürece, gerçekleşen yeniden düzenlemeler,

3 Yeni Ahit'te, "Meyve Vermeyen Ağaç" bölümünde (Luka 13:7) geçen bir ifade (ç.n.).

iş sahiplerinin üretime müdahalesinin taviz verilerek hafifletilmesinden daha fazla bir sonuç veremez. Dolayısıyla, birleşik işçiler ile birlik halindeki iş sahipleri arasındaki pazarlık gösterilerinde yıkıcı hiçbir durum yoktur. Bu, çatışan iki çıkar grubu arasında şahsi çıkar amaçlı oynanan bir şans ve beceri oyunudur ve faaliyetini sürdüren sanayi sistemi, bu oyuna yalnızca kendisiyle ilgili bir müdahalenin kurbanı olarak girer. Yine de toplumun, özellikle işçilerin maddi refahı, sanayi sisteminin müdahale olmaksızın gerektiği gibi işlemesine bağlıdır. Herhangi bir çıkar grubunun üretime müdahale hakkının taviz verilerek hafifletilmesinin, taviz vererek hafifletmeden daha fazla bir sonuç veremeyeceği ortadadır.

Ancak sanayi sisteminin bu kendine özgü teknolojik yapısının yanı sıra uzmanlaşmış, standartlaşmış, makineleşmiş, ileri düzeyde teknik ve birbirine bağlı üretim süreçlerinden dolayı, adım adım bir teknolojik üretim uzmanı topluluğu oluşmuş ve sanayi sisteminin gerektiği gibi işlemesi, koşullar gereği artık bu topluluğun himayesine girmiştir. Bu uzmanlar, aslında kullanan sınıflara giden bedava gelirin bugüne dek bekçisi ve sağlayıcısı olarak davranmış olsalar da, koşullar gereği toplumun maddi refahının bekçisidir. Sanayi sisteminin sorumlu müdürleri konumuna itilen bu kimseler, aynı şekilde, toplumun maddi refahının sağlanmasında da belirleyicidir. Bu topluluk sınıf bilincine kavuşuyor ve artık, birlik halindeki iş sahipleri ile birleşik işçileri çıkar grubu yapan ticari bağlamda bir çıkar grubu haline gelecekleri noktada bile, ticari çıkarlar doğrultusunda hareket etmiyor. Aynı zamanda, sayıları ve dağıtık çıkarları nedeniyle tüm çabaları büyük ölçüde değersizleşen birleşik işçiler gibi heterojen ve hantal bir topluluk da değildir. Kısacası, mühendisler sıradaki hamleyi yapacak konumdadır.

Burada söz konusu olan teknoloji uzmanları, finansal güçler ve kullanan sınıflar da dahil olmak üzere nüfusun geneliyle karşılaştırıldığında çok az sayıda olsa da, üretim sanayilerindeki çalışmanın devamı için vazgeçilmezdir. Sayıları o kadar az, ait oldukları sınıf o kadar keskin tanımlı ve homojendir ki, büyük kısmı ortak bir amaçla harekete geçeceği zaman, sahip oldukları güçler neredeyse kendiliğinden yeterince sıkı ve kapsamlı bir örgütlenme içine girmelidir. Ortak amaç ise uzakta değil, her zamanki işlerin sürekli yüzlerine vurduğu, sanayi alanında her yana yayılan karmaşa, engel, israf ve gecikmelerde aranmalıdır. Teknoloji uzmanları, aynı zamanda sanayi personeli, işçiler, yönetenler ve yönetilenlerin lideridir ve bu kimseler, kamu yararını artırma umudu vadeden her macerada liderlerini takip edecek bir zihin yapısı içine girmektedir.

Reel performans ruhuyla ciddi bir eğitimden geçen, işçilik duygusunun eşit paylaşımından fazlasına sahip olan ve ayrıca Yaşa ve Yaşat kuralını canı gönülden benimsemiş bir ortak mirası sahiplenilen bu kimseler için, mülk sahiplerinin modası geçmiş ve engelleyici olan işe gelmeme hakkının reddi,

kutsal gerçeklere sarsıcı biçimde karşı gelinmesi anlamına gelmez. Kollanan sınıfların çıkarı için sanayi sisteminin çıkar gruplarıncı devamlı kontrol edilmesine neden olan geleneksel mülkiyet hakkı, makine sanayisinden daha eski bir düzene aittir. Küçük işler ve geleneksel hayallerden ibaret bir geçmişten çıkıp gelmiştir. Teknoloji uzmanının dünyasını oluşturan reel performans planı nedeniyle, bu hak biçimsiz ve geçersizdir. Bundan dolayı, yaşanan hoşnutsuzluk üzerine, mühendis topluluğunun kafa kafaya verip ardından kontrolden çıkarak, çıkar gruplarını ortaya çıkarıp sanayi sistemini bozan mülk sahiplerinin işe gelmediği bu mülkiyeti reddetmesi şaşkınlıkla karşılanmamalıdır. Sanayide kötü muamele ile yönetilen ve yeni şeyler arayan, huzursuz durumdaki yığınlar da onların arkasındadır. Kuşkusuz, eski ticarileşmiş kuşak birbirlerine “Neden endişelenmeliyiz?”, “Ne kazanabiliriz?” diye sorar. Ancak ticari yaşamın o kadar sertleştirmedeği genç kuşak, birbirlerine büyük olasılıkla “Ne kaybedebiliriz?” diye soracaktır. Teknoloji uzmanları tarafından sanayide yapılacak bir genel grevde ise, nüfusun yüzde birlik çok küçük bir kısmının bulunması bile yeterli olacak ve bu, hızla eski düzenin sonunu getirip eskimiş finans yapısı ve işe gelmeyen mülk sahiplerinin sabotajını tümüyle tarihin tozlu raflarına kaldıracaktır. Böyle bir felaket, kuşkusuz içler acısıdır. Bu durum kollanan sınıfların tarafında olanlara dünyanın sonu gibi gelecek olsa da, mühendisler ve kötü muamele ile yönetilen insanlara da ancak gündelik bir olay gibi görünecektir. Pekala içler açısı bir durum söz konusu olsa da, olaylar karşısında sabrını yitirmenin hiçbir faydası olmaz. Durumun değerlendirilerek koşullar gereği Teknoloji İşçisi ve Asker Vekilleri Konseyi’nin artık sıradaki hamleyi nasıl ve ne zaman isterse yapabileceğinin farkına varılmasının bir zararı yoktur. Böyle bir hamlenin, eğer varsa, ne olacağı ve nasıl yapılacağı, hatta neye benzeyeceği, konuya yabancı bir kimsenin üzerinde kesin fikir sahibi olabileceği bir konu değildir. Ancak finans önderinin sanayi diktatörlüğünün artık mühendislerin sabrına baktığı ve her an sona ermesinin onların takdirine bağlı olduğu açık seçik görünmektedir.

IV. Devrimci Bir Altüst Oluş Tehlikesi Üzerine

Bolşevizm, kazanılmış mülkiyet ve öncelik haklarına yönelik bir tehdittir. Dolayısıyla Çıkar Gruplarının koruyucuları, devam eden Sovyet Rusya faaliyetlerinin yanı sıra Kızılların Avrupa kıtasının her yanında çıkardığı karışıklıklar sonucunda bir Kızıl dehşetine kapılmıştır. Kızılların çıkardığı Bolşevizm karışıklığının yakında Amerikan halkına bulaşmasından ve halk durumu değerlendirip harekete geçmeye karar verir vermez kurulu düzende bir altüst oluş yaşanmasından sinir bozucu bir korku duyulmaktadır. Kaygı verici ve çok sıkıntılı bir durum söz konusudur; en azından kurulu düzen Koruyucularının inancı bu yönde görünmektedir. Olan bitene bakıldığında, böyle bir durumun yaşanması beklenmektedir. Bu nedenle, yaşananlara ilişkin tarafsız bilgiler

verilmesi ve bu yaşananların halk arasında özgürce tartışılması gibi olayların mantıken felaketle sonuçlanmasından sinir bozucu bir korku duyulmaktadır. Tüm bunlar, sonuçta hiç de hoş olmayan bir dehşetin kaynağıdır.

Çıkar Gruplarının resmi ve yarı-resmi Koruyucuları, geline bu kötü duruma dair bildiklerinin sağduyularını yok etmesine izin vermiştir. Olayların seyri, onları alıştıkları hayatın dışına itmiş; onlar da, söz konusu olayların üstünü örtüp önüne geçmek ve yapılan tartışma ve müzakereleri kesmek için, hiç düşünmeksizin bir yaygara ve baskı politikası uygulamaya girişmiştir. Ve tüm bunlar yaşanırken, Koruyucular, beklenen şeyin gerçekleşmesi halinde “durumu kontrol altında tutması” umut edilen güçlerin harekete geçirilmesi ile de heyecanla ilgilenir. Çıkar Gruplarının Koruyucularının ulaştığı tek kesin çözüm ise, beklenmedik bir durum karşısında halkın “kontrol altında tutulması”dır. Sahip oldukları tek yerleşik davranış ilkesi hiçbir şeyden çekinmemektir ve bunda da, Koruyucular kuşkusuz iyi niyetlidir.

Çıkar Gruplarının Koruyucuları, büyük olasılıkla fikir ve görüşlerin açıkça tartışılması ya da özgürce paylaşılmasını hoş görmeme konusunda artık akıllanmıştır. Bunun gideceği yer, ancak halkın hoşnutsuzluk ve güvensizlik duymasıdır. Çıkar Grupları, Savaş’ın devam ettirilmesine duydukları yoğun ilgi ile bilinir ve temsilcilerinin daha sonraki Barış görüşmelerine dahil olduklarına da kuşku yoktur. Ve yine kuşkusuz, Çıkar Gruplarının Savaş sırasında ve sonrasında yaptıkları ile ilgili ne kadar az şey bilinir ve söylenirse, halkın huzuru ve Çıkar Gruplarının büyüme ve kârlılığının devamı için o kadar iyi olur. Bununla birlikte, Çıkar Gruplarının Savaş sırasında ve sonrasındaki hareketlerinin büyüklüğü ve halkta yarattığı kaygıya ilişkin tüm gerçeklerin üzerinin bir sessizlik komplosu ile güle oynaya örtülemeyeceği de göz ardı edilmemelidir. ılımlı bir açıklığın sergileneceği bir orta yol bulunması daha önemli görünmüş olmalıdır. Ne kadar talihsiz bir durum olsa da, kayda değer bir şeylerin, yani kötü bir şeylerin gün yüzüne çıkmak zorunda olması kaçınılmazdır.

Böyle bir durumda, uzlaşmacı vaatler verme ve oyalama yönünde daha ılımlı bir politika yürütmenin zor kullanma ve katı cezai yöntemlere başvurmadan daha yerinde olacağı, kanun ve düzenin sağlanmasını yürekten dileyen tüm iyi vatandaşlar için anlaşılır olmalıdır. Tarihe, özellikle günümüz tarihine dair biraz bilgi, Koruyucuların az da olsa akli başında olmalarını sağlamıştır. Şanssız çoğunluğu kusursuzca yenilgiye uğratmanın tüm yöntem ve araçları konusunda akıllanan centilmen İngiliz hükümeti, bu tür işleri çok daha iyi yürütür. Onlar, kavgacı hareketlerin kötü niyeti teşvik ettiğini ve aşırı çözümlerin ihtiyaç duyulana kadar bir kenarda saklanması gerektiğini öğrenmiştir. Oysa Amerika’daki Çıkar Gruplarının Koruyucuları, görünürde gerek olmamasına rağmen bir sermaye operasyonu için açıkça harekete geçiyor. Biraz düşünüldüğünde, Amerika’daki Çıkar Gruplarının hayatını ancak bir sermaye ope-

rasyonunun kurtarabileceği o çok önemli aşamaya henüz varılmadığı açıkça görülmelidir. Doğrusu, yersiz telaş ve hoşnutsuzluğun önlenmesi için makul önlemler alındığı takdirde, böyle bir aşamaya varmanın da gereği olmaz. Amerikan halkının soğukkanlılığını korumasını sağlamak için tüm gereken, İngiltere örneğinde olduğu gibi, sabır dolu bir belirsizlik ve gecikmedir. Bu süre zarfında, kazanılmış mülkiyet ve öncelik haklarına ilişkin her şey yolunda gidecektir.

Tarihin bize öğrettiği gibi, bir harekete yol açan duruma özgü maddi gereksinimler etkili bir şekilde karşılanmadıkça, modası geçmiş kurumsal adaletsizliklere karşı gerçekleştirilen hiçbir halk ayaklanması sonuç vermez. Öte yandan, altüst oluşa neden olacak biçimde bir araya gelen maddi koşullar ile hesaplaşmaksızın, söz konusu altüst oluş bertaraf edilemez. Centilmence gerçekleşen tavizler, danışıklı işler, uzlaşmalar ve halk yenilgisinin yaşandığı uzun İngiliz tarihi, bu konuda oldukça öğreticidir. Amerika'nın bugünkü durumunun, kurulu düzenin altüst edilmesi ya da bugün Amerikan halkının maddi servetini kontrol altında tutan Çıkar Gruplarının zor yoluyla gönderilmesi için gerekli olan koşulları sunmadığını, olayları biraz araştıran tarafsız herkes açıkça görmelidir. Kısacası, Çıkar Gruplarının Koruyucuları Bolşevizme kötünün iyisi bir görünüm kazandıracak önlemler alma zahmetine girmedikleri takdirde –Koruyucuların Kızılılara dair çılgın ruh hali göz önüne alındığında, bu pek de güvenilir bir koşul olmayabilir– Bolşevizm, koşullar gereği, bugün Amerika'daki Çıkar Grupları için bir tehdit değildir.

Amerika'daki Çıkar Gruplarının gönderilmesine yönelik hiçbir hareket, ülkenin üretim sanayisini bir bütün olarak devralabilecek ve bugün Çıkar Gruplarının izlediğinden daha etkin bir plan çerçevesinde en baştan başlayarak yönetebilecek durumdaki bir örgütlenme tarafından gerçekleştirilmedikçe, geçici bir başarı umudu bile taşıyamaz ve ne görünürde ne de yakın gelecekte böyle bir örgütlenme söz konusudur. Amerikan sanayi güçlerinin örgütlenmesine yönelik şu ana kadarki en olası yaklaşım, yalnızca radikal bir harekete girişmesini umut etmek ya da bundan korkmak için bir neden olduğu yanılsamasını gidermek için adının anılması gereken A.E.F.'dir.⁴ A.E.F.'nin kendisi de Çıkar Gruplarından biridir ve kendi öncelik ve kâr alanı için mücadele etmeye diğerleri kadar hazırdır. Aynı zamanda, A.E.F.'nin yalnızca kendisine ayrıcalık sağlamakla ilgilenmesi bu yönde hareket etmesini engellemese de, böyle bir işçi örgütlenmesinin sanayi sistemindeki herhangi bir kesimi devralıp yönetebileceğine inanmak tümüyle hayal ürünüdür. Federasyon, üretim değil pazarlık yapmak için örgütlenmiştir. Bir bütün olarak sanayi sisteminin ya da sistem içerisindeki özel bir üretim dalının yönetilmesini sağlayacak bir anlayışla örgütlenmemiştir. Aslında, mal ve hizmet üretimi için değil, zorunlu işsizlik ve engellemelere başvurularak işverenler ve rakip örgütlenmelerin

4 Veblen, burada 1886 yılında kurulan Amerikan Emek Federasyonu'ndan bahsetmektedir (ç.n.).

stratejik bakımdan yenilgiye uğratılması için kurulmuş bir örgütlenmedir. Seri üretim ve ticari hareketlilik yönetiminin yöntem ve araçlarının iç yüzünü bilen ya da bunlara ilgi duyan kimseler tarafından değil, politikacılarla pazarlık yapmanın ve işçi ve işverenlere gözdağı vermenin yöntem ve araçları konusunda usta olan taktikçiler tarafından idare edilir. Sonuç olarak teknisyen değildirler ve amaçları gereği olmalarına da gerek yoktur –şu gerçek gözden kaçırılmamalıdır ki, çılgın yetkililerin kararsızca kafa yorduğu türden bir altüst oluş, her şeyden önce daima teknik bir mesele olmak zorundadır.

Federasyon, aslında güvenilir ve akıllı başında politikacılar tarafından idare edilir; yönettiği kimseler ise “ekmeklerinin” peşindedir. Hiçbir Koruyucunun Federasyon için endişelenmesine gerek yoktur ve –pek olası olmamakla birlikte, Amerikan Demiryolu İşçileri Sendikaları dışında– toplumsal bir altüst oluş hareketi konusunda görünürde Federasyon ile büyük ölçüde farklı düşünen hiçbir örgütlenme söz konusu değildir. A.E.F.’nin kendisi ticari bir kuruluştur; üretim sanayisini yönetmek ya da farklı alanlarda mal üretimini artırmak şöyle dursun, diğer Çıkar Gruplarının yönetim tarzına oldukça benzer biçimde fiyatları yükseltip arzı düşürmek isteyen bir çıkar grubudur. Amacı ve işi, en iyi olasılıkla toplumun geri kalanı pahasına kendi üyeleri için küçük de olsa bir şeyler kazanabilmektir ve bu da, toplumsal bir altüst oluşa maddi ve manevi zemin hazırlamak için yeterli değildir.

Yetkililerin huzursuz edici bakışlarına ya da itidali kısıtlayan yarı-resmi birçok komploya maruz kalan, “toplu sözleşme” yanlısı A.E.F. ya da diğer örgütlenmeler değildir. Onları asıl korkutan ve sınırlarını bozan, Dünya Sanayi İşçileri örgütünü oluşturmuş, sorumsuz ve gezgin sanayi işçileri ile anlaşılabilir bir dilde ileri geri konuşan, şanssız ve çaresiz durumdaki yabancı inançsızlardır. Ancak yanılmaktan korkmaksızın bir iddiada bulunulacaksa, o da, sanayideki bu ayaktakımının sanayi sisteminin idaresi ile ilgili ileri düzeyde teknik görevleri üstlenecek örgütlülüğe sahip olmadığıdır. Yine de Kızıl bayrak altındaki yaban kazlarının peşinde koşan birçok komisyon, kurul, kulüp, lig, federasyon, sendika ve kurumun dikkatini en fazla onlar ve onlar gibiler çeker.

Amerika’da ve Avrupa’nın endüstrileşmiş iki üç bölgesinde olduğu gibi makine sanayisinin etkin olduğu yerlerde, toplum yaşamını öyle zor sürdürmektedir ki, geçimini sağlayabilmesi sanayi sisteminin istisnasız her gün verimli işlemesine bağlıdır. Böyle bir durumda, dengeli giden üretim sürecinde daima ciddi bir kargaşa ve düzensizlik kolaylıkla baş gösterir ve çok geçmeden toplumun geniş kesimleri sıkıntıya girer. Gerçekten, A.E.F. gibi yandaş örgütlenmelere bu kadar önem kazandıran da bu durumdur –yani, sanayi düzeninin kolaylıkla bozulabilmesi ve insanların genelinin kolaylıkla sıkıntıya girebilmesidir. Bu, sabotajı kolay ve etkili kılan ve ona boyut katan bir durumdur. Bununla birlikte, sabotaj devrim demek değildir. Eğer öyle olsaydı, A.E.F., Dünya Sanayi İşçileri, Chicago Et Paketçileri ve Amerikan Senatosu

da devrimciler arasında sayılırdı.

Geniş kapsamlı sabotaj, bir başka deyişle sanayi sisteminin düzeninin bozulması, örneğin toplumun genelinin ya da belli bir kesiminin sıkıntıya sokulması, makine sanayisinin egemen olduğu bir ülkede kolaylıkla hayata geçirilir. İşbilir işverenler ile işçiler arasında yaşanan her ihtilafta, buna her iki tarafça yaygın olarak başvurulur. Aslında bu, iş alanında her gün başvurulmuş bir çaredir ve olağan olarak kullanılan bu çareye hiçbir ağır suç atfedilmez. Verili koşullar, örneğin barışın geri gelmesinin daha yeni yarattığı koşullar göz önüne alındığında, sanayi düzeninin bozulması ve üretimin engellenmesi, “her zamanki işler” sırasında kaçınılmaz olarak başvurulmuş bir çaredir. Herhangi bir altüst oluş hareketine girildiğinde de, bir zor aracı olarak aynı düzensizliğe yaygın biçimde başvurulur. Sanayileşmiş ya da ticarileşmiş ülkelerde devrimci bir kargaşa çıkarmanın basit ve kesin yolu budur. Ancak mevcut sanayi koşulları göz önüne alındığında, devrimci bir yeniden inşa hareketinin geçici bir başarı elde etmesi için bile, kendisi sebep olsun ya da olmasın sanayide yaşanacak her türlü düzensizliğin başından itibaren üstesinden gelebilir ve gerek sanayi güçlerine ait tasarruf hakkı nedeniyle gerekse toplumun geçinebilmesinin bu sanayi güçlerinin gerektiği gibi sistemli çalışmasına yakından bağlı olması nedeniyle bunlara göre bir inşa çalışması yapabilir durumda olması da gereklidir. Bir altüst oluş hareketinin bir süreliğine de olsa etkin olması ve yerini koruması için, toplumun maddi refahının bağlı olduğu sanayi sisteminin yeterince üretken bir şekilde idare edilmesine ve mal ve hizmetlerin toplum geneline başarıyla dağıtılmasına başından itibaren olanak sağlaması gereklidir. Aksi takdirde, mevcut sanayi koşulları göz önüne alındığında, yalnızca geçici bir kargaşa ile kısa süreli bir sıkıntı yaşanması sağlanabilir. Sanayi sisteminin yönetiminde yaşanan kısa süreli bir başarısızlıkta bile, ileri sanayi ülkelerinde ortaya çıkabilecek altüst oluş hareketleri derhal yenilgiye uğratılmalıdır. Bu noktada tarihten çıkarılabilecek bir ders yoktur; çünkü mevcut sanayi sistemi ve bu sistemin dayattığı birbirine sıkıca bağlı toplumsal yaşam biçiminin tarihte bir örneği yoktur.

Devrimci bir altüst oluş olanağının koşullarını oluşturan bu durum ileri sanayi ülkelerine özgüdür ve bu durumun dayattığı sınırlamalar, halklarının aynı ölçüde makine sanayisi egemenliğinde olduğu bu ülkeler içerisinde bağlayıcıdır. Bu durumun aksini göstermek bakımından Sovyet Rusya örneği verilebilir. Her ne kadar makine sanayisine bilinenden daha fazla eğilim gösterse de, Batı Avrupa’nın önemli bir kesimi ve Amerika ile karşılaştırıldığında, Rusya kesinlikle sanayileşmiş bir bölge değildir. Gerçekten de, Rusların makine sanayisine bağımlılığı o kadar fazladır ki, bugün Sovyet Rusya ile Müttefik Kuvvetler arasındaki mücadelenin sürmesindeki asıl etkenin bu olduğu söylenebilir.

Rusya’daki Sovyet idaresinin başarıyla sürmesinin, gerek Amerika’daki ge-

rekse Avrupa'nın uygar ülkelerindeki Çıkar Gruplarının Koruyucularına aşırı korku saldığına kuşku yoktur. Sovyet Rusya'nın belli bir başarı kazandığı, hatta Sovyetlerin son derece olumsuz koşullarda faaliyette bulunduğu düşünüldüğünde çarpıcı bir başarı kazandığı gerçeği reddedilerek bir yere varılamaz. Ne kadar acı verse de gerçek budur. Sonuca bakıldığında, Müttefik Kuvvetlerin Sansür ve Yalan Bürolarının incelemesinden geçmesine izin verilen raporların çok ötesinde, Sovyetlerin başarılı olduğu açıkça ortadadır. Bolşevizmin Rusya'daki başarısının devam etmesi –ya da kazandığı başarının derecesi– dünyanın diğer yerlerinde yaşayan iyi vatandaşların oldukça tedirgin olması için kuşkusuz haklı bir gerekçedir; ancak bu, dışarıdan bir müdahale olmasa bile, Amerika'da da aynı alanlarda devrimci bir hareketin aynı ölçüde başarı kazanabileceği anlamına asla gelmez.

Sovyet Rusya, çok büyük zorluklara rağmen iki yıldır varlığını sürdürmeyi başarmıştır ve Müttefik Kuvvetlerin, sahip olduğu tüm gücü kullanarak ve Rusya ile komşu ülkelerdeki tüm tepkili unsurların da yardımıyla Sovyetleri bastırıp bastıramayacağı henüz belli değildir. Bununla birlikte, Sovyetler bu başarıyı Rusların henüz hiçbir alanda batıdaki komşuları kadar endüstrileşmemiş olmasına borçludur. Ruslar daha önceden, üretim sanayisine ilişkin daha basit ve daha gevşek bir plana büyük ölçüde başvurmuştur. Gevşek yapıli Rus toplumunun büyük bölümü, gerektiğinde, ileri sanayi ülkelerinde yaşayanların yabancı limanlar ve uzak bölgelerden alınan malzeme ve işlenmiş mallara sürekli duyduğu bağımlılığı yaşamaksızın, kendi geçimini kendi toprağından kendisi çalışarak sağlayabilir. Bu modası geçmiş yerli üretim planı, makine sanayisinin sahip olduğu anlamda titiz bir “sanayi sistemi”ne sahip değildir. Gerçi Rus sanayi sistemi, kendi çapında dengeli bir uzlaşma planı yürütmekte, makine sanayisine yönelik önemli bir eğilim göstermekte ve zorunlu kullanım eşyalarının çoğunu sağlamak için dış ticareti sürdürmektedir; ancak toprağına yakın yaşayan ve gündelik ihtiyaçlarını yerel zanaat yöntemleriyle sağlayan bu çalışkan yerel halk, daha ileri sanayi merkezlerinden de uzak hammadde kaynaklarından da fiilen yalıtılmış olsa bile, hem geçici hem de oldukça uzun bir süre için, rahat olmasa da adil bir verimlilik içerisinde varlığını sürdürebilir. Cahillere –yani ticaretteki ukalalara– göre, Rus halkının ibret verici abluka koşulları altında hayatlarını ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri kuşkulu bir şaşkınlığa neden olmaktadır.

İleri sanayi ülkeleri ile girişilen bir rekabette, böyle bir toplumun fiilen hiçbir etkisi olmaz. Yalnızca savaş gücü olarak ve saldırı savaşı yapılmak istendiğinde bir öneme sahip olabilir. Böyle bir halk, hantal bir ülkenin dışarıdan ele geçirilmesine neden olur. Sovyet Rusya, gevşek ve rahatsız bir şekilde de olsa kendine yetebilen ve bu anlamda kendini oldukça savunabilen bir ülkedir. Bundan dolayı, bu ülkeye boyun eğdirmek Müttefik Kuvvetler için henüz fazlasıyla zor olabilir; ancak durumun doğası gereği, ileri makine

sanayisinden yararlanan yabancı halklara karşı Sovyet Rusya'nın büyük ya da küçük başarılı bir saldırıda bulunmasından en ufak bir tedirginlik duyulmasının gereği yoktur.

Sovyet Rusya'ya karşı örtülü bir savaş yürüten Müttefik Kuvvetlerin devlet adamları, özellikle kamuoyu tepkisi nedeniyle Finlandiya, Polonya, Ukrayna, Sibiry ve başka yerlerde bulunan tepki dolu güçler ile yaptığı işbirliğini istemeden sınırlamak ve gizlemek zorunda kalan Amerikalı devlet adamları bu durumun farkındadır. Hepsi de, Sovyet Rusya'daki durumu araştırmak için sabır ve çaba göstermektedir; gerçi, şaşırtıcı ölçüde az bilgi verebilmek için de çaba gösterilmektedir –bu da, Sansür Bürosu'nun asıl varlık nedenidir. Bolşevik saldırganlığının Sovyet sınırları ötesine taşınmasından duyulan ve kamuoyuna başarıyla duyurulan resmi ve yarı-resmi tedirginlik, devlet adamına yakışır bir kurnazlık malzemesi olarak rahatlıkla kayda geçirilebilir. Devlet adamları daha fazlasının farkındadır. Asıl korktukları, bu devlet adamlarının koruduğu Çıkar Gruplarının aleyhine, Bolşevik ruhunun Sovyet sınırları ötesine yayılmasıdır.

Eski Devlet Adamlarının bu konuda gösterdiği tedirginlikler tümüyle yersiz de değildir; çünkü Eski Devlet Adamları, çok fazla araştırmaya gerek duymadan, kurulu düzende yaşanacak ve koruyucusu oldukları kazanılmış öncelik ve mülkiyet haklarını ortadan kaldıracak bir altüst oluş nedeniyle halkın her şeyini kaybedeceği yalnızca tek bir anın olmadığına da farkındadır. Bununla birlikte, ticarileşmiş Amerika ile Sovyet Rusya aynı değildir. Genel olarak bakıldığında, Amerika, birbirine sıkıca bağlı ve kapsamlı bir sanayi sistemi ağı ile sarılı bir ileri sanayi ülkesidir. Sanayinin durumu, dolayısıyla başarı koşulları, sonuç verici bir ayaklanma gerçekleşmesi bakımından iki ülkede de kökten farklıdır. Bu nedenle, ne olursa olsun, bu ülkedeki olası bir devrimci hareketin başarıyla sonuçlanması için zorunlu olarak izlenmesi gereken ana hatlar, zaten üretim sanayisinin maddi koşullarınca belirlenmiştir. Tahrikler üzerine düzen bozucu bir ayaklanma çıksa da, söz konusu tahrikler ne kadar büyük olursa olsun, başarının devamının güvence altına alınması için sanayi sisteminin gerektirdiği ana yönetim hatları ile hareket uyumadıkça, bir sonuç çıkmayacaktır. Modern uygar toplumların zorunlu maddi temelini kuran teknik olarak ileri düzeydeki sanayi sistemini idare edebilecek bir örgütlenmenin gelişeceği teknik örgütlenme ve sanayi yönetimi hatları, asıl olarak da endüstri mühendisliği hattı, devrimci stratejinin ana hatlarını oluşturur. Dolayısıyla bu hatlar, Rusya gibi gevşek yapılı ve geri kalmış bir sanayi bölgesinde başarılı olabilecek bir düzenden tümüyle farklı bir düzene sahip olmakla kalmayıp, zorunlu olarak devrimci hareket tarihinde benzeri olmayan bir türde de olacaktır. On sekizinci yüzyıl devrimleri askeri ve politik devrimlerdir ve tarihe mal olduklarına inanan Eski Devlet Adamları, devrimlerin yirminci yüzyılda da aynı yöntem ve araçlarla yapılabileceğine ve

tersine döndürülebileceğine inanmaya devam eder. Ancak yirminci yüzyılda yaşanacak büyük ya da sonuç verici bir altüst oluş, zorunlu olarak sanayi alanında bir altüst oluş olacaktır ve aynı nedenle, yirminci yüzyıl devrimleri ile mücadele etmek ya da bunları etkisiz kılmak, yalnızca sanayideki yöntem ve araçlar ile olanaklıdır. Bundan dolayı, Bolşevizme aday olarak düşünülen Amerika örneği kendi içinde tartışılmak zorunda kalacak ve tartışma, dönüp dolaşıp koşullarını teknolojik büyümenin oluşturduğu üretim sanayisindeki yöntem ve araçlar etrafında dönecektir.

Kimilerinin savunduğu görüşe göre, ticari girişim, kazanılmış haklar ve ticarileşmiş milliyetçiliğin oluşturduğu kurulu düzenin bir utanç ve karmaşa girdabında boğulması gereklidir; çünkü artık teknolojinin bir sonraki aşamasının yarattığı koşullara uygun bir sanayi yönetim sistemi değildir. Bu görüşe pekala inanılabilir. Yirminci yüzyıl teknolojisi, on sekizinci yüzyıl kazanılmış haklar sistemini aşmıştır. Son birkaç yıllık deneyimin öğrettiği üzere, alışılmış ticari yöntemlerle gerçekleşen sanayi yönetimi son derece verimsiz ve israfli hale gelmiştir ve çok sayıda kesin belirtinin gösterdiği gibi, işbilir bir üretim ve dağıtım kontrolü sürekli olarak toplumun geçim sorunuyla çelişen amaçlar doğrultusunda yapılmak zorundadır. Teknoloji ne kadar gelişirse, sanayi sistemi o kadar genişler. Bu nedenle, iş alanındaki Çıkar Gruplarının tehlikeli sularda yüzmesini sorgulamak belki o kadar da mantıklı değildir. Ancak her ne kadar teknolojik bilgi ve deneyimde yaşanan her gelişme ve sanayi sisteminin hacmi ve karmaşıklıkındaki her artış ile, işbilir kontrolün daha da yetersiz, ilgisiz ve uygunsuz hale gelmek zorunda kaldığı belki üzülerek kabul edilse bile, asıl son henüz gelmemiştir.

Bu ticari budalalığın sona ermesinin ne kadar uzak olabileceğini bugünden düşünmek oldukça tehlikelidir. Mevcut iş yönetim sisteminin iki yıl içerisinde iflas etmesi gerektiğini iddia edenlerin yanı sıra, o zaman aralığında bunun birkaç kez gerçekleşmesini rahatlıkla sağlamaya hazır olanlar söz konusudur. Gerçi bu ikinci kesim, genel olarak durumun pek de farkında olmayan kimseler gibi görünür. Sanayi alanındaki büyük işlerde deneyim sahibi olan çoğu kimse, faaliyetlerinin varlığını sorunsuzca ne kadar sürdürebileceği konusunda kuşku taşır. Ancak kuşkulu bir gelecek üzerine düşünen bu kimseler, genellikle henüz sınıra varmadıklarını ve devam edebileceklerini kaygıyla da olsa kabul etmeye isteklidir. Öyle ki, beklenmedik gelişmeler dışında, iki yıl gibi bir süre içerisinde iş sisteminde en küçük bir yıkıcı sarsıntının yaşanmasını beklemek için hiçbir neden görünmemektedir. Ayrıca Çıkar Gruplarının kaygılı Koruyucusunu rahatlatmak için eklenmesi gereken bir şey de, mevcut durumun gidişatında bir kırılma yaşanacaksa bile, yönetimin gelişmeye kapalı Çıkar Gruplarından devralınmasına yönelik bir plan önerilmedikçe, bu kırılmanın kesinlikle kurulu düzende bir altüst oluş biçiminde olamayacağıdır. Bugün kendi kendine böyle bir sarsıntı gerçekleşecekse bile, halk arasında

çalkantı ve kıtlığın yaşanacağı, az çok uzun sürse de geçici olacak bir süreçten ve sanayi sisteminin bir bütün olarak biraz gerilemesinden daha ciddi bir durumun olma olasılığı doğrusu çok azdır. Böyle kısa süreli bir uyuşmazlık döneminin ardından, sıranın kazanılmış mülkiyet haklarının reddine geleceğinden kaygılanmak için bir neden yoktur. Aslında, Amerika'daki Çıkar Gruplarının yerleri henüz oldukça sağlamdır. Bu ülkenin yakın geleceğinde, belki de ayaklanmaya yol açacak bir hoşnutsuzluk ve hizipçi bir kargaşa beklenmelidir; hatta durumdan memnun olmayan düşüncesiz kimselerce aceleyle bir isyan hareketine bile girişilebilir. Koşullar böyle bir durumu destekler gibidir. Halkı zaten bir yokluk ve belirsizlik döneminin beklediği ve bunu önlemenin tek yolunun ülkedeki işadamlarına ait kazanılmış haklara birtakım ciddi müdahalelerde bulunmak olduğu yönünde tutucu bir öngörü söz konusudur –her zamanki işlerin sahip olduğu imtiyazların kamu görevlileri tarafından büyüklere duyulan saygı çerçevesinde korunduğu göz önüne alındığında, bu hiç de olası görünmeyen bir seçenektir. Bundan dolayı, örneğin bugün (Eylül 1919), sağlam bir iş yönetimi nedeniyle Amerika'nın yaklaşan kış boyunca yakıt kıtlığı çekmesi rahatlıkla beklenmekte, daha doğrusu hesaplanmaktadır. Yine benzer bir nedenle –eşi görülmemiş hava koşulları gibi ilahi bir müdahale olmadıkça– Amerikan ulaştırma sisteminin de aynı sıralarda bir tıkanma ve işsizlik yumağına dolanmak üzere olduğu beklenmelidir. Ancak kıtlığın ve kamu düzenini bozan olayların yaşandığı bir dönem, kurulu düzende devrimci bir altüst oluş yaratmaz ve Çıkar Grupları da ülke sanayisinden yararlanmaya şimdilik güvenle devam eder.

Bu umut dolu manzarayı, çok fazla tartışmaya girmeden yeterince inandırıcı görmek olanaklıdır. Bu amaçla önerilen, tartışmanın hâlihazırda daha fazla takip edilmesi, Çıkar Grubu rejiminde bulunan –ve durumdan memnun olmayanların yakın gelecekte bu rejimin utanç verici sonunu hazırlamak üzere iyimserlikle beklediği– zayıflıkların ana hatlarıyla açıklanması ve incelikli bir plan dahilinde Çıkar Grubu rejimini tasfiye ederek sanayi sistemi yönetimini devralmak için güvenilecek sanayi güçleri örgütlenmesinin sahip olması gereken niteliklerin de yine ana hatlarıyla ortaya konmasıdır.

V. Değişimi Meydana Getiren Koşullar Üzerine

Amerika ve diğer ileri sanayi ülkelerindeki sanayinin durumu, Çıkar Gruplarını yerinden etmeyi amaçlayan her harekete belirli zor koşullar dayatacaktır. Bu koşullar, eşyanın tabiatı gereği, bir başka deyişle mevcut sanayi sisteminin doğası gereği vardır ve koşullar bir şekilde karşılanana kadar, bu sanayi sistemi hiçbir şekilde kalıcı olarak devralınamaz. Ayrıca bu konuda Amerika için geçerli olan ne varsa, makine sanayisinin ve mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet sisteminin egemen olduğu diğer ülkeler için de aynı ölçüde geçerli olacaktır.

Burada amaçlandığı gibi, toplumsal öfke mevcut düzeyin çok üzerine bile çık-
sa ve kimi “doğrudan eylem” taraftarları acele bir isyan hareketine girişecek
kadar düşüncesiz bile olsa, Amerika’daki Çıkar Gruplarının bir halk ayaklan-
ması ile yerlerinden olma tedirginliği yaşamalarına gerek olmadığını taraf-
sız bir inceleme ile açıklığa kavuşacağı baştan rahatlıkla ortaya konabilir. Şu
anki tek tehlike, Çıkar Gruplarının Koruyucularının yapacağı şiddetli bir baskı
ve soruşturma kampanyasının geçici bir isyan dalgası başlatma olasılığıdır.

Bu amaçla, sanayi sistemi ile bu sistemin işbilir kontrolüne ilişkin doğrudan
ön plana çıkan temel gerçekleri kısa yoldan anımsamak gerekecektir. Genel
bir önerme yapılacak olursa, kurulu iş düzeninin, mülk sahiplerinin işe gelme-
mesine dayalı olduğu ve yalnızca fiyat bakımından en fazla net getirinin elde
edilebilmesi amacıyla yönetildiği, bir başka deyişle, ticari temele dayanan
işbilir bir yönetim sistemi olduğu belirtilmelidir. Halk, geçimini sağlayabilmek
için sanayi sisteminin işlemesine bağlıdır; dolayısıyla, asıl olarak işe gel-
meyen mülk sahiplerinin kazançlarının artmasıyla değil, tüketim mallarının
üretim ve dağıtımı ile ilgilenir. Bundan dolayı, işe gelmeyen mülk sahipleri için
iş yapan iş dünyası ile geçimini sağlamak için çalışan halk arasında bir çıkar
ayrılığı söz konusudur ve durum gereği, işe gelmeyen mülk sahipleri ile halk
arasındaki bu çıkar ayrılığı günden güne büyümekte ve belirginleşmektedir.
Bu da, belli bir duygu ayrılığı ve karşılıklı güvensizliğe neden olmaktadır.
Tüm bunlara rağmen, halk, oynanan oyunun kuralları gereği, işe gelmeyen
mülk sahiplerine yeterince saygılı bir zihin yapısı içindedir ve mülk sahiple-
rinin kazandığı bedava gelirin düşmesine ilişkin vicdanen oldukça hassastır.

Mülk sahiplerinin işe gelmemesi planı dahilinde sanayiye yöneten firmalar,
sanayi kapasitelerine göre değil, iş kapasitelerine göre, bir başka deyişle,
mal üretme kapasitelerine göre değil, kazanç yaratma kapasitelerine göre
aktifleştirilir. Bu aktifleştirme, aslında önceden elde edilen en yüksek normal
kazanç oranı üzerinden hesaplanmış ve sabitlenmiştir ve bugün, işbilir firma
yöneticilerinin, iflas etme pahasına, bu aktifleştirmenin sabit gelir-bedellerini
karşılması gereklidir. Bu nedenle, güvenilir ve akli başında bir iş yönetimi
önerisi olarak, fiyatlar ya mevcut düzeyde tutulmalı ya da artırılmalıdır.

Bu genel sabit aktifleştirme giderlerinin karşılanması gereğinin sonucu ola-
rak, sanayi işbilir yöntem ve amaçlarla yönetildikçe kaçınılmaz olan belli alı-
şıl gelmiş israf ve engellemeler ortaya çıkar. Bu olağan israf ve engelleme-
ler, üretimin işbilir idaresi içinde zorunlu (ve kusursuz) olarak vardır. Ayrıntılı
olarak bakıldığında çok sayıda ve çok çeşitli olsalar da, kolaylık olması ba-
kımından dört başlık altında sınıflandırılabilirler: (a) Maddi kaynak, donanım
ve insan gücünün kısmen ya da tamamen, kasıtlı olarak ya da bilgisizlikten
istihdam edilmemesi; (b) Satıcılık (örneğin tüccar ve toptan ve perakende
satış yeri sayısında gereksiz artış, gazete ilanları ve reklam panoları, satış
sergileri, satış temsilcileri, süslü ambalaj ve etiketler, hileli mal satışı, marka

ve tescilli mal sayısında artış); (c) Gereğinden fazla ve taklit mal üretimi (ve satış maliyeti); (d) Kısmen işbilir strateji nedeniyle, kısmen de sanayi alanındaki gerekliliklerin bilinmemesi nedeniyle, sistemli aksatma, sabotaj ve tekrarlama (örneğin brüt navlun tutarları, kaynakların tekelleştirilmesi, engellenmesi ya da yenilmesinin akıllıca olduğu düşünülen ticari rakiplerden olanak ve bilgilerin saklanması).

Her gün yaşanan ve işbilir bir yönetimin bütün işgününü dolduran tüm bu israf ve karmaşaya ilişkin, kuşkusuz bir sorumluluk ya da bir sorumluluk veya utanç duygusu söz konusu değildir. Hepsi de, kurulu ticari girişim düzeninin meşru ve zorunlu bir parçası olmanın yanı sıra yasa ve ticari etik dahilindedir.

Sanayinin işbilir idaresi sırasında gerçekleşen israfli ve sanayi için yararsız pratiklerin en dikkat çekici, belki de en ağır olanı satıcılıktır. Gerek dolaysız maliyeti, gerekse gösterişli sonuçları büyük ve önemli görünür. Aynı zamanda, alım satım konularında müşterilerle ilgilenilen her türlü sanayi işinde, hatta neredeyse mal veya hizmet üretimi ya da dağıtımı ile ilgili olan her işte tümüyle meşru ve vazgeçilmezdir. Gerçekten de, ticari girişimin bütün amacı ve özü bir bakıma satıcılıktır ve devamlı kârlı bir pazarlık yapmak amacıyla yürütülmedikçe, mal üretimi bir iş teklifi değildir. Bir altüst oluş bekleyen mevcut hareketlerin umduğu gibi, kârlı alım satım işlemlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Yine, kurulu düzenin Koruyucularının sinir bozucu bir korku duyduğu gibi, kârlı pazarlıkların aynı biçimde ortadan kaldırılmasıdır. Satıcılık, ayrıca işadamlarını güvenilir ve akıllı başında kılan niteliklerden en vazgeçilmez ve övgüye değer olanıdır. Kuşkusuz, tüketicilerin mal ve hizmetler için ödediği ücretin ortalama olarak yarısının satıcıların hesabına –yani satış maliyeti ve satıcının net kazancı olarak– yazılması gereklidir. Ancak belli başlı birçok mal çeşidinde, satış maliyeti normal olarak uygun üretim maliyetinin on ile yirmi katı tutacak, zorunlu dağıtım maliyetlerinin de yüz katından az olmayacaktır. Konu, utanıp utanmama ya da beğenip beğenmeme konusu değildir. Aslında bugün, ticaret ve sanayinin belkemiği olan satıcılığın sahip olduğu üstün değer ve önem üzerinde hiç olmadığı kadar ısrarla durulmakta ve kurnazca sınırlı sayıda ürünün daha kârlı fiyatlarla satılmasını –kamu zararına– sağlamak amacıyla, satıcıların daha fazla genç insandan oluşarak daha yoğun ve kapsamlı bir eğitimden geçmesi –kamu sırtından– çokça talep edilmektedir. Bu nedenle de, her türlü reklam harcamasında gözle görülür bir artış söz konusudur ve gösteriş amaçlı israfı yapan girişimlerin temsilcileri, Amerikan iş dünyasının geçtiğimiz yıl boyunca, aynı amaçla gazete ve diğer basılı malzemelere harcanan çok daha büyük meblağlar bir yana bırakılırsa, yalnız reklam panoları için 600.000.000 doların üstünde harcama yaptığını “gururla ifade etmektedir” –bedelini ise sokaktaki insan ödemektedir.

Bununla birlikte, reklamların yanı sıra satıcıların büyüleyici hareketleri, işbilir bir barış ortamının doğmasının ticarileşen dünyayı ittiği zorluklardan kurtula-

bilmenin tek yolu gibi görünmektedir. Satış maliyetinin artması, düşük üretime çare bulmak anlamına gelir. Bu bağlamda, satış maliyetleri içindeki tüm maliyetli tanıtların, büyük bir yalancılık değilse de kaçamak ifadelerden ibaret olduğunu ve öyle olması gerektiğini, öfkelenip söylenmeden anımsamak önemli olabilir. Ve tüm bunlar yaşanırken, satış maliyetlerinin üretim maliyetlerine oranı yükselmeye devam etmekte, halkın geçim sıkıntısı giderek büyümekte ve ticari ihtiyaçlar nedeniyle satıcılık yöntem ve araçlarına yapılan zorunlu harcama artmaktadır.

Bir süredir adım adım yaklaşan bu durumun, zamanla halk tarafından en azından bir ölçüde anlaşılıp beğenileceğine inanmak akla uygundur. Yine, elinde artan geçim sıkıntısından başka bir şey olmayan halkın, tüm bu israfli satıcılık faaliyetlerinin üretim güçlerini tükettiğini fark eder etmez bu sıkıntıyı ortadan kaldırmak adına harekete geçeceğine inanmak da aynı biçimde akla yatkındır. Artık anlaşılmaya başlanan bu durumun mantıksal sonucu da, işadamlarına ve yaptıkları ile söylediklerine duyulan güvensizliğin giderek artmasıdır. Bununla birlikte, halk İş adına söylenen ya da yapılan her şeye inanmaya devam etmektedir ve isyan çıkmasından tedirgin olmaya henüz gerek yoktur. Yine de, satıcılığa yapılan tüm harcamalardan vazgeçilmesini ya da satış maliyetlerini önemli ölçüde düşürmeyi tasarlayan bir yönetim planının, daha geniş bir uygulama alanı, dolayısıyla daha fazla başarı şansı bulacağı açıktır. Bu nedenle, satış maliyetleri sanayinin bütünü için değil yalnızca ticaret için, üretim için değil şahsi çıkar için gerçekleştikçe, işbilir bir yönetim dışındaki her şeyin böyle bir tasarıya sahip olacağı da ortadadır.

Ancak her ne kadar ülke sanayisi mevcut plan dahilinde yönetilmeye devam ettikçe satış maliyetleri zorunlu olarak artacak olsa da, satış maliyetlerinin artmaya devam etmesi nedeniyle, iş alanının sarsıntıya uğraması gibi bir durum henüz söz konusu değildir. Satıcılık, doğrusu giderek artan geçim sıkıntısında başlıca etmendir ve söz konusu geçim sıkıntısı, sırası geldiğinde, iş dünyasının yaşadığı refahın başlıca nedeni ve halkın devamlı yaşadığı zorluk ve hoşnutsuzluğun başlıca kaynağıdır. Şunu belirtmek gerekir ki, satıcılık ve satış maliyetlerinin ortadan kaldırılması, halkın günlük üretim yükünü yaklaşık yüzde elli oranında hafifletecektir. Modern ticari girişimciliğin dayalı olduğu, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet sistemini reddetmek için çok açık bir neden vardır ve dolayısıyla –işe yarasa da yaramasa da– mevcut durumun, Çıkar Gruplarını yerinden edecek devrimci bir altüst oluşa doğru ciddi bir yöneliminin söz konusu olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, satıcılığın tüm araç ve faaliyetleri ile birlikte ortadan kaldırılması, iş dünyasının aktifleştirilmiş gelirlerini de yarı yarıya azaltacaktır ve bu, ne yazık ki Koruyucuların öngörebileceği bir durum değildir. Yine de, toplumun kaderi Koruyucuların elindedir. Böyle bir hareket, ahlaki olarak henüz olanaksızdır.

Fiyatları “makul ölçüde kârlı düzeyde” tutmak amacıyla insan, donanım ve

maddi kaynakların ısrarla istihdam edilmemesi ve böylelikle mal ve hizmet üretiminin “piyasa ihtiyaçları”na tabi kılınması, satıcılığın genişletilmesi olarak sayılmayacaksa, genel olarak anlaşılabileceği üzere israfli satıcılık pratikleri ile yakından ilişkilidir. Bu kasıtlı ve sürekli istihdam etmeme durumu, işbilir sanayi yönetimi sırasında başvurulmuş olağan çarelerden biridir. Normal zamanda, daima bu çareye az ya da çok başvurulur. Başvurulmadığında, “makul kazançlar” güvence altına alınamaz; çünkü mal üretiminde “ticari hareketliliğin taşıyabileceği düzey”, sanayi sisteminin üretim kapasitesi ile asla aynı değildir; toplumun toplam tüketim ihtiyaçları ile de aynı olmaktan uzaktır. Aslında, her ikisiyle de açık bir çakışma eğilimi göstermez. Özellikle toplumsal sıkıntıların yaşandığı, mevcut mal üretiminin toplumun tüketim ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği, iş stratejisine ilişkin görüşlerin ülkedeki üretim güçlerinin akıllıca istihdam edilmemesini savunduğu, içinde bulunduğumuz yıl gibi dönemlerde daha fazla görülür. Aynı zamanda, donanım ve insan gücünün böylesine işbilir biçimde istihdam edilememesi toplumsal sıkıntıların en belirgin nedenidir.

Tüm bunlar, Çıkar Gruplarının Koruyucularının çok iyi bildiği konulardır ve bu bilgileri, onlar için rahatsızlık kaynağıdır. Ancak bu duruma bir çareleri yoktur. Gerçekten de, “her zamanki işler”in özünde bu olduğundan, her zamanki işler çerçevesinde buna bir çare yoktur. Yine bu nedenle, Koruyucular, üretim sanayisini işbilir biçimde sabote etmenin, tüm zorlukları çeken halkın yaşadığı hoşnutsuzluk ve güvensizliğin kaynağı olduğunun farkındadır ve üretimin kasıtlı ve sürekli olarak sabote edilmesinden çıkar sağlayan Çıkar Gruplarının halk tarafından reddedilmesinden bitmek tükenmek bilmeyen bir korku duyar. İşbilir sanayi yönetimine son vermek için yine yeterli bir neden söz konusudur. Bu, işe gelmeyen mülk sahipleri ve aktifleştirilmiş gelirlerin olduğu Eski Düzeni tasfiye edecek devrimci bir altüst oluş için açıkça yeterli bir neden olduğunu söylemekle aynıdır. Ayrıca, insan ve donanımı kasıtlı ve sürekli olarak istihdam etmemekten vazgeçmeyi başaracak bir planın, gerek pratik verimlilik gerekse toplumsal hoşgörünün sağlanması bakımından çok daha fazla uygulama alanı bulacağı da ortadadır. Yine, iş düzenine aykırı her türlü idare –örneğin Sovyetler– işbilir yöneticinin en büyük korkusu olan “makul ölçüde kârlı bir fiyat düzeyi”nin engelleyicisi olmaktan çıktıkça, işbilir bir sanayi yönetimi dışındaki her şeyin doğal olarak böyle bir tasarıya sahip olacağı da açıktır.

Her şeye rağmen, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet sisteminin iki yıl içerisinde sona ermesini ürpertici bir iyimserlikle bekleyenler, satıcılık israfı ve işbilir sabotajın çöküşe neden olmasını beklememektedir. Bunun nedeni de, asıl beklediklerinin daha önce yukarıda (d) maddesi ile ifade edilen durum –kısmen işbilir bir strateji doğrultusunda uygulanan zekice hareketler, kısmen de bir bütün olarak sanayi sisteminin gerekliliklerinin işadamlarınca

hiç bilinmemesi nedeniyle, üretim sanayisinin sistemli olarak aksayarak bütünüyle yenilmesi– olmasıdır. Sürekli fırsat kollayan işbilir yöneticiler, zekâ dolu deneyimleri sayesinde, ülkede faaliyetini sürdüren sanayi sistemini yenilgiye uğratmak için girilecek etkili bir ekip çalışmasının maliyetini çıkarmak üzere, teknoloji konusundaki eğitilmiş cahillikleri ile uyum içinde iş görür. Yine de, iki yıl içerisinde bir çöküş yaşanacağına yönelik kötü niyetli beklenti kuşkusuz fazlasıyla iyimserdir. Hiç kuşku yok ki, şu an için halktan pekala alışkın oldukları duruma duyarsızca katlanmaları beklenebilir, özellikle de bu konular üzerine düşünmeye asla alışmadıkları sürece. Sanayi güçlerinin yaşadığı ve her yana yayılan israf ve karmaşanın, tek başına ticari kuruluşları çok kısa bir sürede çöküşe götüreceğine inanmanın da mantıklı bir yanı yoktur.

Gerçekten de, sanayi sistemi hacim ve karmaşıklık bakımından sürekli büyümekte ve gerek kapsam ve boyutunun giderek genişlemesi gerekse hayata geçen teknolojik pratiklerin giderek artması ile, kontrolü elinde tutan işadamlarının gündelik işleri sırasında karşısına, karşılıklı engelleme ve yenilgi stratejilerini yaymak ve hızlandırmak için bir anda yeni bir fırsat çıkmaktadır. Sanayi sistemi genişleyip daha sıkı bir hal aldıkça, sürekli olarak kimi ticari rakiplere arzulanan taktiksel yenilgiyi tattırırken sistemin düzenini de başarıyla bozacak daha büyük ve cazip işbilir hareket fırsatları sunmaktadır. Bu sayede, başarılı iş stratejisi uzmanı, toplumun geneli pahasına çaba harcamadan az da olsa kazançlı çıkar. Büyüme ve olgunlaşmanın giderek artması ile, ülke sanayi sistemi daha incelikli bir dengeye kavuşmakta, sanayi alanında daha karmaşık bir uzlaşma ağı ile sarılmakta, yerel bir aksamanın yaratacağı geniş kapsamlı bir düzensizliğe daha duyarlı hale gelmekte, gerekli ilişkilerin kurulamamasına daha çok ve hızlı tepki vermektedir. Ayrıca, işe gelmeyen mülk sahiplerinin çıkarlarının teslim edildiği sanayi önderleri, sahip oldukları güçlerin kapsamının giderek genişlemesi ve daha büyük bir hareketliliğe kavuşmasıyla birlikte, karşılıklı yenilgi ve düzensizlik stratejilerini daha büyük ve karmaşık yollarla planlayabilmekte, daha doğrusu rekabetçi iş dünyasının zorlamasıyla bu planlamayı yapmaktadır. Bunu, iş ve ürün güvensizliğinin günden güne artması ve uzun vadede genel bir zarar ve iş göremezlik durumunun oluşması izler. Bu durum, halkın doğal olarak, talihsiz ancak kaçınılmaz biçimde yaşadığı zorlukların artmasıyla katlanır. Yaşananlar, mevcut işbilir yönetimin sanayi alanındaki zorunlulukları karşılama konusundaki başarısızlığının giderek artması, sanayi güçlerinin sistem içerisindeki ilişkilerinin gözetilmesindeki yetersizliği, enerji kaynakları, malzeme ve insan gücü dağılımı konusunda çelişen amaçlar doğrultusunda çalışmaya devam etmesidir –yaşananların yansıttığı bir gerçek vardır ki, o da, işbilir bir yönetimin ister istemez sanayi sisteminin teknik gerçeklikleri ile çelişen amaçlar doğrultusunda sağlanmasıdır ve bu gerçek, ticari girişim rejiminin hoşgörüsü sınırlarına hızla yaklaştığı konusunda tedirgin insanları ikna etmek

üzerebilir. Bu nedenle çoğu kimse, toplu bir budalalığın yarattığı inançla, işe gelmeyen mülk sahipleri sisteminin artık ortadan kalkarak Çıkar Gruplarının çekilmesini hızlandırması gerektiğini düşünmektedir.

Bu tedirgin kimselerin dayandığı kuram oldukça sağlam olsa da, vardıkları sonuç umutsuzdur; çünkü olayın ana unsurlarından birini gözden geçirirler. Ülke sanayi sisteminin durmaksızın genişleyip karmaşıklaştığı, sürekli birbirine daha bağlı, daha sıkı, daha sistemli bir bütün durumunu aldığı, çalışan parçaların incelikli ve hareketli bir dengeye kavuştuğu, parçaların asla kendi başlarına iş yapmadığı ve geri kalan tüm parçalarla yakın ilişkiye girmeksizin kendi paylarına düşen işi yerine getiremediği ifadesinde makul olarak karşı çıkılacak hiçbir yan yoktur. Ayrıca şu da bir gerçektir ki, ticarileşmenin doğal sonucu olarak, işbilir sanayi yönetimi, halkın geçimini sağlayabilmesinin her an bağlı olduğu incelikli ve hareketli güçler dengesine yeterli özeni asla göstermemektedir. Bu durum, mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayalı olan ve ülkedeki büyük Çıkar Gruplarını oluşturan, büyük ölçekli ticari girişimler için özellikle geçerlidir. Ancak tüm bunlara temel ve düzeltici bir etmen olarak eklenmesi gereken bir başka durum da, işadamlarının her zaman olduğu gibi ticari nedenlerle yalnızca büyük istihdam sorunları ve engelleyici taktikler eşliğinde işlemesine olanak tanıdığı makine sanayisi sisteminin mal ve hizmet üretimi için fazlasıyla verimli bir düzen olduğudur. Yanılma payı, bir başka deyişle israfli strateji ve engelleyici cahillik payı bugüne kadar oldukça fazlaydı. O kadar genişti ki, Çıkar Gruplarının hayatını kurtardı. Dolayısıyla, düzensizliğin hızla geniş bir alana yayılmasına yönelik tüm bu büyük fırsatlar sayesinde ticari girişim stratejisinin korkunç bir çöküşe yol açacağına henüz gönül rahatlığıyla inanılmamalıdır.

Ülke üretim sanayisi sistemli bir bütün olarak örgütlenip, şu an olduğu gibi cahil işadamları tarafından yalnızca azami kâr sağlamak amacıyla hırpalanmak yerine, yetkin teknisyenler tarafından yalnızca azami mal ve hizmet üretimi amacıyla yönetildiği takdirde, sağlanan mal ve hizmet üretimi hiç kuşku yok ki mevcut üretimin birkaç katı olacaktır. Ancak bunların hiçbirisi, kurulu düzeni kurtarmaya yetmez. Gerekli olan tek şey, kuramsal azami üretimin çok altında kalsa da, biraz olsun düzgün bir verimlilik gösterebilmektir. Doğrusu, her zaman olduğu gibi gerçek üretimin yaklaşık yarısı gereğinden fazla üretilen mallara gittiğinde bile, toplum, sanayi donanımı sürekli tam kapasite ile çalışsa gerçekleştireceği üretimin yarısından daha da azı ile rahatça geçinmeye alışkındır. İsraf ve yanılma payı neyse ki çok fazladır. Doğrusu, olayların daha sabırlı ve kapsamlı olarak araştırılması, en azından bu tarz görüşler etrafında döndükçe, Çıkar Gruplarının yerlerinin henüz oldukça sağlam olduğunu göstermeye yetecektir.

Sanayi sisteminin hacim ve karmaşıklığının hızla artmasının, bugün ülke sanayisini istikrarsız bir dengenin yaşandığı ve yaratılan oldukça az bir dü-

zensizliğin bile, işbilir strateji ve kazanılmış haklara ilişkin zorunlu ve meşru nedenlerle de olsa hoş görülemediği, nazik bir duruma düşürme olasılığı söz konusudur ve bu hiç de uzak olmayan bir olasılıktır. Büyük olasılıkla, zaman içinde böyle bir sonuç beklenecektir. Gerçekten de, Amerika'yı saymazsak, ileri sanayi ülkelerinin böyle bir duruma yaklaştığına kuşku yoktur. Doğrusu, yanılma ve israflı strateji payı, teknolojinin daha da gelişmesiyle sürekli gerilemektedir. Uzmanlaşma ve standartlaşmanın tür, nicelik, nitelik ve zaman bakımından daha da gelişmesi ile, stratejik bir uyumsuzluk içindeki sistemin bir bütün olarak sahip olduğu hoşgörü giderek azalmaktadır.

Yaratılan düzensizliğe yönelik hoşgörü sınırına ne zaman ulaşılacağı tehlikeli bir spekülasyon konusudur. Önümüzdeki kış bu karanlık sorunun biraz olsun aydınlanabileceği yönünde doğru bir beklenti olsa da, bu sonuca yaklaşıldığı anlamına gelmez. Burada üzerinde ısrarla durulan konu, öngörülebilir olsa da, gelecekte kötü bir olasılığın gerçekleşmesinin söz konusu olduğudur.

Dolayısıyla, Çıkar Gruplarının yerini almaya ve ülke sanayisini daha makul bir plan dahilinde idare etmeye hazır olan yetkin bir örgütlenme olmadıkça, mevcut işbilir yönetim sisteminin korkunç şekilde çökmesinin bile Çıkar Grupları için henüz kesin ölümcül bir sonuç yaratmayacağı unutulmamalıdır. Sorun, zorunlu olarak bir seçenekler sorunudur.

Devamlı yaşanan aksamalar ve çelişen amaçlara ilişkin tüm bu tartışmada, mevcut işbilir sanayi yönetiminin rekabetçi olduğu ve zorunlu olarak bir rekabet stratejisi izlediği varsayılır. İkincil bir önerme olarak ise, genellikle bu rekabet stratejisini yöneten sanayi önderlerinin, sanayi diliyle konuşmak gerekirse, en uzlaşmacı ve insani niyetleri taşısalar bile, teknolojik konularda yanılsalar yapacak kadar eksik bilgi sahibi oldukları varsayılır. Bu kimseler, sanayi üretimindeki teknik gereksinimleri ilgilendiren her konuya yabancısıdır. Bu ikinci ve daha önemsiz varsayımın tartışılmasına gerek yoktur; zaten yeterince bilinmektedir. Öte yandan yukarıda söz edilen ilk varsayımın, yani mevcut ticari girişimin rekabetçi olmasının, mevcut durumu iyi bildiğine inanan birçok kimse tarafından sorgulanması mümkündür. Bu kimselerin iddiasına göre, ülkedeki firmalar kendi aralarında, geri kalanlara örnek olup onların hareketlerini idare eden büyük ölçekli ticari faaliyet alanını filen kapsayacak ölçüde birtakım birleşmeler, birlikler, mutabakatlar, çalışmaya ilişkin düzenlemeler –konsorsiyumlar, tröstler, karteller, birleşmiş şirketler, birbirine bağlı yönetimler, centilmenlik anlaşmaları, işveren sendikaları– gerçekleştirmektedir ve böyle birleşmelerin hayata geçtiği yerde rekabet sona erer. Dolayısıyla, resmi çıkar birlikteliklerinin olmadığı yerde de sorumlu işadamları birtakım gizli işlere yaygın olarak devam edecek ve sonuç hemen hemen aynı olacaktır. Öneri ise hazırdır ve şöyledir; rekabetçi düzene yönelik işbilir bir sabotaj ile karşılaşmaya devam edildikçe, sanayi sistemi içerisinde birbirine rakip olan tüm amaçları ortadan kaldıracak daha ileri bir çıkar birliği sayesinde söz

konusu sabotaj durumu tümüyle giderilebilir.

Bu düşünce tarzının nereye kadar gideceğini görmek kolay değildir; ancak tartışmanın etkili ve kapsayıcı olması için öyle geniş bir çıkar birlikteliği ve yönetim birleşmesi ile sonuçlanması gereklidir ki, sistem içerisindeki tüm iş-bilir yönetim fırsatları ortadan kaldırılabilsin ve halk da ortaya çıkan çıkar birliğinin tasarrufuna kayıtsız şartsız bırakılabilsin –büyük olasılıkla öngörülemeyen bir sonuç olur. Böyle olsa bile, tartışma, ölümcül ilmeği oluşturan üç katlı ipin yalnızca tek bir katını dikkate alır. Kalan ikisi yeterince sağlamdır ve onlara dokunulmaz. Rekabet konusunu inceleyen ekonomistler ve diğerleri, genel olarak yalnızca tek bir –rakip ticari çıkarlar arasında olan– rekabet tarzına dikkat eder; çünkü bu rekabet onlara göre doğal ve normal görünür ve kamu yararına hizmet eder. Bununla birlikte, (a) ucuza alıp pahalıya satan işadamları ile ucuza alıp pahalıya sattıkları halk arasındaki rekabet ve (b) sanayi önderleri ile önderlerin adlarına fonlarıyla iş yaptıkları işe gelmeyen mülk sahipleri arasındaki rekabet. Modern ticari girişim, normal olarak şirket biçimini alır, krediyle örgütlenir ve dolayısıyla mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayanır. Sonuç olarak, büyük ölçekli işletmelerde iş sahipleri ile yöneticiler aynı kimseler değildir ve özellikle modern “büyük işletmeler”de yöneticinin çıkarı ile işe gelmeyen mülk sahiplerinin çıkarı genelde örtüşmez.

Buradan çıkacak sonuç ise, fiilen her şeyi kapsamaması gereken Çıkar Grupları birlikteliğinin bile, “ticari hareketliliğin taşıyabileceği düzey”, bir başka deyişle, fiyat bakımından en fazla net gelirin sağlanabileceği düzey ile hesaplaşmayı sürdürmesi gerektiğidir. Yani, söz konusu birliktelik, rekabet nedeniyle, elinden geldiğince ve piyasadaki hakim konumunun sağlayacağı tüm olanakları kullanarak ucuza alıp pahalıya satmak zorunda kalmaya devam edecektir. Bu nedenle, birliktelik, alın teriyle kazanmak adına, muhtelif yer ve zamanlarda farklı fiyat ve arz manipülasyonları yapmak için, mal ve hizmet üretimini fiyatları koruyacak ya da artıracak bir oran ve hacimde kurnazca sınırlandırmak zorunda kalmaya devam edecektir. Bu da, başlanılan yere geri dönmek anlamına gelir. Sonrasında ise, rekabet sisteminin yarattığı hoşnutsuzluklara bulunan bu çarenin hayal ürünü olduğu büyük olasılıkla tartışmasız kabul edilecektir.

Ancak bilinen ama açıkça söylenmeyen daha önemli bir gerçek var ki, o da, bugüne kadar gerçekleşen birleşmelerin ne rekabeti ortadan kaldırdığı ne de uygulanan rekabet stratejisinin, çapı ve yöntemlerinde birtakım değişiklikler yapılmış olsa da, niteliğini değiştirdiğidir. Örnek verilecek olursa, holdinglerin dayandığı şirketler artık eskisi gibi birbirlerinin rakibi değildir. Ancak stratejik aksatmalar ve çelişen amaçlar, işbilir sanayi yönetiminin ilk gündemi olmaya devam etmekte ve gerek donanım gerekse insan gücünün istihdam edilmeme oranı, azalmadan ve utanmadan –en önemli konulardan biri olarak– varlığını sürdürmektedir.

İşadamlarının doğal olarak her zaman bildiği gerçeği, yani ticari faaliyetlerin son tahlilde her zaman bu faaliyetleri yürüten işadamlarının şahsi çıkarı için yürütüldüğünü bilmekte fayda vardır. Ve bu girişimciler, ortak bir amaç için toplumun geri kalanı karşısında ne kadar çok ve başarıyla birleşirse birleşsin, işadamı kimlikleriyle daima kendi aralarında kâr amaçlı bir rekabete girecektir. Ortak olarak gerçekleştirilen kazançlı bir girişimin amacı ve hedefi daima ortak kazancın bölünmesidir ve bu paylaşımın ortakları daima rakip olarak görünür. Kazanç sağlamak amacıyla oluşturulan konsorsiyumlar, birlikler, şirketler, çıkar birliktelikleri, aslında konuyla ilgili herkes pahasına kendi çıkarını gözetken işadamları arasında gerçekleşen komplolar niteliğindedir. Böyle bir ortak girişime katılanlar arasında gizli bir çıkar birliği söz konusu değildir.

Örnek verilecek olursa, Southern Pacific şirketi ve bağlı ortaklıklarının faaliyetleri ile ilgili olarak Kaliforniya mahkemelerinde görülen Colton davasında alınan ve ciltler tutan ifadede yer alanlar, çıkar paylaşımının belirli bir birlik içerisinde ortak bireylerin uyguladığı işbilir teşvikler sayesinde nasıl gerçekleşmesinin beklendiğini gözler önüne serecektir. Ayrıca, böyle bir ortak girişime katılanlar arasında nihai ganimet paylaşımı ile ilgili kalıcı bir çıkar birliği bulunmamakla kalmayıp, işe gelmeyen mülk sahiplerinin oluşturduğu konsorsiyumdan sorumlu bir yöneticinin ticari çıkarı, faaliyetini sürdüren bir birliğin ortak çıkarı ile örtüşmez. İki Büyük Kuzey demiryolunu da yöneten büyük başkanın Kongre komisyonu huzurunda alınan ifadesi örnek olarak gösterilebilir. İfadede, başkanın yönetimi altındaki iki büyük yolun yaklaşık çeyrek yüzyıldır yatırılan sermaye üzerinden hiç makul bir kazanç sağlamadığı etraflıca anlatılır. Öte yandan, komisyon oturumlarında hiç bahsi geçmemiş olsa da, bu girişimci demiryolu şirketi başkanı, iki büyük demiryolu ağının yöneticiliğini yaptığı sırada tasarruflu bir yönetim sayesinde kişisel servetini 20 dolardan farklı tahminlere göre 150 ile 200 milyon dolar arası bir miktara çıkarması ile ünlüdür. Bu arada, maceranın diğer iki büyük ortağı da, benzer bir rahatlık içinde görevlerinden emekli olmuştur. Gerçekten de, İngiliz kraliyetinin iki çok değerli asilzadesi olmayı hak etmiş kadar büyük bir rahatlık söz konusudur.

Doğrusu, konuyla ilgili herkes pahasına zeki ve kişisel bir strateji çağrısı açıktan yapılmaya devam etmektedir. Bir yandan da, yine konuyla ilgili herkes pahasına Çıkar Grupları arasında çok fazla danışıklı durum da söz konusudur. İş dünyası yine rekabetçidir, şahsi çıkar peşinde rekabet eder. Ne de olsa insanları ticarete teşvik edenin konuyla ilgili herkes pahasına şahsi çıkar sağlamak olduğu görülürken, nasıl olmasın ki?

Öğretide tutarlılık ve geleneğe bağlılık nedeniyle, tescilli ekonomistler, ticari girişimi alışlageldiği üzere ülke sanayi sisteminin idare edilmesi ve tüketim mallarının tüketiciler arasında tam ve adil olarak bölüşümünün sağlanması amacıyla yapılan mantıklı bir düzenleme olarak tanımlamıştır. Bu görüş-

te karşı çıkılacak bir yan olmasa da, ülke sanayi sisteminin idare edilmesi amacıyla yapılan bir düzenleme olarak düşünüldüğünde, mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayalı ticari girişimin sahip olduğu niteliklerde birtakım kusurlar olduğu ve bu eski ve iyi plandaki kusurların artık dikkatlerden kaçmadığı unutulmamalıdır. Bugüne kadar, makine sanayisinin sanayi sistemi içerisinde hakim bir yere geldiği günden bu yana, işbilir sanayi yönetimindeki kusurlar, yönetimin niteliklerini sürekli daha kötüye kullanmıştır. İşbilir sanayi yönetimi, sanayi donanımına sahip olanların yönetim sistemi olarak doğmuş ve ilerleyen yıllarda yarı-sorumlu finans temsilcilerinin yönettiği işe gelmeyen mülk sahipleri sistemine dönüşmüştür. Açık pazara yoğunlaşan bir sanayi topluluğu olarak yola çıkmasının ardından, kapalı bir pazarda yetersiz arz sağlayarak fiyatları yüksek tutmak gibi bir kazanılmış hakka sahip olan Çıkar Grupları topluluğu halini almıştır. Genel olarak bakıldığında, işe gelmeyen mülk sahipleri aracılığıyla gerçekleşen mal ve hizmet üretimi ve dağıtımının kontrol edilmesi amacıyla yapılan bu düzenlemenin bugün kusurlarla dolu karmakarışık bir hal aldığını söylemek abartılı olmaz. Koruyucular, Çıkar Gruplarının egemenliğinin Bolşevik bir halk ayaklanması tehdidi altında olduğuna inanmaktadır ve bu nedenle, bir başka deyişle devrimci bir altüst oluş olasılığından dolayı, Çıkar Grupları rejiminin gerçek niteliği bu hali almış olabilir. Bu işbilir plan dahilinde hırpalanan ülke sanayi sistemi, artık kapsamlı ve dengeli bir teknolojik idare planına sahiptir. Bu modern –makineleşen, uzmanlaşan, standartlaşan, seri üretime geçen, çapı büyüyen– sanayi, işlemesi için gereken koşullar bir şekilde karşılandığı sürece çok üretken bir sanayidir. Üretim sanayisi için gereken koşullar, iyi tanımlanmış ve teknik nitelikli koşullar olup teknolojinin daha da gelişmesi ile daha da titiz bir hal almaktadır. Makine sanayisi, genellikle ve ısrarla doğal mekanik güç kaynaklarını kullanır ve ulusal sınırların engellemesi ve milliyetçi düşmanlıklara rağmen, zorunlu olarak, her türlü yerden ve her coğrafi bölgeden gelen çok sayıda ve çok çeşitli malzemeden yararlanır. Bunun nedeni, makine teknolojisinin kişisel bir yanının bulunmaması, tarafsız olması ve basitçe kişilerden, imtiyazlardan ya da politikadan korkmadan, bunları kayırmadan ve bunlara boyun eğmeden insan ihtiyacına hizmet etmeyi amaçlamasıdır. Eşi görülmemiş bir sanayi sistemi –mekanik açıdan dengeli ve birbirine bağlı bir çalışma sistemi– oluşturur. Sistemin işlemesinin ilk koşulu, çalışma süreçlerinde özenli ve akıllı bir eşgüdüm sağlanması ile mekanik güç ve malzeme dağılımının aynı özenle yapılmasıdır. Tüm bunların temelini ve itici gücünü, kişisel bir yanı bulunmayan ve tümüyle iş düzenine aykırı olan, malzeme bilimleri ile yakın ilişki kuran, her fırsatta serbestçe faydalanan –titizlikle uzmanlaşmış, inanılmaz ölçüde ayrıntılı, her türlü olgu alanına ulaşan– muazzam bir teknolojik bilgi bütünü oluşturur.

Bu üretim sistemi Sanayi Devrimi ile doğmuştur ve bugün tüm uygar halkla-

rın maddi refahı bu sistemin tam ve serbest olarak işlemesine bağlıdır. Sistemin idaresi sırasında teknik bakımdan yaşanacak bir eksiklik ya da engelleme, teknik olmayan görüşlerin devreye girmesi, her türlü başarısızlık ya da tıkanma, bütünün dengesinde kaçınılmaz ve aşırı bir aksamaya yol açarak, sistemin etki alanında bulunan üretim sanayilerine sahip tüm insanlara aşırı bir yokluk yükü getirir.

Buradan çıkacak sonuç şudur; artık gerekli teknolojik bilgi ve deneyime sahip olan üstün yetenekli, eğitilmiş ve deneyimli teknisyenler, ülke üretim sanayisinin sürdürülmesindeki ilk ve vazgeçilmez etmendir. Gerek kanun gerekse gelenekler nasıl itiraz ederse etsin, sanayi sisteminin Genel Kadrosunu artık bu kimseler oluşturmaktadır. “Sanayi önderleri” üstünlük taslamaya, kanun ve gelenekler de onları desteklemeye devam etse de, doğrusunu söylemek gerekirse önderlerin teknolojik bakımdan hiçbir değeri yoktur.

Bu nedenle, Amerika ya da diğer ileri sanayi ülkelerinde devrimci bir altüst oluş sorunu, kendisini fiilen teknisyen topluluğunun ne yapacağı sorununa dönüştürür. Bu, aslında ülke sanayisinin yönetimindeki takdir hakkı ve sorumluluğun Çıkar Grupları adına konuşan finansman sağlayan kimselerden, faaliyetini sürdüren sanayi sistemi adına konuşan teknisyenlere geçip geçmeyeceği sorundur. Yönetimde hak sahibi olabilecek, olsa da bu hakkı savunabilecek üçüncü bir taraf yoktur. İşe gelmeyen mülk sahiplerinin kazanılmış hakları geçerliliğini sürdürdükçe, finansal güçler –yani Çıkar Grupları– kendi çıkarları için ülkedeki sanayi güçleri üzerinde tasarrufta bulunmaya devam edecektir. Kazanılmış haklar kaybedilir kaybedilmez ya da kaybedildikçe de, halkın maddi refahının kontrolü teknisyenlerin eline geçecektir. Üçüncü bir taraf söz konusu değildir.

Delayısıyla, Amerika’da ancak teknisyenler Sovyeti biçiminde bir Sovyet oluşması olasılığı vardır. Çıkar Gruplarının Koruyucuları ile onların arka planını oluşturan iyi vatandaşları rahatlatmak için ise, Teknisyenler Sovyeti gibi bir oluşumun Amerika’da ortaya çıkmasının olsa olsa uzak bir olasılık olduğu söylenebilir.

Gerçi, böyle temelden bir değişim yaşanmadığı sürece, insanın ve mülkiyetin sürekli artan bir utanç ve karmaşa, zorluk ve uyuşmazlık, işsizlik ve yokluk, israf ve güvensizlik yaşadığı –ve tüm uygar halkların, Çıkar Gruplarının iş alanındaki egemenliğinde zaten alışkın olduğu– bir rejimin rahatlıkla gelmesi beklenebilir. Ancak işe gelmeyen mülk sahiplerinin kazanılmış hakları, halkın duygu ve düşüncesine kazınmış durumdadır ve Cumhuriyetin Koruyucusu olmaya devam etmektedir. Teknisyenler Sovyeti gibi bir oluşumun, bugün Amerika’daki Çıkar Grupları için bir tehdit olmadığı iddiası da güvenilirliğini korumaktadır.

Teknisyenler, mühendisler ve sanayi uzmanları alışkanlık gereği zararsız

ve usludur, arkalarında genel olarak iyi bir destek vardır ve Çıkar Gruplarının yardımcıları tarafından kendilerine verilen kadar “ekmek” ile uysalca yetinirler. Çıkar Gruplarını besleyen sanayi sisteminin vazgeçilmez Genel Kadrosunu oluşturmalarına rağmen, en azından bugüne kadar, finansman sağlayan kimselerin ücretli işçisi olmak dışında, sanayi sisteminin planlanması ve yönetiminde hiç söz sahibi olmamışlardır. Kendi aralarında fazla anlaşmadan, parça parça çalışmak, Çıkar Grupları için kayıtsız şartsız götürü iş yapmak onları hiç düşünmeksizin hoşnut etmiş, kendilerini ve teknik açıdan sahip oldukları güçleri sanayi önderlerinin engelleyici taktiklerine çok düşünmeden ve bedavadan teslim etmişlerdir. Onları teknisyen yapan eğitim süreci ise, yalnızca toplumun genelinin geçmişten geleceğe taşıdığı ortak teknolojik bilgi stokunun uzmanlaşmış ve genişlemiş halidir.

Bununla birlikte, onların ve pahalıya sahip oldukları –topluma pahalıya mal olan– yöntem ve araç bilgisinin, Çıkar Gruplarının yaşamaya devam ettiği sanayi evini ayakta tutan unsurlar olduğu gerçeği varlığını sürdürmektedir. Onların aralıksız denetimi ve yönetimi olmaksızın, sanayi sistemi asla işleyen bir sistem olmayacaktır. Oysaki, mevcut işbilir kontrolün ortadan kaldırılması ile bu çalışma sisteminin nasıl rahatlayıp verimliliğinin artacağını görebilmek kolay değildir. Teknisyenler makineleşmiş bir üretim sanayisi için vazgeçilmezken, Çıkar Grupları ve onların işe gelmeyen mülk sahipleri değildir. Teknisyenler, işgücü olarak, Çıkar Grupları ve onların işe gelmeyen mülk sahipleri için vazgeçilmezdir ve bu işgücü olmadan kontrol edilecek ya da bölüşülecek bir sanayi üretimi de olmaz. Oysaki, Çıkar Grupları ve onların işe gelmeyen mülk sahipleri, dış kaynaklı bir müdahale ve engelleme unsuru olmak dışında, teknisyenler ve yaptıkları çalışmalar için hiçbir önem taşımaz.

Buradan çıkacak sonuç şudur; teknisyenler kendilerini böyle gördükleri, birbirlerine danıştıkları, kendi başlarına ülke sanayisinin özyönetim sahibi Genel Kadrosunu oluşturdıkları ve işe gelmeyen mülk sahiplerinin yardımcılarının müdahalesi olmadan yapabildikleri takdirde, tüm ileri sanayi halklarının maddi refahı teknisyenlerin elindedir. Teknisyenler, tamamı veya çoğu bu konuda karşılıklı bir anlaşmaya vararak bir eylem planı kararlaştırır kararlaştırmaz başa geçip kendi liderlik koşullarını dayatabilecekleri bir konuma stratejik olarak şimdiden sahiptir.

Ancak teknisyenlerin böyle bir olanaktan yararlanmayı düşünmeleri gibi bir durum henüz kesinlikle söz konusu değildir. Bugünden tedirginlik duymanın gereği yoktur. Teknisyenler, genel olarak “güvenilir ve akıllı başında” kimselerdir. Özellikle bilerek ve inanarak konuşan ve genç kuşak mühendislerin genel olarak sözlerine tüm iyi vatandaşlara güven verecek kadar fazla saygı duyduğu eski kuşak oldukça ticarileşmiştir. Çıkar Gruplarının şu an güvende olduğu gerçeği kadar Bolşevizm ve benzeri tehlikelerin var olduğu ahmaklığı da burada yatar. Bunun nedeni, teknisyenlerin Çıkar Gruplarının hizmetine

tereddütsüz girmelerinin kurulu düzenin sürdürülmesi için vazgeçilmez olması kadar, birbirleri arasındaki samimi işbirliğinin de bir altüst oluş hareketi için vazgeçilmez olmasıdır.

VI. Olası Bir Teknisyenler Sovyeti Üzerine Bir Yazı

Bu yazının amacı, mevcut koşullar altında Amerika'da kurulu düzeni bozarak bugün ülke sanayisini kontrol eden Çıkar Gruplarını yerlerinden edecek devrimci bir altüst oluş yaşanmasından korkmanın ya da bunu umut etmenin gereği olmadığını nesnel olarak göstermektir. Ülkedeki teknisyenlerin inisiyatifi ve yönetimi olmaksızın ve bu kimseler ortak bir plan dahilinde ve birlikte harekete geçmeksizin, böyle bir altüst oluşa yönelik hiçbir hareketin gerçekleşmeyeceği daha önce (IV. Bölüm) tartışılmıştı. Bilindiği gibi, bugüne değin ne bu nitelikte bir hareket gerçekleşmiştir ne de teknisyenler tarafından böyle bir hareketin öngörüldüğüne dair bir işaret söz konusudur. Ticari kâra ve mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayalı olan kurulu düzene sadakatlerini, hem de işçinin işverenine duyduğu sadakatten daha fazlasını sürdürürler. Söz konusu girişim için gerekli olacak türde, uygun bir ortak eylem planı, iki günde hazırlanabilecek kadar önemsiz bir konu değildir.

Durumun gerektirdiklerini bir şekilde karşılamayı uman bir eylem planı, böyle bir girişim başlatabilecek teknisyenler arasında gerçekleşen nitelikli müzakerelerden yararlanmak durumundadır. Ülkenin her yanına dağılmış olan, farklı sanayi kollarından teknik açıdan eğitilmiş binlerce insanın akıl dolu işbirliğini kullanmalı, ülkedeki sanayi güçlerinin mümkün olduğunca eksiksiz bir haritasını çıkarmalı, ülke sanayisini belli ölçüde kapsayan olası örgütlenme tabloları –enerji kaynakları, malzeme ve insan gücü– oluşturmali ve ulaştırma, maden ve büyük makine sanayilerinde çalışan eğitilmiş insanların kararlı desteğini de almalıdır. Bunlar, Amerika gibi bir sanayi ülkesinde bu tür bir girişim başlatmak için kaçınılmaz olan öncelikli gerekliliklerdir ve bu akla gelmez, şu an bu yönde bir hareketten korku duymanın nasıl bir hayal ürünü olduğu fark edilecektir. Dolayısıyla, mülk sahiplerinin işe gelmediği sistemin bugün için güvenilir olduğu en ufak bir kuşku duymaksızın söylenebilir.

Bu nedenle, böyle beklenmedik bir olay ile karşılaşmanın hâlâ ne kadar uzak bir olasılık olduğunu kesin ve nesnel olarak göstermek amacıyla, ortak bir eylem planının izlemesi gereken temel hatların yanı sıra, Çıkar Grupları ile işe gelmeyen mülk sahiplerinin sonunda çekilmesi ya da gönderilmesinin ardından, tek başına sanayi sistemini devralmayı umut edebilen örgütlenme tarzının ister istemez nasıl olması gerektiğinin burada kısaca ortaya konması öngörülmüştür. Bir parantez açmak suretiyle söylenebilir ki, öngörülebilir gelecekte yaşanması beklenenecek olay, Çıkar Grupları ile işe gelmeyen mülk sahiplerinin zor yoluyla gönderilmesi değil, isteksiz de olsa daima kendiliğinden çekilmesidir. Doğrusu, sanayinin kendi kontrollerinden çıkmasının ar-

dından, gönülsüzce olayları akışına bırakarak bir bakıma kendi kendilerini saf dışı bırakacaklarını görmek şaşırtıcı gelmemelidir. Aslında, –kazanılmış hakları ile ilgili talepte bulunabilecekleri tek dayanak olan– ülkedeki maddi refahın gözetilmesi için uygun olmadıklarını zaten bu zor durumda yeterince göstermişlerdir. Ayrıca, çekilme pazarlıklarına da hâlihazırda çeyrek yüzyıllı aşkın bir süredir başlanmıştır. Bu nedenle, işe gelmeyen mülk sahipleri sistemine herhangi bir plan dahilinde son verilmesi, artık tümüyle spekülatif yeni bir moda olarak düşünülmemelidir ve dolayısıyla, işe gelmeyen mülk sahipleri sisteminin zor yoluyla dağıtılması sorunu ile ilişkisi bir yana bırakılsa bile, şu an Çıkar Gruplarınca uygulanan kontrole –beklenen çekilme gerçekleştiği takdirde– sahip olması beklenen örgütlenme tarzı ile ilgili artık nesnel bir inceleme yapılmalıdır.

Doğal olarak, yeni gelen yönetimin yetki ve görevleri, tümüyle olmasa da çoğunlukla teknolojik nitelikli olacaktır; çünkü kontrolü elde etmesindeki amaç, ülke sanayi sisteminin daha başarılı yönetilmesi sayesinde toplumun maddi refahının gözetilmesidir. Ayrıca, öngörülen altüst oluş başlangıçta eski düzen yandaşlarının silahlı direnişi ile karşılaşsa bile, yeni gelen yönetimin görevleri çoğunlukla teknolojik nitelikli olmaya devam edecektir; çünkü gerek çatışmaların sürdürülmesi gerekse daha acil olan malzeme desteği ve arzı sırasındaki askeri operasyonlar da bugün büyük ölçüde teknoloji meselesidir.

Yeni gelen sanayi düzeni, eskisinin eksik yönlerini gidermek için tasarlanmıştır. Dolayısıyla, yeni gelen yönetimin görev ve yetkileri, eski düzenin sanayi idaresinde en yetersiz kaldığı noktalarda, bir başka deyişle, kaynakların gerektiği gibi dağılımı ve bunun sonucu olarak mevcut donanım ve insan gücünün tam ve oldukça orantılı istihdamında, işte israf ve tekrarlayanın önlenmesinde ve tüketicilere adil ve yeterli mal ve hizmet arzı sağlanmasında buluşacaktır. Yeni gelen yönetimin devralması gereken en acil işin, eski düzende var olmadığı için sanayi sisteminin durgunlaşıp çelişen amaçlar doğrultusunda işlemesine neden olan iş olduğu, bir başka deyişle, mevcut güç, donanım ve malzeme kaynaklarının büyük ana sanayiler arasında gerektiği gibi dağılımı olduğu açıktır. Eski düzende, bu zorunlu dağıtım işinin karşılığı büyük ölçüde olmamıştır.

Bu dağıtımın sürdürülmesi için, ülkedeki ulaştırma sistemi dağıtım işini yapacak kadronun tasarrufuna bırakılmalıdır; çünkü modern koşullarda, böyle bir dağıtım yalnızca ulaştırma sisteminin kullanılmasıyla etkili olacaktır. Bununla birlikte, aynı nedenle, malların tüketicilere dağıtımının kontrolü de ister istemez aynı ellere geçecektir; çünkü tüketim mallarındaki ticari hareketlilik de çoğunlukla bir ulaştırma meselesidir.

Yalnızca yapılacak işin daha ayrıntılı araştırılmasıyla pekiştirilebilecek olan bu nedenlerle, merkezi yönetim, görünürde, sanayi idaresini ilgilendiren konularda yetki sahibi olan gevşek yapı, üçlü bir yürütme kurulu biçimini alacaktır.

Bu kurul, sahip oldukları nitelik gereği Kaynak Mühendisi olarak adlandırılan teknisyenlerin yanı sıra ulaştırma sistemi ile mamul ürün ve hizmetlerin dağıtım faaliyetlerinin yetenekli temsilcilerini kapsar. Yürütme kurulunun haber alma ve danışma ekibinin oldukça büyük olması beklenebilir ve kurul üretim sanayisinin birçok ana alt kolundan, ulaştırma ve dağıtım faaliyetlerinden yetkili temsilcilere (vekiller, komisyon üyeleri, yöneticiler ve benzeri) danışılabilir; yine de, verimli ve hızlı iş yapılması amacıyla, yürütme kurulu büyük olasılıkla kalabalık olmayacaktır.

Bu yetkilerle donanan ve yeteri kadar alt merkez ve yerel kurula gerektiği gibi danışarak çalışan bu sanayi yönetimi, bir yandan elverişli donanım ve insan gücünün istihdam edilmemesini, öte yandan yerel ve mevsimlik kıtlığı fiilen önleyecek bir konumda olmalıdır. Yönetimin sorumluluğundaki işin yapısı gereği işaret ettiği temel görevlerin yanı sıra gerek idari gerekse danışman personelinin sahip olması gereken temel nitelikler, yeni kullanılmaya başlanan bir terim kullanmak gerekirse, Üretim Mühendislerinin hizmetini gerektirecektir. Bununla birlikte, yönetimin, planlama ve danışma işini sürdürürken, Üretim Ekonomistleri olarak adlandırılacak niteliklere sahip çok sayıda danışman ekonomistin hizmetine ihtiyaç duyacağı da ortadadır.

Ekonomist topluluğunun çoğunlukla gereken niteliklere sahip kimselerden oluştuğu söylenemese de, söz konusu meslek bugün böyle kimseleri içerir. Ekonomistler, gerek gelenekten dolayı gerekse ticari baskının zoruyla, mal ve hizmet üretiminin yöntem ve araçlarından biri olarak ele alınan sanayi sistemini incelemek yerine, satıcılığın yöntem ve araçları, finansal hareketlilik ve gelir ve mal dağılımını kuramsal olarak araştırmayı kusursuzca alışkanlık haline getirmiştir. Yine de bugün, özellikle genç kuşak içinde, “ticari faaliyet”in “sanayi”, yatırımın da üretim olmadığını öğrenmiş çok sayıda, belki de yeterli sayıda ekonomist vardır. Her zaman olduğu gibi burada da, ister istemez yalnız en iyi olan yeterince iyidir.

Bu düzendeki “danışman ekonomistler”, merkezi yönetim personelinin zorunlu yardımcısıdır; çünkü kaynak mühendisi, üretim mühendisi ya da herhangi bir alanda yetenekli bir sanayi uzmanı yetiştiren teknik eğitim, bu kimselere ekonomik güçlerin genelinin oynadığı oyunu kavraması için gereken sağlam ve doğru bir içgörüyü sağlayacak tarzda bir eğitim değildir ve doğrusunu söylemek gerekirse, çok az teknisyen, eski düzenin yarı-unutulmuş beylik sözlerinden daha önemli olan konulardan haberdar olmayı başarmıştır. Dolayısıyla, “danışman ekonomist” yeni düzenlemede açıkta kalan bir bağlantı noktasının kapatılması için gereklidir. Plandaki yeri, hukuk danışmanlarının bugün diplomat ve devlet adamlarının manevralarında oynadığı rol ile benzeşir ve yeni gelen yönetimin isteğe göre oluşturulan personeli de, aslında yeni düzenin sanayideki devlet adamlarının izinde olmalıdır.

Personelle ilgili olarak bu noktada rahatlıkla konuşulabilecek ve genel olarak

dikkat çekilmesi gereken bir konu daha vardır. Kalıcı bir karışıklık ve olası bir yenilginin önlenmesi için, ticari faaliyet için eğitilmiş ya da büyük çaplı ticari girişimler konusunda deneyimli olan herkesin güven ve idari sorumluluk isteyen her türlü mevkiden uzaklaştırılması gerekecektir. Bu, hüküm verme ve içgörünün temel öneme sahip olduğu merkezi ve alt yönetimlerin sorumlu personeli ile haber alma ve danışma ekipleri için özellikle uygulanacak olsa da, genel olarak tüm yönetim planına uygulanacaktır. Aranacak özellik, satıcılık ve kârlı yatırımın yöntem ve araçları değil, üretken bir sanayinin yöntem ve araçları konusunda eğitilmiş olumasıdır.

Neyin doğru ve gerçek olduğuna ilişkin işbilir bir görüş çerçevesinde eğitilen kimseler, alışkanlıkları gereği, ticari kâr ve zarar bakımından hazırlanmayan ve işe gelmeyen mülk sahiplerine gidecek bir bedava gelir payı bırakmayan her türlü üretim ve bölüşüm planına karşı telafisi mümkün olmayan bir önyargı duyacaktır. Bu kuralın özel istisnaları oldukça az görünse de, bu durum her şeye rağmen göreceli olarak daha önemsizdir. Asıl önemli olan, işbilir düşünme biçimleri konusunda aldıkları eğitimin neden olduğu ticari önyargının, onları kaynak kullanımı ya da üretim sanayisinin ihtiyaç ve hedeflerini kavrayabilme gibi ticari kâr ve zarar dışındaki konularda yetersiz bırakmasıdır. Değerlendirme ve muhasebe birim ve standartları, fiyat birim ve standartları, hatta fiyat bakımından şahsi çıkar birim ve standartlarıdır. Oysaki, satıcılık ve kazanç üzerinden değil reel performans ve reel toplumsal fayda üzerinden işleyen bir üretim sanayisi planı açısından bakıldığında, satıcılık ve kazanç değerlendirmesi ve muhasebesi yanıltıcı olur. Böyle bir eğitimden geçen kimseler, en iyi niyetlerle, üretime ilişkin değerlendirmelerini ve üretim güçleri üzerindeki tasarruflarını bildikleri tek uygulama olan ticari muhasebe üzerinden gerçekleştireceklerdir. Ticari muhasebe ise, öngörülen plan tarafından sürekli olarak ortadan kaldırılması amaçlanan işe gelmeyen mülk sahipleri ve bedava gelir muhasebesi anlamına gelir. Dolayısıyla, öngörülen bu yeni üretim düzeni açısından bakıldığında, deneyim ve beceri sahibi işadamları en iyi olasılıkla iyi niyet sahibi, kör, sağır ve dilsiz kimseler olarak görülmelidir. Sanayinin ana amacı işe gelmeyen mülk sahiplerinin yaptığı yatırımdan kâr elde etmekten elverişli mal üretimi yapmaya kayar kaymaz, bu kimselerin en akıllı kararları ve en samimi çabaları anlamsızlaşarak yanlış yola sapar.

İş ilkeleri ve işbilir bilgeliğin terk edilmesi, boş bir formaliteye dair önlemler alınması gibi görünebilir; ancak bu aynı zamanda, gerek yetişmeden kaynaklı eğilim gerekse gelenek gereği, hem büyük hem de küçük işadamlarının, öngörülen sanayi örgütlenmesinin ortadan kaldırmayı tasarladığı Çıkar Gruplarına kendi çaplarında yardımcı olduklarının –Çıkar Gruplarının taktiklerine göre yetişip onların bayrakları altında yürüdüklerinin– anımsanması da demektir. Savaş hükümeti ve bu hükümetin geçtiğimiz yıllarda işa-

damlarının yardımıyla sanayiye yönetmesi, beceri ve iyi niyet sahibi işadamları azami üretim ve ekonomi sağlamak amacıyla sanayiye yönetmek üzere çağrıldığı yerde ne tarz bir sanayi aklının aranması gerektiğini göstermektedir. Hükümet, sorumlu personeli arasına daima deneyimli işadamlarını, tercihen Büyük İşletmelerde başarı kazanmış kimseleri, bir başka deyişle zekice fırsat kollayan eğitilmiş kimseleri katmıştır. Yaşadığı macera öyküleri ise, işbilir ketumluğun bilinmesine izin verdiği kadarıyla, hangi şube, heyet, kurul, komisyon ya da idarede geçerse geçsin hemen hemen aynı yere varan, hayret verici bir yanlışlıklar komedyasıdır.

Herkesin bildiği gibi, bu tür bir personel seçimi, acımasız bir yakıştırma yapmamak gerekirse, tekdüzeliğiyle uygulanabilmesi şüphe götürür bir seçim olmuştur. İşbilir personelin kuşkusuz en iyi ve en bilge niyetlerle izleyebildiği politikalar, daima yatırımların koruma altına alınması ve ticari kârın dağıtılması ile sonuçlanmıştır. Tüm bu süre zarfında ise, personelin açıkça ortaya koyduğu hedef ve işbilir idarecilerin vicdani amacı, temel ihtiyaç maddesi olan malların seri üretimi olmuştur. Bu durum ne kadar açıklığa kavuşursa, açıkça ortaya konan amaç ile reel performans arasındaki fark da o kadar belirginleşecektir. Üretim sanayisinde reel performans sergilemek, kesinlikle işadamlarının nasıl önereceklerini bilmedikleri, ancak aynı zamanda öngörülen bir altüst oluş planının başarılı olmasını da belirleyecek bir konudur. Bununla birlikte, dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta da, bu işbilir idareciler tarafından makul kazancın hayat boyu süren egemenliği ile bağlarını koparmak için gösterilen gönülsüz ve düşüncesiz çabaların bile, istihdam edilen birim insan gücü ve donanım başına sanayi üretiminde hatırı sayılır bir artışla sonuçlanmış gibi görüldüğüdür. Savaş hükümeti idaresinde yaşanan bu sonuç, büyük ölçüde, sorumlu işadamlarının bu gerilimli dönemde teknisyenler ve vasıflı çalışanlardan oluşan işgücünü sıkı bir kontrole tabi tutamamasından kaynaklanmıştır. Bu noktada tartışma, bugün devrimci bir altüst oluştan korkmaya gerek olmamasının önemli nedenlerinden birine gelir. Amerikan halkı, alışkanlıkları gereği, işadamlarından başkasına önemli bir sorumluluk vermenin yolunu bilmezken, bir altüst oluş hareketi de, ancak işadamlarını sorumluluk isteyen her türlü mevkiden uzaklaştırdığı takdirde başarı kazanmayı umut edebilir. Amerikan halkı, işadamlarının sahip olduğu bilgeliğe muazzam derinlikte, teklifsiz ve duygu dolu bir saygı gösterir. Öyle ki, devrimci bir değişim için bu saygıyı ortadan kaldırmak ya da yeterince saptırmak uzun süreli ve acı verici olacaktır. Özellikle, halk tarafından aşırı uzmanlaşmış uçukların bir tür fantastik kardeşliği olarak algılanan ve güvenilir ve akli başında işadamlarının kısıtlayıcı kontrolü altında olmadıkça güvenilmeyen teknisyenlerin sorumluluğu üstlenmesine, bu ülkedeki kamuoyu tepkisi hoşgörülle yaklaşmayacaktır. Teknisyenler de kendi durumlarına oldukça farklı bir gözle bakmaya alışkın değildir. Kendilerini, doğal olarak çaba

harcamadan kazançlı çıkmak için seçilen girişimci işadamlarının çalışanları olarak anlamlandırmaya doğal olarak devam ederler. Mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet henüz güvenlidir. Halktaki bu zihin yapısı, zaman içerisinde ve yeteri kadar tahrikle şüphesiz değişebilir; ancak bu, her durumda oldukça fazla zaman geçmesini gerektirecektir.

Yukarıda ana hatlarıyla değinilen yetersiz ve basit genellemeler bile, kurulu düzendeki bir altüst oluşun hiç düşünmeden girilecek ya da harekete geçilmesinin ardından geçici önlemlerle biçimlendirilecek bir konu olmadığını göstermeye yetecektir. Önceden iyice düşünülmüş hazırlıklar olmaksızın hiçbir başarı şansı söz konusu değildir. Böyle bir hareket tasarlayacakların dikkat etmek zorunda olduğu iki temel hazırlık vardır: (a) mevcut koşullar ile uygun yöntem ve araçların araştırılması ve (b) olası örgütlenme tabloları oluşturulması ve mevcut personelin değerlendirilmesi. Koşullara göre belirlenen bu hazırlığa bağlı olarak, bu son derece önemli maceraya atılmaya hazır olan bir ekip çalışması ruhunun gelişmesi için de önlemler alınmalıdır. Tüm bunlar zaman alacaktır.

Bugün sanayinin işbilir kontrolü sırasında zorunlu olarak gerçekleşen israfın, bu israfli ve engelleyici pratiklerin nedenlerinin ve mevcut işbilir kontrolün ortadan kaldırılmasında uygulanabilecek yönetim ve üretim ekonomilerinin araştırılarak inandırıcı biçimde ortaya konması gerekecektir. Bu ise üretimde verimlilik, ekonomik kaynak kullanımı ve tüketim ürünlerinin adil bölüşümü konularında ortak bir çıkara sahip olması ve kendi tercihleriyle bir araya gelmesi gereken uygun bir ekonomist ve mühendis grubunun özenli bir ekip çalışması gerçekleştirmesini gerektirecektir. Yetenekli kimselerin kendi tercihlerinin söz konusu olduğu böyle bir durum bugüne değin yaşanmamış ve böyle bir araştırmanın ekip çalışmasıyla yürütülmesine ilişkin bir plan henüz yapılmamıştır.

Tasarlanan bu araştırma sırasında ve araştırma bulgularının oluşturduğu temelde, söz konusu grup üyelerinin, eldeki araçlarla en iyi neyin yapılabileceğini bilen ve konuya ilgileri nedeniyle aynı yararsız maceraya giren yabancı teknoloji uzmanlarına da danışarak, kendi aralarında yapacakları müzakerelere ve danışma amaçlı işlerin hepsi ciddi işlerdir. Bu işler arasında, mevcut kaynak ve donanımın verimli kullanımını kapsayacak ve üretimin bölüşümü sırasındaki hareketliliği yeniden düzenleyecek örgütlenme tablolarının oluşturulması da vardır.

Bu araştırma ve danışmanın sahip olabileceği kapsam ve yönetime dair bir örnek vermek gerekirse, yeni düzende ticari teşvik olmadığı için, tüketicilere mal dağıtımıyla ilgilenen mevcut rekabetçi ticari hareketliliğin önemli bir bölümü büyük olasılıkla gerileyecektir. Genel olarak bilindiği üzere, bu hareketliliğin bugün toptan ve perakende satış biçimindeki örgütlenmesi içinde iş, donanım, stok ve personelin çok masrafa yol açacak şekilde fazlasıyla –yüz-

de yedi yüz, hareketliliğin makul bir plan çerçevesinde ekonomik bakımdan verimli yönetilmesinin gerektirdiğinden fazla– tekrarlanması söz konusudur. Uzmanlar fazlasıyla israfı olan mevcut satış hareketliliğinden bir çıkış yolu ararken ve malların tüketicilere adil ve etkin dağılımına yönelik örgütlenme tabloları düzenlerken, Chicago Et Paketçilerinin dağıtım sistemi, zincir mağazalar ve posta siparişi ile çalışan işletmeler gibi mevcut örgütlenmelere dair ayrıntılı bilgilerin kendilerine çok yardımcı olacağına inanılır. Bunlar kuşkusuz ticari örgütlenmelerdir ve bu ad altında, sahipleri ile yöneticilerinin ticari kazanç elde etmesi amacıyla yönetilirler. Ancak bunlar, aynı zamanda işe gelmeyen mülk sahiplerinin çıkarına, normal perakende dağıtımın her zaman yarattığı israfı önlemek için de tasarlanır. Çıkar Grupları arasında, ders alınacak bu nitelikte ekonomik örnekler az değildir; öyle ki, Çıkar Gruplarının doğurduğu ekonomiler, bu ticari girişimlerin aktifleştirilmiş değerli varlıkları arasındadır. Tasarlanan bu araştırma, kuşkusuz tanıtım açısından da, yani sanayinin bugünkü işbilir kontrolünün kendisindeki sorunları, bu kusurların mevcut koşullar altında işbilir kontrolden ayrılamamasının nedenleri ve işe gelmeyen mülk sahiplerini dikkate almayan bir sanayi yönetiminden beklenebilecekleri göstermek adına da faydalı olacaktır. Tasarlanan araştırmanın kendisine ilişkin sorunun bütününe spekülative bir ilgiden biraz daha fazlası duyuldukça, tanıtımda uygulanacak yöntem ve araçlar açıkça önceden kazançlı biçimde tartışılmayan bir sorun olur. Büyük ölçüde araştırmayı yürüten kimselerin ilgi ve nitelikleri tarafından belirlenmek durumunda olan araştırmanın kapsamı ve ayrıntıları için de hemen hemen aynı durum söz konusudur. Çalışma hazır olana kadar, araştırma programında yalnızca geçici genellemeler rahatlıkla yer alabilir.

Yeni ve daha uygun bir sanayi üretim ve dağıtım sistemine geçiş tasarısından, burada kurulu düzenin “devrimci altüst oluşu” olarak söz edilmektedir. Bu çirkin sözcüklerin kullanılmasının başlıca nedeni, bugün aşırı ve yıkıcı önlemlerin halkı Çıkar Gruplarının zararı giderek artan egemenliğinden bir başlarına kurtarabileceğini ileri sürmek değil, kurulu düzenin Koruyucularının açıkça daha nazik biçimde adlandırılmayacak birtakım kötü şeylerden endişe duymalarıdır. Burada kötü sözcüklerle spekülative olarak tartışılan ve ne yapıp edip uzak durulması gereken bir durum olan böyle bir hareketin öyle görkemli bir hareket olmasına gerek yoktur. Eski düzenin Koruyucuları bu tür şeyleri uygun bulmadıkça, ki bu olmaya başlamıştır, harekette silahlı çatışmalar ya da dalgalanan bayraklar olmasına elbette gerek yoktur. Ayrıntılı olarak gerçekleştirilecek birçok karmaşık ayarlama söz konusu olsa da, hareket, temel olarak en basit ve en sıradan hareket olacaktır. İçermesi gereken tek şey, ilke olarak, işe gelmeyen mülk sahiplerinin reddidir; bir başka deyişle, zaman içerisinde yaşanan değişimle kamu yararına zararının dokunduğu belli olan bir kurumun lağvedilmesidir. Bu eskimiş, temelden

yoksun kazanılmış hakkın ortadan kaldırılmasının ardından geri kalanlar kolaylıkla gelecektir.

Burada mülk sahiplerinin işe gelmemesi ile anlaşılması gereken, terimin kullanıldığı bağlam itibariyle, sanayi bakımından yararlı bir mala sahip olanların alışıldığı gibi bu malın sanayideki kullanımında yer almamasıdır. Bu bağlamda, ticari nitelikli büro işi sanayi istihdamı olarak değerlendirilmez. Buradaki asıl önermenin doğal sonucu olarak, daha fazla açıklamaya yer bırakmayacak kadar belli olsa da, şöyle bir noktaya varılır: Sahibi olduğu malın belli bir kısmının sanayideki kullanımında yer alan mal sahibi, alışıldığı gibi bu malın sanayideki kullanımında yer alan tek kişi olmadığı takdirde, terimin sahip olduğu anlam çerçevesinde yine “işe gelmeyen mülk sahibi” olacaktır. İlk bakışta yeterince belirgin görünmese de, uygulanan şartlara dikkat edildiğinde inandırıcılığından bir şey kaybetmeyen bir sonuç daha söz konusudur: Şirket biçimindeki kolektif mülkiyet, bir başka deyişle *ad hoc* (geçici, ç.n.) olarak kurulmuş bir kolektifliğin mülkiyeti de, terimin sahip olduğu anlam çerçevesinde ister istemez mülk sahiplerinin işe gelmemesi demektir ve aynı olumsuzluğu yaşar. Tüm bunlar ile, hane halkının bir mal üzerinde her şeyiyle sahip olduğu ve aile bireylerinin birlikte yararlandığı ortak mülkiyet arasında ilişki olmadığını belirtmek gereklidir. Hane halkı, yalnızca, üyelerinin faydalanmadığı ya da geçici işçiler olmaksızın faydalanılmayan yararlı bir mala sahip olduğu sürece, hane halkının bu mal üzerindeki mülkiyeti söz konusu terimin, işe gelmeyenlerin mülkiyetinin kapsamına girer. Yeterince açık olmak amacıyla şu da eklenebilir ki, buradan da anlaşılacağı üzere, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin ortadan kaldırılması, ister gayrimenkul isterse menkul, ister doğal kaynak, donanım ya da banka sermayesi isterse stoktaki işlenmiş mal olsun, sanayi bakımından yararlı her türlü mala ayırım gözetilmeksizin uygulanacaktır.

Mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin ortadan kaldırılmasının doğrudan bir sonucu olarak, yukarıdan bir müdahale olmamasına rağmen, sanayi bakımından yararlı malların kullanımına mülkiyet nedeniyle, bir başka deyişle şahsi çıkar nedeniyle artık son verilmesi önemli bir olasılık olarak görülmelidir. Mevcut teknolojik durumda, ne güç ve malzeme sağlamak için yararlanılan doğal kaynaklar ne de büyük ve ana sanayilerde kullanılan donanım, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetten başka bir sisteme uygundur. Ayrıca kontrolü elinde bulunduran da bu sanayiler olduğundan, küçük ölçekli kazanç amaçlayan özel girişimin uygun bir piyasa bulması hemen hemen hiç olanaklı değildir. Aynı zamanda, toplum pahasına özel servet birikimine yönelik teşvik de fiilen gerileyecektir; çünkü bu tarz bir birikim sağlamaya yönelik teşvikler, hemen hemen her durumda mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet biçimine erişme tutkusunu barındırır. Diğer teşvikler, doğrusu önemsiz miktardadır. Mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin ortadan kalkmasının,

ikincil sonuçları bakımından, birden çok yönden başarılı olacağı belli olsa da, burada yapılan kapsamlı spekülasyonlar içerisinde beklenmedik durumlar peşinde koşma çabasının pek yarar sağlamayacağı da açıktır.

Mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin reddinin yasal durumuna ilişkin formalitelere gelince, bunların, en azından hayata geçirildikleri sırada, büyük ya da kapsamlı formaliteler olmaması da gereklidir. Durum, başlangıçta büyük olasılıkla tüm şirket menkul kıymetlerinin iptali biçiminde gerçekleşecektir. Artık mevcut olmayan ya da mülk sahibinin kullanmadığı mülkiyet haklarını veren ortaklık sözleşmeleri, borç senetleri ve diğer hukuki belgeler, aynı şekilde geçersiz kılınacaktır. Bu da, varılmak istenen amaç için büyük olasılıkla yeterli olacaktır.

Bu ret hareketi yıkıcı ve devrimci olarak adlandırılabilir; ancak burada bu hareketi aklamak gibi bir niyet söz konusu değilken, öngörülen bu harekete ilişkin nesnel bir değerlendirme, böyle bir ret durumunun yalnızca mecazi anlamda yıkıcı ya da devrimci sonuçlar doğurabileceğini dikkate almalıdır. Böyle bir hareket, önemli bir mekanik tertibat ya da ilişkiyi ne yıkabilir ne de bunların dengesini bozabilir, ne de bugün üretim sanayisinde yer alan bu kadar çok sayıda insanın birbirleriyle ilişkisini, işçi ya da mal ve hizmetlerin tüketicisi olarak aksatabilir. Doğrusu, bu ret durumu ile temas edilebilecek olan en fazla yasal bir hayaldir. Gerçi bu bile, sonuçları bakımından, varlık koşulu o yasal hayalin sürdürülmesi olan sınıflar –kollanan sınıflar– için yeterince ciddi bir durum oluşturacaktır. Böylece, benzer biçimde o yasal hayalin sürdürülmesine bağlı olan ve insana maddi ilişki içinde olmadığı şeyler üzerinde mülkiyet hakkı veren “komisyonculuk” mesleği de ortadan kaldırılacaktır.

Kuşkusuz, yokluğu en az kanıksamış olan sınıflar içerisinde zorluklar ardı sıra yaşanacaktır ve yine kuşkusuz, bunun ne acı bir durum olduğu konusunda herkes hemfikir olacaktır. Bununla birlikte mevcut tartışma söz konusu olduğunda, bu kötü durum ikincil öneme sahip bir meseledir ve planın uygulanabilirliğinden başka bir şeyle ilgisi yoktur. Dolayısıyla, dikkat edilmesi gereken bir nokta da, bu hareket işe gelmeyen mülk sahiplerinin çıkarlarına ne kadar aykırı olursa olsun, üretim sanayisinin yöntem ve araçlarını oluşturan maddi gerçekleri ne bozabileceği ne de eksiltebileceği, yine sanayi sistemindeki entelektüel işgücünü oluşturan ortak teknik bilgi ve deneyim stokunu ne zayıflatabileceği ne de ona zarar verebileceğidir. Ne olursa olsun, sanayiye ilişkin maddi gerçeklere doğrudan temas etmez. Bu anlamda, ikincil sonuçlarına dair neye inanılırsa inanılsın, doğrudan hayata geçirilirken tümüyle etkisiz kalacaktır.

Ancak hiç kuşku yok ki, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin reddi tasarısı, birçok kimsenin ahlâki duyarlılığını, özellikle işe gelmeyen mülk sahiplerinin duyarlılığını sarsacaktır. Bu nedenle, kasıtlı bir ihmalin önüne geçilmesi için, “ahlâki yön”den de bahsedilmesi gereklidir. Burada, mülk sa-

hiplerinin işe gelmediği mülkiyete ilişkin öngörülen bu reddin ahlâki esaslarını tartışmak ya da ahlâki olarak veya başka açılardan böyle bir hareketin lehinde ya da aleyhinde konuşmak gibi bir niyet söz konusu değildir. Mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet, bugün hukuken sağlamdır. Gerçekten de, herkesin çok iyi bildiği gibi, Anayasa özellikle kendisini güvence altına alan bir madde içerir. Bu açıdan bakıldığında, kanun değiştiği takdirde bugün yasal olanın kuşkusuz yasallığı sona erecektir. Aslında, son çare olarak ekonomik erdemlerin ekonomik ihtiyaçlara hizmet ettiğini söylemek dışında, bu konuya dair söylenecek çok da fazla bir şey yoktur. Bugün Amerikan toplumunun sahip olduğu ekonomik-ahlâki duygu, tartışmasız biçimde, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin özünde daima doğru ve iyi olduğu yönündedir ve bir süre daha bu yönde olacağına inanmak da akla yatkın görünmelidir.

Son zamanlarda, “vurgunculuk” ile ilgili olarak birtakım rahatsızlık ve eleştiriler ortaya çıkmaktadır ve mevcut gelir dağılımında olduğuna inanılan aşırı eşitsizlikten endişe verici bir huzursuzluk az ya da çok söz konusu olabilir. Bu durumdan tedirgin olanlar, yine de mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyetin her sadık Amerikalının idolü olduğu gerçeğini de gözden kaçırmamalıdır. Beklentiler meselenin özüne ilişkin, görülemeyenler ise meselenin gerçekliğidir. Yetkinlik kazanmak (ya da devralmak), bir başka deyişle sanayinin *gıyabında* “insanca” bir yaşamı güvence altına alacak zenginliği sağlamak, olgunluk çağına gelmiş herkesin tutkusudur ve herkesin övgüsünü hak eder. Bununla birlikte, vardığı nokta aynıdır –ne pahasına olursa olsun, çaba harcamadan kazançlı çıkmak. Yol göstermeleri ve örnek olmaları bakımından işe gelmeyen daha büyük mülk sahiplerine beslenen itaatkâr saygı da benzer olarak yaygındır. Bu önemli vatandaşlar, halkın gözünde “başarmış” olanlardır. Onlar, yaşamlarıyla “bize kendi yaşamlarımızı yüceltebileceğimizi hatırlatan vb.” büyük ve iyi kimselerdir.

Bu ticarileşmiş zihin yapısı, kuşaklar boyu sürekli fırsat peşinde koşma eğitiminin doğal sonucudur, bir alışkanlıktır ve bu durumun Amerikalılara gün içinde yaşadıklarını bu bakış açısı dışında bir yerden görme olanağı vermesinden korkmanın da henüz gereği yoktur. Bir uygarlığı oluşturan en güçlü unsur, halkın yerleşmiş bir zihin yapısına sahip olmasıdır ve Amerikalıların bu değişmez zihin yapısına göre, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet tüm ekonomik gerçeklikleri kontrol eden merkezdir.

Böylece, kurulu düzenin altüst edilmesine ilişkin tüm bu tartışmanın spekülâtif bir ilgiden ibaret olduğu açıklığa kavuşturulduktan sonra, tartışma sürdürülerek, işe gelmeyen mülk sahiplerinin olduğu eski düzen ile bağların koparılıp ülkedeki teknisyenlerce yönetilen bir işçilik rejiminin kurulması biçiminde bir altüst oluş hareketinin başlangıçta nasıl olacağı üzerine düşünülebilir.

Defalarca hatırlatıldığı üzere, fiili olarak yapılan işe bakıldığında, sanayi sisteminin geneli zaten teknisyenlerce etkin olarak yönetilmektedir; ancak, işle-

yemeyen sanayiye bakıldığında, tüm kontrol işe gelmeyen mülk sahiplerini temsil eden Çıkar Gruplarının elindedir. Son zamanlarda, bu başarısızlık doğal olarak çok dikkat çekmektedir. Sanayideki bu ikiye ayrılmış ya da iki başlı idarede, teknisyenlerin, sanayide sahip olduğu yetkiyle toplumun genelini ya da bir başka deyişle faaliyetini sürdüren sanayi sistemini temsil ettiği söylenebilir. Öte yandan işadamları da, sanayi toplumuna yararlanma hakkını veren bir zümre olarak, işe gelmeyen mülk sahiplerinin ticari çıkarları adına konuşur. Ülkede mevcut mekanik güç ve donanım kaynaklarını bilmek, sanayi üretimi için vazgeçilmez olan ortak teknolojik bilgi stokunu bilmek ve hayata geçirmek ile toplumun her zamanki tüketim malları ihtiyacı ve kullanımını bilmek ve buna dikkat etmek teknisyenlerin işidir. Doğrusu, genel üretim mühendisleri kadrosu onlardır ve gerekli mal ve hizmet üretimi ve tüketicilere dağıtımını onların gözetimi altında yapılır. Öte yandan, işe gelmeyen mülk sahiplerinin ticari çıkarlarına hangi üretim ve dağıtım oranı ile hacminin en iyi şekilde hizmet edeceğini bilmek ile üretim ve dağıtım ticari hareketliliğin taşıyabileceği –yani işe gelmeyen mülk sahiplerine fiyat bakımından en fazla net gelir getirecek– oran ve hacim ile incelleme sınırlandırarak bu ticari bilgiyi hayat geçirmek ise işadamlarının işidir. Ticari hareketlilik rekabetçi bir niteliğe sahip olduğundan, sanayinin bilgece geciktirildiği bu işte sanayi önderleri zorunlu olarak birbiriyle çelişen amaçlar doğrultusunda çalışır.

Dolayısıyla, idari görevlerin düzenlenmesindeki bu ikilik içerisinde işi planlayıp yapmak teknisyenlerin göreviyken, işin yalnızca önderler ve onlarla ilişkili işe gelmeyen mülk sahiplerine yarar sağlamasına ve ticari hareketliliğin taşıyabileceği asgari düzeyin aşılmamasına bakmak da sanayi önderlerinin görevidir. Yapılan işin planlanması ve uygulanması ile ilgili her durumda, teknisyenler zorunlu olarak inisiyatif alıp işe yaradıkları tek konu olan gerekli yaratıcı gözetim ve yönetimi sergilerken, işe gelmeyen mülk sahiplerinin işbilir yardımcıları da teknisyenler ve üretim sanayisi üzerinde sahip oldukları veto hakkını bilgece kullanır. Ticari bakımdan bilgelik dolu bu veto hakkını etkili biçimde kullanabilmelerinin nedeni, teknisyenlerin aslında emirlerini yerine getirmek üzere işe alınan, yerine getirmezlerse işten çıkarılan çalışanlar olmalarının yanı sıra belki de, teknisyenlerin bugüne kadar efendilerinin gözetimindeki dağınık bireyler halinde, parça parça çalışmış olmaları, en iyi neyin yapıp yapılmayacağına karar vermek üzere bugüne kadar kendi başlarına bir araya gelip genel sanayi kadrosu olarak birbirlerine danışmamış olmalarıdır. Bu nedenle, ülkedeki sanayi girişiminin gerçekleşmesinde bugüne kadar yalnızca işadamlarının ticari çıkarlara kavuşma olanağını teknolojik olarak artırma rolünü oynamışlardır.

Yine de, ülkedeki üretim sistemlerinin bağlı olduğu ve geri kalanlara örnek olan büyük ve ana sanayilerdeki her türlü iş için, teknisyenler ve onların öneri ve gözetimleri doğrudan ve sürekli bir öneme sahiptir. Ayrıca şurası kesin-

dir ki, teknisyenler oldukça kapsamlı biçimde bir araya gelerek en iyi neyin yapılacağına dair birbirlerine danışır danışmaz, yapılacak işin ne olduğunu söyleyip o işin yapılacağı koşulları belirleyecek konuma gelecektir. Kısacası, teknik gereksinimler açısından bakıldığında, kendi tercihleriyle bir araya gelseler de kapsayıcı olan teknisyenler Sovyetinin ülkedeki ekonomik işleri ele almaları ve üzerinde anlaşmaya varacakları konulara karar vermeleri için her şey hazırdır. Bunun içinse, daima bekçisi oldukları teknolojik durumun koşulları çerçevesinde yaşamaları ve ortaya koydukları iddiaların sanayide yönetilenlerce desteklenmeye devam etmesi, benzer bir deyişle, oluşturdukları Sovyetin halkın maddi refahını sürekli gözetmesi gereklidir.

Teknolojinin mevcut devrimci durumu, bugün kimi yönlerden hoş karşılanmayabilir; ancak gerçeği reddetmekle de bir yere varılamaz. Mühendisler bir araya gelip, birbirlerine danışıp, bir eylem planı geliştirip, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyeti hiç düşünmeden reddetmeye karar verir vermez –ancak o zaman geldiğinde– harekete geçilmiş olacaktır. Bunu yapmanın apaçık ve basit yolu verimli olmaktan vicdanen vazgeçmektir; bir başka deyişle, vazgeçmek yoluyla ülke sanayi sisteminin genelini iş yapamaz duruma getirmeye yetecek kadar çok sayıda teknisyeni içerecek ve savunulan taleplerin kabul ettirilmesi için gerekli olan süre boyunca devam edecek bir genel grevdir.

Proje özü itibarıyla basit ve açık olsa da, başarıya ulaşması için bu yalın açıklamada görüldüğünden çok daha fazla ve oldukça özenli bir hazırlık gereklidir; çünkü mevcut teknolojik durumun yanı sıra modern teknolojinin işlediği sanayi sisteminin bir sonucu da, üretim sanayisinin idaresinde yaşanacak geçici bir başarısızlığın bile söz konusu girişimin hızla çökmesine neden olacağıdır.

Teknisyenler bir başlarına, birkaç hafta içerisinde, ülke üretim sanayisini amaçlarına ulaşmaya yetecek kadar iş yapamaz duruma getirebilir. Sanayi sisteminin teknik özelliklerini tarafsızca ele alan herkes bu gerçeği kabul edecektir. Ancak en azından halkın geneli tarafından anlayış gösterilip onaylanmadıkça ve ulaştırma ve büyük ana sanayilerde yer alan eğitilmiş işgücünün kararlı desteğini almadıkça, yeni bir temele dayalı elverişli bir çalışma örgütlenmesi oluşturma konusunda büyük ölçüde çaresiz kalacaklardır; bir başka deyişle, öyle bir durumda en fazla geçici bir zorluk ve uyuşmazlık dönemi yaratılacaktır.

Dolayısıyla, üretim mühendislerinin kendi rollerini oynama niyetinde oldukları düşünülürse, açık bir harekete girişilmeden önce dikkat edilmesi gereken en az iki temel hazırlık söz konusudur: (a) halkın konuyu yeterince anlamasını sağlayacak kapsamlı bir araştırma ve tanıtım kampanyası ve (b) teknisyenler ile sistemin ulaştırma ve büyük temel sanayilerinde yer alan işgücü arasında ortak bir anlayış ve duygu birliği oluşturulması. Makine sanayilerinin büyük çoğunluğunda çalışan eğitilmiş işçilerin bu plana yoğun olarak katılımı da,

başından itibaren bu faaliyetlerin neredeyse ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Bu öncelikli koşullara dikkat edilene kadar, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyete dayalı kurulu düzeni altüst etmeye yönelik hiçbir projenin geçerliliği olmayacaktır.

Sonuç olarak, yeniden hatırlamak gerekirse, üretim mühendisleri henüz işe gelmeyen mülk sahiplerinin yardımcılarında emir alarak parça parça çalışan, hallerinden oldukça memnun olan, dağınık durumdaki ikinci sınıf kimselerdir. Ulaştırma da dahil olmak üzere büyük makine sanayilerinde çalışan işgücü ise, henüz bu teknisyenler ile neredeyse hiç ilişki kurmamış, onların duygularını paylaşmaktan yoksun ve rakip ticari kuruluşlar ile bağlanmış durumdadır ve tek dertleri ekmeklerini kazanmaktır. Öte yandan tabanı oluşturan halk, ticarileşmiş gazeteler de dahil olmak üzere Çıkar Gruplarının Koruyucularının başarabildiği ölçüde, olan bitenden neredeyse habersizdir ve sonuçta, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyeti önemli ölçüde geriletecek faaliyetlere hoşgörüyle bakmayacak bir zihin yapısı içinde olmaya devam etmektedir. Atanmış yetkililer de statükoyu başarıyla devam ettirmek ile meşguldür. İşe gelmeyen mülk sahiplerinin yönettiği kesimi oluşturan hali vakti yerinde vatandaşların yarattığı geniş yığının ya da Koruyucuların duyarlılıklarını dalgalandırması gereken bir durum söz konusu değildir; henüz değildir.

Son

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

THORSTEIN VEBLEN

İŞ İDEOLOJİSİNİ ÇÜRÜTMEK: VEBLEN'İN DEVRİMCİ AKTÖRLER OLARAK MÜHENDİSLER KURAMININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

AHMET ÖNCÜ

I. Giriş

Graham-ve-Doddsville'deki yatırımcıların ortak *entelektüel* konusu şudur: Bir işin değeri ile o işin küçük parçalarının piyasadaki fiyatı arasında tutarsızlık ararlar. Aslında etkin piyasa kuramcısının sahip olduğu, stokların Pazartesi mi yoksa Perşembe mi satın alındığı ya da aylardan Ocak mı yoksa Temmuz mu olduğu gibi kaygılar olmaksızın, bu tutarsızlıkları *sömürürler*. Graham ve Dodd yatırımcılarımız, kuşkusuz beta, sermaye varlıkları fiyatlandırma modeli ya da menkul kıymetler arası getiri kovaryansı üzerine tartışmazlar. Bunlar, onlar için merak konusu değildir. Doğrusunu söylemek gerekirse, çoğu bu terimleri açıklamakta zorlanır. Yatırımcılar, yalnızca iki değişkene odaklanırlar: *fiyat* ve *değer*.

–Warren E. Buffet 1984 (Miles 2004: 226 içinde, vurgular eklenmiştir)

“Entelektüel bir gezgin ve entelektüel huzuru bozan bir kimse” olan Veblen (1857-1929), yirminci yüzyılın başında Amerika'daki akademik çevrelerde

¹ Bu makale, “Wither Business Ideology: Revisiting Veblen's Theory of Engineers as Revolutionary Actors” başlığıyla *Review of Radical Political Economics* dergisinin Bahar 2009 (41:2) sayısında yayımlanmıştır. Makale Türkçeye Barış Özçorlu tarafından çevrilmiştir.

efsanevi bir kişilik halini aldı (Kazin 2004/1942: 82). Ülkenin seçkin okullarından birisi olan Yale Üniversitesi'nde öğrenim gördükten sonra, bir üniversiteden diğerine (Chicago, Stanford, Missouri, the New School) geçtiği göçebe bir akademik kariyer sürdürdü. Kazin'in (2004/1942: 89) deyiimiyle, "Veblen sonuna kadar bir yabancıydı ve yaşadığı yabancılaşmanın verdiği eziyet yazılarında daima hissedilecekti." Lerner'in (1975: 42) belirttiği gibi, Veblen'in kendi devrinden ve toplumsal çevresinden uzaklaşması "insana temelden duyduğu inanç ile her yanda gördüğü çoraklık arasındaki çelişki"den kaynaklanıyordu. Bununla beraber, "uygarlık"ın geleceğine dair yersiz umutlar besleyen, naif bir hümanist de değildi. Ne antropolog ne de tarihçi olan Veblen, çok iyi kavradığı "insan"ı, "budala kurumlar" tarafından rehin alınmış evrimsel bir varlık olarak görüyordu (Veblen 1975/1914: 312). Yaşadığı topluma egemen olan "haksız kıyas"ı yapan parasal sınıfın "budala bir kurum" olduğunu düşünüyordu. "Mevcut soruna gelince," diyordu Veblen (1994/1899: 20), *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabında, "birikim ile ulaşmak istenen amaç, parasal güç bakımından toplumun geri kalanına kıyasla üst sıralarda olmaktır." "Asi bilgin"e göre bu boş bir amaçtır; çünkü "doğal olarak, servet *arzus*u hemen hemen hiç doyurulamaz ve ortalama ya da *genel servet arzusunun* doyurulmasının söz konusu bile olmadığı ortadadır" (Veblen 1994/1899: 21, vurgular eklenmiştir). Ona göre, Amerikalı kardeşleri "hayatta kalma içgüdüleri"ni bastırmıştı ve kaderlerinden "kronik bir hoşnutsuzluk" duyarak yaşıyordu. Veblen, kesinlikle çoğu Amerikalının dinlemek isteyeceği türden bir entelektüel değildi.

Buna rağmen, yazdığı gizemli yazılar sayesinde, Veblen kendi devrinin Amerikalı aydınlarının ilgi odağı haline geldi. Yine de, yirminci yüzyılın büyük bölümünde, gerek Amerika gerekse diğer yerlerde çoğunlukla göz ardı edilen bir kuramcı olarak kaldı. Son on yılda "kurumlar"a duyulan kuramsal ilginin artmasıyla, yaygın olarak tanınmış ve eserleri iktisatçılar, siyaset bilimciler ve sosyologlar tarafından zengin ve ufuk açıcı kaynaklar olarak görülmeye başlamıştır. Böylelikle, Veblen üzerine kayda değer çağdaş bir yazın da oluşmaya başlamıştır (Dugger 1995; Hodgson 1995a, 1995b; Loader ve Tilman 1995; Dugger ve Waller 1996; Kabel 1996; Nitzan 1998; Rutherford 1998; Knoedler ve Mayhew 1999; Mouhammed 1999; Fوسفeld 2001).

Tüm ciddi toplum kuramcıları, öncelikle kendi toplumlarının kuramcılarıdır. Veblen de, kuşkusuz Amerikan toplumsal oluşumunun başta gelen kuramcılarında biridir. Amerikan kapitalizmini borsa kapitalizmi olarak görenlerin öncüsüdür. Ona göre, sanayi girişimlerinin "şirket satın alma heveslisi" yöneticilerinin amacı, "sahip oldukları hisse senetlerinin değerini" ya da "işe gelmeyen mülk sahipleri"nin "piyasa"da "küçük parçalar halinde" alıp sattığı şirketlerin "varsayılan kazançlarını" en yüksek düzeye çıkarmaktır (Ganley 2004: 398). Bu anlamda, işletme yöneticileri ya da "sanayi önderleri", "üre-

tim” ve “ürün” satışı ile ancak ikinci derecede ilgilidir. Günümüzde, Veblen’in kuramsal külliyyatının bu kendine özgü yanı onu özellikle küresel ölçekte önemli kılmaktadır; çünkü ulusal borsalar ağı olarak bütünleşmiş olan dünya ekonomisi, Amerikan kapitalizmine benzer bir kapitalizmin egemenliği altına girmeye başlamıştır. Bugün, bu özel ekonomik örgütlenme biçiminden kaynaklanan toplumsal ve ekonomik sancıyı anlamlandırmak adına Veblen’in sunacağı çok fazla şey vardır.

1980’li yıllardan sonra, tartışmasız biçimde ticari çıkarlara hizmet eden, piyasa güdümlü “neoliberal” ekonomi politikaları, “ulus devlet”in meşrulaştırılmasını hiç olmadığı kadar sorunlu hale getirdi (Barrow 2005). Bununla birlikte, Kuzey’den Güney’e ve Batı’dan Doğu’ya farklı politik eğilimlere sahip hükümetlerin çoğunluğu, meşruluklarını tehlikeye atmak pahasına, işe gelmeyen mülk sahiplerinin “çıkarlarını” kollayan bu politikalara arka çıkmaya devam etmiş ve “piyasa köktenciliği”ne karşı gelişen toplumsal ve politik muhalefete rağmen istiflerini bozmamıştır. Bu nedenle, politik mücadelenin ortasında hiç de hoş olmayacak ekonomi politikaları meşrulaştırılırken esnek bir ideoloji ya da Veblenci bir dille esnek bir “bakış açısı”nın geçerli olması gerektiği ileri sürülebilir. Bu yazı, toplumsal ve ekonomik olarak tahripkâr ekonomi politikalarını tüm dünyanın katlanabileceği bir hale getiren bakış açısının iş (business) ideolojisi olduğu savına dayanmaktadır. Gerek Amerikalılar gerekse Amerikalı olmayanlar, yani “iş uygarlığı”nın insanları için, Veblen bu noktada yeniden önem kazanır; çünkü *The Theory of Business Enterprise (Ticari Girişim Kuramı)* adlı kitabının 1958 yılı baskısının kapağında editörün özellikle belirttiği gibi, o “modern ticari faaliyetleri ve iş uygarlığının değerlerini eleştiren, Amerika’nın gördüğü en parlak ve etkili kimsedir.”

Yazının devamında ileri sürdüğüm iddia, Veblen’in “iş uygarlığı” eleştirisinde modern teknoloji kavramsallaştırmasının merkezi bir yere sahip olduğudur (Veblen 1990/1919). Ona göre, modern teknoloji oldukça ayırt edici bir “bakış açısı” olmakla kalmayıp özel mülkiyet kurumu ile çelişen, kendine özgü bir “zihin alışkanlığı” ile de ilişkilidir. Birincisi “toplumun geçiminin sağlanması” için bireyi işbirliği ve dayanışmaya yönlendirirken, ikincisi ekonomik süreci “insanlar arasındaki mal sahibi olabilme mücadelesi” haline getirir (Veblen 1994/1899: 16). Modern teknoloji, “insanlığın çevresi ile pratik olarak kurduğu ilişkide nedensel bir düzen olduğunu kabul etmeye” (Veblen 1994/1899: 237) zorladığı ve “alışılacağı üzere yaşamdaki maddi amaçlar doğrultusunda değerlendirilen sanayi süreçleri ile doğal olaylar”ın “açık bilgi”sine (Veblen 1994/1899: 225) bağımlı kıldığı modern sanayiye erken sanayi örgütlenme biçimlerinden ayırır. Bu anlamda, modern sanayinin sahip olduğu bakış açısı olarak modern teknoloji, “tüm insanlığın maddi refah sahibi olmasına doğrudan katkı sağlayan” “işçilik içgüdü”ne (Veblen 1975/1914: 312) yatkınlığın dışsallaştırılmış biçimidir. Bu yüzden, ötekine saygı duyma ya da ötekini gö-

zetme bilincinin modern biçimidir.

Bununla birlikte, “bireysel mülkiyet rejimi altında”, “insanlar arasındaki kendini gözetme antitezi tam bir bilince ulaşır” (Veblen 1994/1899: 22). Veblen’e göre, ticari faaliyet (business) kendini gözetme bilincinin en yüksek aşamasıdır. İş uygarlığı üzerine yazdığı yazıların neredeyse tamamında, ticari ve özel mülkiyet kurumlarını eleştirerek, kendini gözetme bilinci ile ötekini gözetme bilinci arasındaki çatışmaya dikkat çeker. Aylak sınıfa karşı angarya sınıfı, parasal çıkara karşı maddi çıkar, işe karşı sanayi, bireysel servete karşı toplumsal refah, işadamaına karşı mühendis ve, en az diğerleri kadar önemli olan, bakış açısı ya da ideoloji olarak işe karşı modern bilim ya da teknoloji; bunlar, birbirinden tamamen farklı iki modern yaşam bilinci arasındaki temel çelişkinin farklı kutuplaşmalarıdır. Bu çelişki, özel mülkiyet kurumunun doğuşunun dolaysız sonucudur.

Louis Althusser’in (Althusser 1969; Althusser ve Balibar 1970) önerdiği gibi Veblen’in “Marx’ın okunduğu” biçimde okunması, Veblen’in yalıtılmış durumdaki tekil kavramlarının ötesine geçilmesini ve bu kavramlara özgü anlamların onun kullandığı kuramsal çerçeveye oturtulmasını gerektirir. Veblen, en önemli eserlerinde, Althusser’in (1969: 302) Marx’ın *Kapital*’ine ilişkin söylediklerinden alıntı yapılacak olursa, “‘soyut’ olan (elle dokunulamayan) ile ilgilenir”; dolayısıyla, bunlar “‘tarihçiler’ ve ‘iktisatçılar’ın olması gereken tasavvurunun aksine, somut tarih ya da ampirik ekonomi” ile ilgilenen kitaplar değildir. Bunlar kuramsal eserlerdir. Bundan dolayı, Veblen’in yalıtılmış durumdaki önemli metnlerinin okunması, her şeyden önce onun **problematik** anlaşılmış olmasını gerektirir. Problematik sözcüğü ile, Althusser “tek bir soruna değil, sorunun çözümü etrafına yayılan kuramsal bir aygıtın tamamına atıfta bulunur” (Wight 1999: 137). Bu nedenle, ancak Veblen’in problematigine açıklık getirirsek, onun belirli metinlerine ilişkin ampirik, genelleştirici bir okumanın ötesine geçebilir ve gerek iş uygarlığını gerekse insanlık tarihinin büyük bölümünü içine alan asıl bilmeceyi çözmek için bilerek ya da bilmeyerek nasıl bir kuramsal kavramlar bütünü oluşturma mücadelesi verdiğini kavrayabiliriz. Ancak bu tartışmaya geçmeden önce, bu yazıda kullanılan biçimiyle ideoloji kavramına ve “iş ideolojisi” ifadesine yüklenen anlama kısaca açıklık getirelim.

Marksist gelenekte, ideoloji gerçekliğin yanlış betimlemesi olarak görülür. Yanlış betimleme kavrayışı iki farklı biçimde yorumlanmaktadır (Abercrombie, Hill ve Turner 1980). İlk olarak, egemen sınıfın çıkarındaki çelişkilerin üzerine örtecek şekilde, gerçekliğin doğru olmayan betimlemesine atıfta bulunduğu düşünülmüştür. İkinci olarak ise, gündelik yaşamdaki olayların aldatıcı niteliğinin sonucu olarak, gerçekliğin kısmi betimlemesi olduğu varsayılmıştır. Bir başka deyişle, ideoloji hem gerçekliğin (egemen sınıf tarafından) bilinçli olarak çarpıtılması hem de canlı deneyimlerin sahip olduğu anlamların ku-

surlu olsa da kendiliğinden temellük edilmesi olarak görülmektedir. Gerçekliğin çarpıtılması anlamındaki ideoloji kavrayışını aşarak bu çıkmazın ötesine geçen Althusser (1971) oldu. Ona göre, ideoloji bireylerin deneyimlediği bir toplumsal yaşam kuran bir anlamlandırma aracıdır. Eagleton'ın (1991: 18) belirttiği gibi, Althusser bizi ideolojiyi “insanı toplumsal özne olarak kuran ve bu öznelere toplumdaki...egemen ilişkilere bağlayacak canlı ilişkileri üreten gösterme pratiklerinin özel olarak örgütlenmesi” olarak kavramaya yöneltir.

Althusser'in kavramlaştırmasından hareket etse de bir ölçüde ondan sapan Zizek (1989), ideolojinin işleyişinde öznelere bir öneminin olmadığını, çünkü ideolojinin “gerçekliği” silen bir örtü değil, öznelere gündelik yaşam faaliyetlerinde gömülü olan maddi bir güç olduğunu ileri sürer. Ona göre, “insan” daima “doğruluk” içinde yaşar, ancak “doğruluk yalnız ‘simgesel olarak’ –yani öykü olarak, gösteren olarak– var olur ve o öykünün öznesi olan o ‘insan’ kelimesinin tam anlamıyla kapsam dışı kalır” (De Kesel 2004: 307). Kendi deyişiyle, “maskenin gerçek durumu gizlemediği ortadadır; işin özünde ideolojik çarpıtma yer almaktadır” (Zizek 1989: 28). Bir başka deyişle, belirli bir edimde bulunulması demek, bir “maske” takmanın yanı sıra bununla ilişkili bir zihin yapısı ve görme, yorumlama ve anlama planı geliştirilmesi ve böylece “sanal bir dünya” için gerçekliğin geride bırakılması demektir (De Kesel 2004: 301). Bu nedenle, birtakım edimlerde bulunulacaksa, bu edimler gerçekliğe (yani kendinde şeye) ilişkin “yanıltılar” gerektirir.

Veblenci terminolojiyi kullanırsak, Zizek, ideolojinin öznelere birbirleriyle bir “hayal” dünyası içinde etkileşime girmelerini kolaylaştıran bir “bakış açısı” olduğunu ileri sürer gibi görünür. Veblen (1919: 2) ise, bugün Zizek'in ideoloji kavramsallaştırması ile ilişkilendirilebilen “bakış açısı”nın tanımını şöyle yapar:

Bakış açısı olarak sözü edilen şey, daima çok yönlü bir meseledir; doğru olduğu en azından geçici olarak kabul edilen ve her türlü incelelikli fikir müzakeresinde atıf ve meşrulaştırmaya temel teşkil eden bir tür derli toplu ve dengeli ilke ve standartlar sistemidir.

Kuşkusuz, doğru olduğu yaygın olarak kabul edilen bakış açıları, ortak bir “hayal” dünyası oluşturabilir ve insanlar arasındaki egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini “doğallaştırmak” ile kalmayıp gündelik faaliyetlerine “akıllıca” devam etmelerini de kolaylaştırabilir.

Verili bir toplulukta atıf ve meşrulaştırmaya belli bir temel teşkil edecek bakış açısına göre, gerçekliği açıklamak için öznelere özgürce sahiplenecekleri tek yolmuş gibi görünmesi sağlansın diye, bu bakış açısının diğer bakış açılarından korunması gereklidir. Zizek'e (2002: 113-127) göre bu, söz konusu

bakış açısını harekete geçirecek “Tanrı”, “Ulus” ya da “Devlet” gibi saygı gösterilen belirli bir şeyin “sözcelenmesi” ile elde edilebilir. Bu ise, muhataplarına “simgesel bir sorumluluk” ya da “taahhüt” dayatarak onları bakış açısının sahibi otoriteye itaat etmeye zorlayabilir. Lacan’dan hareket eden Zizek, kimi “yüce nesneler”i simgelemek için kullanılan sözcükleri “Başat Gösterenler” olarak adlandırır. “Başat Gösterenler”in tam olarak ne anlama geldiği ya da neyi temsil ettiği bilinmese de, yalnızca “kendi sözcemele edimleri”ne dayanan bir tür “hipnoz gücü”ne sahip gibi görünürler. Bir başka deyişle, Başat Gösterenler, öznelere tam da kendi eylemlerini koşullayan bakış açısı üzerine eleştirel düşünmekten alıkonması bakımından etkili bir “simgesel etkinlik”e sahip olan sözcüklerdir. Bir sözcük Başat Gösteren niteliği kazandığında, tam anlamını bilmeseler de bununla ilgili “emirler”e uygun davranmak zorunda olduklarını hissetmeye devam eden öznelere, yetkili mevkileri işgal edenlerin sahip olduğu bilgiye inanma eğilimi geliştirir. Bu ayrıca, belli bir bakış açısının müzakerelerde kullanılan hegemonik bir “ilke ve standartlar” sistemine nasıl dönüştüğünü de açıklar. Böylece, belirli sorunlarla karşılaşan öznelere, “otoriteler”in sahip olduğu bilgiye inanır ve koydukları tanılara ve çözüm stratejilerine güvenir. Yine de, hiçbir hegemonik bakış açısı “gerçekliği” bütünüyle açıklayamaz; çünkü öznelere tarafında daima “eksik” bir şeyler kalır.

Yazının geri kalanında, “iş ideolojisi” ifadesiyle, “İş” teriminin Başat Gösteren’e dönüştürülmesiyle küresel ölçekte hegemonik kılınmış belli bir bakış açısına atıfta bulunuyorum. Bu “simgesel olarak etkin” gösterenin tam olarak ne anlama geldiği –“işletme okulları”nda ders verenler tarafından bile– bilinmemesine rağmen, onunla bağlantıya geçen bireyler, inkâr edilemese de özgürce deneyimlenen itaatkâr bir havaya sürüklenerek, üretim kuruluşlarının işe gelmeyen sahiplerinin “varsayılan kazançlar”ını en yüksek düzeye çıkarma “amacı”na ilişkin “ilke ve standartlar”a uygun olarak davranırlar. Bu simgesel düzende, “işadami” doğru vizyon sahibi olarak ortaya çıkarak kitlelerin saygısını ve böylelikle sahip olduğu “bilgelige” güvenlerini kazanır. Veblen’in görüşlerine benzer biçimde, bu belirli ideolojinin sanayi girişimlerinin “verimlilik” temelinde değil “kârlılık” temelinde yönetilmesini meşrulaştırdığını ileri sürüyorum. Bu nedenle, kimi yaygın “postmodern” inançların aksine, “toplumsal sorunlar” ile “bireysel sıkıntılar”ın anlamlandırılmasında başat bakış açısı olması gereken “modern bilim ve teknoloji” dönemi henüz gelmemiştir.

Yazı üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Veblen’in **problematığının** bir açıklamasını önermektedir. Bu bölümün amacı, Veblen’in temel eserlerinin her birisinin *Aylak Sınıfın Teorisinde* ortaya konulan sorunun, yani insanları benmerkezci failer haline getiren haksız kıyas alışkanlığının devam etmesinin çözümüne yönelik atılan kuramsal bir adım olduğunu vurgulamaktır. İkinci bölüm ise, *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* kitabının Veblen’in **problematığına**

uygun bir okumasını sunmaktadır. *Mühendisler ve Fiyat Sistemi*'nin yorumlanmasından hareketle, sonuç bölümünü oluşturan üçüncü bölümde de, iş ideolojisinin meşruluğunun teknolojik bakış açısıyla sorgulanmasına dönük birtakım düşünceler ortaya konmaktadır. Burada, Veblen'in "mühendisler" kuramının onun *problematikğine* dayandığını, "mühendisler"i potansiyel devrimci aktörler olarak tarif etmesinin ise iş uygarlığından bıkan "yabancılaşmış" bir entelektüelin gelip geçici hevesi olarak görülemeyeceğini ileri sürüyorum. Bu ikincisinin doğruluğunu kanıtlamak adına, Veblen'in "mühendisler"e ilişkin kavramsallaştırmasının, onları kârlılığın yönlendirdiği eski sanayi düzeni ile verimliliğin yönlendirdiği "yeni gelen sanayi düzeni" arasında "yitip giden aralar" olarak ele almayı çağrıştırdığını savunuyorum.

II. Veblenci Problematik

Veblen birçok kitap yazmış olsa da, ilk eseri olan ve yirminci yüzyılın çok başında yazdığı *Aylak Sınıfın Teorisi* (1899) sosyal bilimciler arasındaki en fazla ilgiyi gören ve adıyla özdeşleşen kitap olmuştur (Diggins 1999).² Heilbroner'in (1953) yorumuna göre, kitap ilk basıldığında, birçok kimse tarafından "aristokrat sınıf"ın yaşam tarzı ile Amerika'daki zenginlerin kusurlarını işleyen bir taşlama olduğu düşünülürdü. Kitap, aslında Amerika'nın zenginlerinin yaşam tarzını küçümseyici bir tavırla, hepsi birbirinden çarpıcı örnekleri arka arkaya sıralayarak anlatır ve dolayısıyla, kuramsal bir eserden daha çok ampirik gözlemler derlemesi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu zengin anlatının arka planında kuramsal ve politik bakımdan önemli bir sorgulama da yatar (Ritzer 2000; Fine 1994).

Aylak Sınıfın Teorisi'nin önsözünün ilk cümlesinden itibaren, Veblen'in "aylak sınıfın ekonomik bir unsur olarak modern yaşamdaki yeri ve değeri"nin teorisini sunduğunu okuruz (Veblen 1994/1899: v). Veblen yaptığı analizde aylak sınıfın hem nesnel hem de öznel konumuna odaklandığından, oluşturduğu kuram modern yaşamdaki sınıflara ilişkin hem yapısal hem de kültürel bir kuramdır. Yapısal kuram sınıflar arasındaki nesnel ilişkileri aylak sınıfın toplumun ekonomik örgütlenmesindeki "yeri" ile bağlantılı olarak belirlemeye yardımcı olurken, kültürel kuram sınıfların sosyolojik bakımdan kavramsallaştırılmasına aylak sınıfın toplumun düşünsel inşasındaki "değeri" ile bağlantılı olarak olanak verir. Bir başka deyişle, yapısal kuram toplumu gerçek aylak sınıf olan parasal sınıf ile faal sınıf olmak üzere iki nesnel sınıfa böler. Kültürel kuram ise toplumun değerler, inançlar, ideolojiler ve yaşam tarzlarına ilişkin kültürel oluşumlarına göre hiyerarşik olarak sıralanmış çok sayıda toplumsal katmandan oluştuğunu kavramaya olanak sağlar.

Veblen, her iki sınıf kuramını da tarihsel olarak geliştirir. Bununla birlikte,

² Diggins'in Veblen üzerine yaptığı çalışmaya dair incelemeler ile ilgili olarak, bkz. Hamilton (2000) ve Sent (2001).

tarihi her iki çerçeveye katma yöntemi birbirinden farklıdır. Yapısal sınıf kuramı, tarihsel sürecin izini yaşamın ekonomik örgütlenmesi ile bağlantılı olarak sürer ve sınıflar arasındaki çelişkiyi bu sınıfların sahip olduğu nesnel çıkarlar bakımından analiz eder. Tarihsel kayıttan, belirli bir aşamadan sonraki insan uygarlığının tüm zaman ve uzamlarına dair bir genelleme çıkarır: “Özel mülkiyet kurumunun az gelişmiş olsa da bulunduğu her yerde, ekonomik sürecin taşıdığı nitelik insanlar arasındaki mal sahibi olabilme mücadelesidir” (Veblen 1994/1899: 16). Daha önce belirtildiği gibi, bu özel mücadele, çatışan iki yapısal sınıfsal konumun, yani servet sahibi olanlar ile olmayanların yeniden üretimi ile sonuçlanır.

İki sınıf arasındaki çelişki, bu sınıfların toplumsal fail sıfatıyla gerçekleştirdikleri birbirine benzemeyen pratikler ya da faaliyetlerden kaynaklanır. Servet sahipleri, “daha önceden başka bir fail tarafından başka bir amaca yönlendirilmiş enerjilerin [failin] kendi amaçlarına döndürülmesi” (Veblen 1994/1899: 8, vurgular eklenmiştir) demek olan “sömürme” ile ilgilidir. Servet sahibi olmayanlar ise, “...edilgen (‘kaba’) malzemeden yapılan ve yapan kimsenin biçim veren ellerinin sunduğu yeni bir hedefe [yani amaca] sahip olan yeni bir şey yaratma çabası” (Veblen 1994/1899: 8) demek olan “angarya” ya da “sanayi” ile uğraşmaktadır. Bu nedenle, iki sınıf arasındaki çelişki, toplumun ürünlerinin bir sınıf tarafından diğer sınıf pahasına ele geçirilmesi ve birikiminin sağlanması ile ilgili olmanın yanı sıra, her sınıfın başkaları ve maddi dünya ile kurduğu ilişkilerde peşinde olduğu farklı türdeki amaçlar ile de ilgilidir. Bir başka deyişle, Veblen, en azından iki sınıfın çelişen maddi çıkarlarına odaklandığı kadar bu sınıfların çelişen ahlaki değerlerine de odaklanır. Ona göre, “sömürme” ve “sanayi” biçimleri toplumların tarihsel evrimi içerisinde değişmiş olsa da, iki sınıfın sahip olduğu tamamen farklı amaçlar bakımından birbirleri arasındaki temel çelişki varlığını aynen korumuştur. Bu anlamda, insan uygarlığının farklı devirlerindeki farklı toplumsallık biçimlerini ortak bir insanlık tarihi içinde birleştiren ve farklı zaman ve uzamlar boyunca değişmeyen yapısal öge, çelişen iki sınıfın toplumsal ilişkilere dair sahip olduğu birbirine benzemeyen yönelimlerin çatışmasıdır. Bunu görmek için, Veblen’in insanları nasıl kavradığına bakmamız gereklidir.

Veblen’e göre, “insan” her şeyden önce bir “fail”dir. Bunun anlamı, “o”nun kendisine “erekselci” faaliyetler seçen ve kendini bilen bir varlık olduğudur:

O, her hareketinde somut, nesnel, kişisel olmayan bir amacı gerçekleştirme peşindeki bir faildir. Böyle bir fail olmasının gereği olarak, etkili çalışmaktan tat almaya, boş çabalardan da hoşlanmamaya başlamıştır....Bu yetenek ya da eğilime işçilik içgüdüğü adı verilebilir. (1994/1899: 9)

Veblen sonradan, kurumların kökenlerini ayrıntılarıyla ele aldığı *The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts (İşçilik İçgüdüsü ve Teknoloji, 1914)* adlı kitapta bu ifadeleri geliştirir. Bu metinde, “ebeveyn eğilimi”ne (yani, “insanın yalnızca kendi çocuklarının refahından daha fazlası ile ilgilendiği” ebeveyn kaygısına) çok benzeyen işçilik duygusunun, “tüm insanlığın maddi refahının” korunup geliştirilmesini kolaylaştıran bir yatkinlik olduğunu belirtir. Failliklerinin kendine özgü niteliği nedeniyle, “insanlar...içgüdüsel içgörülerinin gereği olarak” son derece güvencesiz kurumsal durumlardan “canlı çıkmıştır” (Veblen 1975/1914: 312). Bir başka deyişle, insanlar “hayatta kalmaya dönük içgüdüsel içgörülerine” kulak vererek, amaçları başkalarına, yani topluma hizmet etmek olan faaliyetleri engelleyen toplumsal kurumlara direnebilmiştir. Bu, Veblen’e (1975/1915: 318) göre, insanların, kolektif olarak hayatta kalma koşullarını sağlayacak biçimde, ötekini gözetten varlıkların “aklını” genetik şifrelerinde neden daima taşıdıklarını açıklar. Yine de, insanların bu içkin akı karşısında “budala kurumların kazandığı zaferlere dair daha çarpıcı örnekler tarih tarafından daha sık kayıt altına alınır” (Veblen 1975/1914: 312). Tüm bu budala kurumların kökeninde, “haksız kıyas”a yatkinlik yatar³:

Yaşam koşulları ya da geleneklerinin verimlilik bakımından bir kimsenin bir başkası ile alışılacelmiş biçimde kıyaslanmasına yol açtığı her yerde, işçilik içgüdüsü insanların rekabetçi ya da haksız biçimde kıyaslanmasına yanıt verir. (Veblen, 1994/1899: 16)

Haksız kıyasın topluma egemen olması –gösterme pratikleri, yani ideolojideki bu büyük değişiklik– ile, “insanın” “faaliyeti” “sömürme” niteliğine bürünür. Bunun nedeni, böyle durumlarda “[bir kimsenin] hüneri ile ilgili somut kanıtların –ödüllerin– yaşam donanımlarının temel bir özelliği olarak insanın düşünme alışkanlığında yer bulmasıdır” (Veblen 1994/1899: 10). Bundan böyle, “insan” faaliyetinin amacı mal üretimi değil malların “kazanılması” olmaktadır. Bu nedenle, “insan” için, diğer insanlar “ödülleri” toplama amacına ulaşmanın salt bir aracı haline gelmektedir. Tamamen kendi çıkarını düşünen ve [sadece] kendini gözetten bir yaratık halini alan “insan”, kolektif olarak hayatta

3 Haksız kıyas, Veblen’in en önemli kavramlarından biridir. Ancak Veblen bu kavramın açık bir tanımını sunmamıştır. Ona göre, haksız kıyas, bir kimsenin bir başkasına göre sahip olduğu zenginliğe bağlı olarak daha değerli, şerefli ve önemli görülmesine yol açmaktadır. Tersinden ifade edersek, bir kimsenin mülkiyetine bakarak, o kimsenin verimlilik, çalışkanlık, yaratıcılık ve benzeri olumlu özelliklere başkalarına oranla daha fazla sahip olduğuna ve bu nedenle değerli olduğuna karar veriliyorsa, haksız kıyaslama yapılyordur. Günümüz kapitalizminde olduğu gibi, haksız kıyasın egemen olduğu bir toplumda kısa yoldan ve herkesten daha fazla servet sahibi olma bir amaca dönüşebilir. Veblen’e göre, günümüzde insanlığı esir alan en olumsuz alışkanlıkların başında haksız kıyas gelir (Yazarın Türkçe çeviriye eklediği dipnot).

kalmaya dönük içgüdüsel içgörüsüne ve ötekini gözetme duygusuna sırtını döner. Bu da, çalışmanın “sıkıntı verici” bir faaliyet olarak, diğerlerinin emek ürünlerine el koymanın ise keyifli, hatta “onurlu” bir uğraş olarak algılanmasına yol açar (Veblen 1994/1899: 11).

Haksız kıyas alışkanlığını özel mülkiyet kurumunun insanlık tarihindeki sağlam yerinin temel kaynağı olarak gören Veblen, daha sonraki kitaplarında özel mülkiyeti eleştiren bir zihin alışkanlığını besleyebilecek bir faaliyet türünün farkına varmaya başlar. Böyle bir zihin alışkanlığının yayılarak insanların toplumsal yaşamında egemen olması ile birlikte, haksız kıyas ile bağların koparılabileceğini düşünür. Veblen, “modern yaşam”ın “sahip olduğu entelektüel görünümün kendine özgü niteliği ve özellikle modern bilim ve teknolojinin kapsam ve yöntemi” (Veblen 1919: 7) nedeniyle haksız kıyasa bir son verme olumsuzluğu sunduğunu göstermek için kuramsal aygıtını geliştirmeye, en önemli ikinci eseri olan *Ticari Girişim Kuramı* ile başlayıp *The Vested Interests and the Common Man (Çıkar Grupları ve Sıradan İnsan)* ile devam eder. Bununla birlikte, ilk önemli eserinde değinmiş olduğu bu fikrin gelişmesine paralel olarak, Veblen, sahip olduğu “düşünce normları” uygarlığın eski çağlarına ait olduğu halde [iş] kurumunun modern yaşamda meşruluğunu nasıl ve neden sürdürdüğünü ve haksız kıyası sona erdirmeye olanağını engellemeye nasıl ve neden devam ettiğini daha iyi sergileyebilmek amacıyla, iş teorisine cesurca daha fazla incelik kazandırır.

Bu bağlamda, Veblen’in *Aylak Sınıfın Teoris*i’nde ortaya koyduğu modern yaşama dair kültürel sınıf kuramı yeni bir önem kazanır; çünkü bu kuram, sanayi toplumunu toplumsal örgütlenmenin farklı bir tarihsel biçimi olarak ele alarak, tarihteki süreksizliklere odaklanır. Modern sanayi toplumlarında servet (yani parasal güç) ve aylaklık sınıf farklarının temelini oluşturmaya devam etse de, eski toplumsal örgütlenme biçimleri ile kıyaslandığında, toplumsal katmanlaşmanın yapısını niteleyen aylaklıktan çok tüketim alışkanlıkları ve eğilimleridir (yani yaşam tarzlarıdır). Burada, servet aylaklığa olanak sağlamaya devam eder. Bu da, çalışma baskısının olmadığına işaret eder. Aylaklık, bir “gösterişçi tüketim” alanı yaratarak servet gösterisine olanak verir. Yine de daha önemlisi, gösterişçi tüketim, estetik ve etik düzeyde belli bir ideal yaşam anlayışı sunarak, (aylaklığın kendisinden daha fazla) çeşitli toplumsal katmanların var olmasına zemin hazırlayan bir çekim alanı yaratır. Tüketecek hem sayıca daha fazla hem de çeşit çeşit “donanım”a sahip olma hakkı bulunan üst katmanlar, iyi yaşamın da simgeleridir. Bunun nedeni, bu toplumlarda tüketim çeşitliliği ve düzeyinin toplumsal katmanlaşmanın asıl belirleyicileri olarak işleridir. Yaşamsal ihtiyaçları aşacak biçimde ne kadar farklı şeyin ne ölçüde tüketilebileceğine dayanarak, süreklilik arz eden çok sayıda toplumsal katmanın kültürel olarak inşa edilip hiyerarşik bir düzene konulması gibi bir durum söz konusudur.

Modern toplumsal katmanlaşma biçiminin ayırt ediciliğinin farkına varılması, Veblenci problematiğe en az iki nedenden dolayı önemli bir kuramsal girdi sunar. Birincisi, ticari faaliyetin toplumdaki egemenliğini meşrulaştıran parasal sınıf ideolojisinin alt katmanlar tarafından desteklenme nedeninin kavranmasına yardımcı olur. İkincisi ve belki daha önemli olanı ise, haksız kıyası ve dolayısıyla parasal sınıfı bastırma olanağı sağlayabilecek kültürel koşulun belirlenmesini sağlar.

Bunu ortaya koymak için, Veblen'in modern topluma dair kültürel sınıf kuramına ve bunun özel mülkiyet kurumunu yine içinde barındıran diğer toplum biçimlerine de uygulanabilen, Veblen'e ait yapısal sınıf analizi ile nasıl bir ilişkisinin olduğuna yakından bakmamız gereklidir. Bu noktada, Veblen'in modern yaşama dair kültürel sınıf kuramı üzerine Ritzer'in (2000) düşüncesi, bize cazip bir açıklama sunar: “aylak sınıfın [yani parasal sınıfın] etkisi, hiyerarşide hemen altında bulunan sınıf dışında dolaysız değildir...her sınıf, katmanda hemen üzerinde bulunan sınıfın [yaşam tarzını] taklit etme eğilimindedir” (Ritzer 2000: 335). Modern yaşama özgü bu nitelik verili olarak alındığında, parasal sınıfın ideolojik meşruluğu, ancak hemen altındaki toplumsal katmanın gündelik pratikleri ya da “eylemleri” parasal sınıfın yaşam tarzını ve böylelikle o yaşam tarzında gömülü olan değer, inanç ve fikirleri taklit etmeye devam ettiği takdirde güvence altına alınabilir. Parasal sınıfın üst kademelerdeki “yukarıdan aşağıya” taklit edilmesinde oluşacak bir çatlak, yeni ve olasılıkla farklı bir yaşam tarzının doğuşuna yol açmakla kalmayıp parasal sınıfın değer, inanç ve fikirlerinin alt katmanlarca hemen üstlerindeki katmanın değişmiş yaşam tarzını kopyalamaları aracılığıyla benimsenmesini de durduracaktır. Hiç kuşku yok ki, Veblen, modern sanayi düzenine ait yapılarla bulunan çelişkilerin olumsuz olarak tetikleyebileceği bu türden bir tarihsel kopuş üzerine yoğun ölçüde düşündü. Sonunda, parasal sınıfın yanına “sanayi uzmanları”nı (bir başka deyişle, parasal sınıfın “hemen altındaki katman” olan “mühendisler”i) koyarak, haksız kıyasın olumsuzlanma olumsuzluğunu ve böylelikle iş ideolojisi ile onun pervasız ve boş kişisel servet birikimi sağlama amacının çürütülebileceğini açıklamaya çalıştı. Bir sonraki bölüm, Veblen'in “kuramsal aygıt”ını inşasının bu yanını ele almaktadır.

III. İşin Yapısal Paradoksu ve Sanayinin Faileri Olarak Mühendisler

Daha fazla ilerlemeden önce belirtilmesi gereken bir konu da, aşağıdaki tartışmanın, bir bakış açısı olarak, daha doğrusu ayırt edici bir zihin alışkanlığını besleyen bir faaliyet olarak modern teknoloji ya da mühendisliğe göre bir “meslek” olarak mühendislik ile daha az ilgili bir tartışma olduğudur. Açıkçası, mesleğini icra eden bir mühendisin şansı daha yüksek olsa da, modern bi-

lim mantığına göre öğrenim görmüş ve/veya eğitilmiş herkes mühendislik ya da teknolojik bakış açısını benimseyebilir. Bunu belirttikten sonra, Veblen'in modern teknoloji ve mühendisler üzerine görüşlerine dair, benim *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* kitabına ilişkin burada yaptığım okumayı çürütebilecek birçok yorum bulunduğunu da kabul etmek durumundayım. Bu son derece tartışmalı metni okuyan çoğu kimse, Veblen'i "teknolojik belirlenimcilik" ve dolayısıyla "teknokratik seçkincilik" ile eleştirir (Bell 1963; Dobriansky 1957; Riesman 1953; Stabile 1986, 1987; Rutherford 1992). Bununla birlikte, "Veblen ve mühendisler tartışması" üzerine son sözü bu okumaların söyleyemeyeceğini varsaymak için de bolca neden vardır (Tilman 1996: 177; Davis 1980; Lauer 1991; Öncü 2003a, 2003b).

Mühendisler ve Fiyat Sistemi (1983/1921) adlı kitabında, Veblen, faal sınıf ile parasal sınıf arasındaki (bir başka deyişle, çelişen iki nesnel sınıf arasındaki) gerilimde iş uygarlığının temel çelişkisini *sabotaj* terimini kullanarak saptamaya çalışır. Veblen'e göre sabotaj, "işadamları" olarak adlandırdığı ve "ülkedeki sanayi üretimi"nin sahibi olup onu kontrol altında tutan toplumsal sınıf olarak gördüğü parasal sınıfın "verimli olmaktan vicdanen vazgeçme"si olarak görünür (Veblen 1983/1921: 8-9). Veblen, "verimli olmaktan vicdanen vazgeçme" terimini, işadamlarının "aşırı üretim" karşısındaki taktiklerini açıklamak için, daha çok küçümseyici anlamda kullanır. Ona göre, "aşırı üretim, piyasanın yeterince kârlı bir fiyata gerçekleştireceğinden fazla üretim anlamına gelir." Bu nedenle, kârlı fiyatın yeniden sağlanması için, üretim fazlası bir şekilde ortadan kaldırılmalıdır. Bu, işadamlarının *ana faaliyeti* gibidir.

[Bundan dolayı] kârlı bir iş için gereken koşullar [aşırı üretimi] kabul etmeyecektir. Bu nedenle, üretim oranı ve hacmi; mevcut kaynaklar, donanım ve insan gücünün çalışma kapasitesine ya da toplumun tüketim malları ihtiyacına göre değil, piyasanın ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. (Veblen 1983/1921: 9)

Veblen, yaptığı tartışmanın sonraki bir aşamasında, işadamlarının sanayi sistemi üzerindeki kontrolü ile ilgili olarak kulağa pek hoş gelmeyen bir açıklama yapar.

Tek kurtuluşları, verimli olmaktan vicdanen vazgeçmektir. Her şey, tümüyle olayın niteliğindedir. Asıl olan fiyat sisteminin işlemesidir ve işadamları da bu sistemin kukla temsilcileridir. (Veblen 1983/1921: 14)

Bir başka deyişle, Veblen işadamlarını, tam da Graham ve Dodd yatırımcıla-

rında olduğu gibi (Buffet 1984, Miles 2004: 226 içinde), faaliyetlerinin amacı “kârlı fiyat” olan “failler” olarak algılar. Başka bir yerde şöyle bir ifadede bulunur: “Olayın özünde yatan, geçim olanağı değil fiyattır” (Veblen 1983/1921: 17).

“Olayın özü”, işadamlarını zorlu bir görevle karşı karşıya bırakır. Bir yandan, kârlılığın işlevi olarak üretim oranını kontrole yönelirken, diğer yandan, toplum liderleri olarak, halka geçim kaynağı sağlanması güvence altına alınacak biçimde sanayi üretimini örgütlemeleri gereklidir. Bu anlamda, iş kurumu, işadamlarını kendi içinde çelişkili bir toplumsal yere yerleştiren bir paradoks içerir. Kârlı bir fiyat sağlanması gerektiğinden, işadamları “kendi çıkarları” doğrultusunda hareket etmek durumundadır. Bununla birlikte, bu durum, işadamlarının toplum ve sanayideki lider konumlarından kaynaklanan toplumsal sorumluluklarını öne çıkartabilir (Veblen 1983/1921: 17). Bu, *işin yapısal paradoksu* olarak anlaşılabilir. Veblen’in deyişiyle:

...faydas sağlayıcı birtakım sabotaj faaliyetlerinin uygulanmasından sorumlu zeki işadamları...kısıntı ve bunun yaratacağı tatsızlık ile, halk arasında çıkabilecek bir hoşnutsuzluk ve bunun yönetilememesi arasında tartışmalı bir seçim yapma durumuyla karşı karşıya[dır].... (Veblen 1983/1921: 16).

Veblen’e (1983/1921: 34) göre, Amerikan kapitalizm tarihi içinde, işadamları, menkul kıymetler piyasasındaki finans işlemleri aracılığıyla elde edilecek kârlara yoğunlaşmak için, üretim ve ticarete dayanarak dolaysız elde edilebilen kârlar ile ilgilenmeyi bırakmıştır. Aslında, New Deal⁴ uygulamasından hemen önce hayatını kaybeden Veblen, çoğu tartışmalı metnini dünya kapitalist sisteminin yaşadığı en ağır aşırı üretim krizlerden biri sırasında yazdı. Aşırı üretim bağlamında, işe gelmeyen mülk sahibi ya da işe gelmeyen mülk sahiplerinin temsilcisinden başka bir kimse olmayan işadamı için, üretimin finansal getirisi üretimin kendisinden daha çok önem kazanır ve bu nedenle, düşüncelerinde finansal ölçüt baskın durumdayken, üretim faaliyetleri ile bu faaliyetlerden sorumlu olan teknik kadro göreceli önemlerini yitirir.

Bu noktada yanıtlanması gereken soru, geçimini üretimden sağlayan sıradan insanların büyük kesiminin, maddi yaşamın başlıca dayanağı olan üretime kayıtsız kalan işadamlarının sahip oldukları finansal güç aracılığıyla sanayi yönetimi üzerinde sağladıkları kontrolü neden onayladığıdır. Veblen’in açıklaması, tartışmasız biçimde, benim daha önce iş ideolojisi olarak adlandırdı-

4 New Deal (Yeni Düzen): 1929 Ekonomik Bunalımı’nın yıkıcı etkileri üzerine, Franklin Delano Roosevelt tarafından asıl olarak 1933-1936 yılları arasında hayata geçirilse de, kimi uygulamaları 2. Dünya Savaşı sonuna kadar sürdürülen ve çöken ekonomiyi yeniden canlandırmak için belirli ölçüde devlet müdahalesinin önünü açan bir dizi ekonomi programı (ç.n.).

ğım ve parasal sınıfın “yaşam tarzı” ve bununla ilişkili pratiklerinin yukarıdan aşağıya taklit edilmesi ile meşruluğu güvence altına alınan konuya dikkat çeker. Bu noktada, Amerika bağlamındaki görüşü gerçekten de kendinden oldukça emindir:

Amerikan halkı, alışkanlıkları gereği, işadamlarından başkasına önemli bir sorumluluk vermenin yolunu bilmez...Amerikan halkı, işadamlarının sahip olduğu bilgeliğe muazzam derinlikte, teklifsiz ve duygu dolu bir saygı gösterir. Öyle ki, devrimci bir altüst oluş için bu saygıyı ortadan kaldırmak ya da yeterince saptırmak uzun süreli ve acı verici olacaktır. (Veblen 1921: 69)

Veblen, iş ideolojisinin toplumdaki egemenliğine ek olarak, faal sınıfın parasal sınıfa duyduğu “duygu dolu saygı”nın nedenini, işadamlarının sabotajına rağmen Amerikan toplumunun bir bütün olarak refahını düzenli biçimde artırabilmiş olması ile açıklar.⁵ Veblen’in 1929 yılındaki ölümünün, sabotaj faaliyetlerinin sonuçlarını toplumu gerçek bir yoksulluğa sürükleyerek açığa çıkaran Büyük Bunalım’ın başlangıcı ile aynı zamana denk gelmesi de ironik bir durumdur. Doğrusu, *Mühendisler ve Fiyat Sistemi*’nde, on yıl sonra patlak verecek bu krize ilişkin ileri görüşlü bir öngörü olarak değerlendirilebilecek noktalar satır aralarında okunabilir. Veblen’e (1983/1921: 41) göre, her türlü aşırı üretim bağlamında, ticari şirketlerin kârlarını koruyabilmek için iki temel politika seçeneği vardır. Ya arzı düşürebilirler ya da üretim maliyetini düşürerek üretimi artırabilirler. Bu iki seçenekten birincisinin üretim süreçleri ile bir ilgisinin olmadığı, yani verili teknik üretim tasarımında önemli bir değişikliğe gitmeksizin fiyatlandırma işlemleri aracılığıyla sorunun üstesinden gelinmesi anlamına geldiği ortadadır. Öte yandan ikincisi, açıkça üretim yönetiminin sorumluluk alanına girer ve üretimin tasarım ve örgütlenmesini geliştirecek bir teknik kadro gerektirir. Bununla birlikte, sanayi girişimlerinin finansal çıkarlara boyun eğmesi, ilk seçenek doğrultusunda kararlar alınmasına neden olur. Bu da, teknoloji kullanımı ile finans yönetiminin işadamlarının öncelikleri doğrultusunda aldığı kararları birbirine bağlayarak bu kararlara uymaları için üretim kadrosu üzerinde baskı yaratır. Sonuç olarak, aşırı üretim koşullarında, düşen fiyatlar karşısında üretim hacminin düşürülerek fiyatların kontrol altına alınması seçeneği, üretim maliyetlerinin düşmesine yol açacak teknik olanakların daha iyi uygulanmaya çalışılmasına tercih edilir. Bu tercih, uygulamada üretimle ilişkisini büyük ölçüde kesmiş olan işadamlarının beklentilerini karşılayan bir hedeftir. Bu nedenle, ekonomik çöküş uğrağı, maddi

5 Vested Interests (Çıkar Grupları) adlı kitapta, Veblen (1919: 56) bunun başlıca iki nedeni olduğunu söyler: “(a) ülkenin son derece büyük doğal kaynaklara sahip olması ve (b) nüfusun sürekli olarak büyümesi ve yayılması.” Okuyucu, bu oldukça ilginç gözlemin ayrıntıları için metne başvurabilir.

yaşamın altının oyulduğu ya da sabote edildiğinin herkes tarafından açıkça görüldüğü ve iş ideolojisinin meşruluğuna ilişkin şüphelerin doruk noktasına ulaştığı noktadır. Bunu görmek için, Veblen'in "güvenilir ve akli başında işadamlarının kısıtlayıcı kontrolü altındaki" modern sanayi düzeninin bozukluğunu ve "mühendisler"in bu yapıdaki yerini nasıl açıkladığına kısaca bakmamız gereklidir.

Bir sanayi örgütlenmesi biçimi olarak modern sanayi düzeni, birbirine bağlı bir mal ve hizmet üretim sistemidir. Bu sistemdeki her birim, dinamik bir girdi-çıkı bağlantı süreci içerisinde sistemin geri kalanı ile bağlantılıdır. Ana akım örgüt kuramı terminolojisine göre, her birim, bireysel hedeflerine ulaşmak için sanayideki diğer birimler ile etkileşime girmesi gereken açık bir sistemdir. Hem diğer birimlerden kaynak alır hem de onlara kaynak gönderir. Bu nedenle, açık bir sistem olarak her birim, sanayi sistemindeki mevcut koşullara bağlı olarak iç faaliyetlerinin kontrol ve eşgüdümünü sağlamalıdır. Veblen, sıradan insanların maddi refahının üretiminde "mühendisler"in yerinin belirlenmesinde, modern sanayi girişiminin sahip olduğu bu özgün niteliğin çok büyük önemi olduğunu düşünür:

[Modern sanayi düzeni] birbirine bağlı birçok değişik mekanik sürecin kapsamlı olarak örgütlenmesi ile işler. Bu süreçler kendi aralarında birbirlerine öyle bağımlı ve dengelidir ki, sistemin herhangi bir kısmının gerektiği gibi çalışması geri kalan tüm kısımların gerektiği gibi çalışmasına bağlıdır. (Veblen 1983/1921: 52-53)

Veblen'e göre, bir bütün olarak sanayi sistemi optimal biçimde işlediği takdirde, her üretim birimi de optimal biçimde işleyebilir. Bir başka deyişle, tek tek kuruluşlarda optimum üretim kapasitesi kullanımı, bir bütün olarak sanayi sistemi içerisinde optimum üretim kapasitesi kullanımını önvarsayar. Veblen, "sanayi uzmanlarının, üretim mühendislerinin [yani faal sınıfın] ortak bir anlayış etrafında birlikte çalışması" (Veblen 1983/1921: 53) koşuluyla, böyle bir duruma ulaşılabilirliğini ileri sürer. Ama özellikle, "birbiriyle çelişen, farklı amaçlarla çalışmaması koşuluyla" diye ekler.⁶

Her ne kadar ortak bir anlayışın varlığı farklı amaçların varlığına zorunlu olarak engel olmasa da, ikincisinin sonuçlarından kaynaklanan olumsuz eğilimlerin çözülmesini birincisinin kolaylaştırabileceği ileri sürülebilir. Bu nedenle, bir bütün olarak sanayi sistemi içerisindeki mevcut kaynak ve kapasite kullanımında gelişme sağlanmasının ilk koşulu, faal sınıfın ortak bir bakış açısı, bir başka deyişle, sanayi birimleri arasındaki bağlılıkların teknik ola-

⁶ Kapitalist bir ekonomide üretim birimlerinin birbirleriyle rekabet ediyor olması nedeniyle, bu koşulun gerçekleşmesi neredeyse imkânsızdır (Yazarın Türkçe çeviriye eklediği dipnot).

rak değerlendirilmesine zemin sağlamanın yanı sıra onları sanayinin otonom “failler”i olarak kurabilecek bir özdeşleşme duygusu veren belirli bir ortak zihin alışkanlığı etrafında bir araya gelmesidir.

Daha önce gördüğümüz gibi, üretim planlama ve yönetimi ile üretim denetim ve uygulaması görevlerini üstlenen kimseler (tek amaçları “sahip oldukları hisse senetlerinin değerini en yüksek düzeye çıkarmak” olan) “bilge” işadamlarının saygılı çalışanları gibi davranmaktan vazgeçip bir bütün olarak sanayi sisteminin verimliliğini artırmaktan sorumlu “sanayi uzmanları” gibi davranmaya başladığı takdirde, –mevcut durumda eksik olan– bu tür bir öznellik ortaya çıkabilir. Bu tarz bir yönelimle faaliyetlerinin “amacı”nı dönüştürerek, ticari bakış açısının kapsamı dışındaki “uzmanlık”larına yeni bir anlam verebilirler.⁷ Böyle bir “varlık” ortaya çıkar çıkmaz, sanayinin failleri, amaç olarak tanımlanan ve tek tek her kuruluşun kendine özgü bir katkı yapmak için çabalaması gerektiği bir dizi hedef oluşturabilir. Amaçların oluşturulması tek tek tüm kuruluşların ve onların temsilcilerinin katılımını gerektirdiğinden, üretim kararlarını kontrol edecek “işbilir yönetim” gibi dışarıdan bir kuruma ihtiyaç yoktur. Oyun teorisi terminolojisine göre, bu sıfır toplam bir oyun değildir. Yalnızca “kapsamlı bir ağ içerisinde iç içe geçmiş” durumdaki birbirine bağlı [üretim] birimleri arasındaki işbirliği stratejisine dayalı bir sanayi örgütlenmesi modelidir. Bu modelin temel varsayımı, yalnızca modern teknolojiye ait bakış açısı ile ilişkili zihin alışkanlığını temel alan bir öznelliğe sahip sanayi faillerini içermesidir. Örneğin “işe gelmeyen mülk sahibi” (yani “yatırımcı”) sıfatıyla sanayiye kontrol eden ve “yalnızca iki değişkene...: fiyat ve değer[e]” (Buffet 1984, Miles 2004: 226 içinde) odaklananları dışarıda bırakır. Bu ikinci grup etkileşime dahil edildiğinde, durum sıfır toplam bir oyuna dönüşebilir.

Bu nedenle, Veblen’den yapılan aşağıdaki alıntı, önerilen işbirliğine dayalı sanayi örgütlenmesi modeli ışığında okunmalıdır:

Süregiden bu kapsayıcı ticari faaliyetin gerektiği gibi yürümesi için ise, *eğitim*, *içgörü* ve *ilgi* sayesinde genel sanayi kadrosunu oluşturan teknoloji uzmanları[nın]...mevcut kaynak, malzeme, donanım ve insan gücü kullanımı konusunda tam yetki sahibi olması gereklidir. Herhangi bir...yatırımcının özel çıkar sağlaması amacıyla mevcut *sanayi güçlerinin* her türlü engellenmesi, saptırılması ya da alıkonması, sistemin kaçınılmaz olarak aksamasına, yani çalışma verimliliğinin aşırı düşmesine, böylelikle sistemin bütünü için aşırı bir zarara, tüm kısımları içinse net bir zarara neden olur. (Veblen 1983/1921: 54, vurgular eklenmiştir)

7 Son bölümde bu konuyla ilgili daha fazla bilgi vardır.

Bu noktada, Veblen “modern sanayi sisteminin gerektiği gibi çalışması”nın asıl engeli olarak sabotaj kavramına geri döner. Hatırlamamız gereken bir nokta da, Veblen’e göre modern teknoloji üretim süreçlerinin teknik tasarımı-
nın ötesine geçerek özel bir bakış açısı oluşturur. Buna bağlı olarak, mevcut kaynakların verimli kullanımının geliştirilmesine yönelik ve “sanayi süreçleri ile doğal olaylar”a ilişkin açıklamaların nedenleriyle birlikte yapılması bakımından sanayinin failleri arasındaki etkileşimi de kapsar. Bununla birlikte, sanayi düzeninin genişliği ve derinliği düşünülecek olursa, bu etkileşim karmaşık ve çok yönlü konular içerebilir ve işadamları tarafından, kârlılık ihtiyacına dayanarak –kuşkusuz, iş ideolojisinin toplumdaki meşruluğu ile de desteklenerek– stratejik olarak “manipüle edilebilir”. Bu gerçekleştiği takdirde, etkileşimin odağı verimlilik meselelerinden uzaklaşarak iş başarısının koşullarına kayar. Bu nedenle denebilir ki, sabotaj, parasal sınıf tarafından, teknolojik bakış açısının getireceği her türlü eleştirel düşüncenin önünü kesmek amacıyla karmaşık “teknik” konulara dair kasıtlı fikirler sunarak, faal sınıf içerisindeki etkileşime yeniden yön verilmesi ve böylelikle, faal sınıfın refah seviyesinin düşmesi pahasına işadamlarının sahip olduğu servetin artırılmasıdır. Sabotaj, kârlılığa ilişkin doğruluğu kabul edilen bakış açısı, yani ticari bakış açısı tarafından “doğallaştırılan”, normalleştirilen ve eskiden beri var olan bir “sömürme”dir.

Aşırı üretim örneğinde, işadamları, sanki Takdir-i İlahi’nin habercileriymişçesine vahiy verir gibi faal sınıf ile konuşurlar. Örneğin, son derece “güvenilir” ve “aklı başında” bir yatırımcıdan, “iş ortamı, gelecek vaat etse de, ne yazık ki büyüme için uygun değil!” sözleri duyulabilir. Bu nedenle, “iş uygarlığı”nın başrahipleri, Başat Gösteren “İş”e dayanarak, herkesi çileci bir tevazu ve sadeliğe, yani işsizlik ve sefaletle davet ederler. Bir başka deyişle, “trafiği yavaşlatmak” dışındaki her türlü beklentiye reddederler. Böylelikle, kendilerini Zizek’in (2001) “totaliter mantık” adını verdiği ve hakikat iddialarının geçiciliğinin onları mutlak ilkeler haline getirerek reddedilmesine dayalı olan bir anlayışa hapsederler. “Buradaki hakikatin altında yatan yalan...inkâr edilir; hakikatin tamamen gerçek bir temeli olduğu iddia edilir (De Kesel 2004: 305). Bununla birlikte, yalnızca “simgesel “iş uygarlığı” düzeninde geçerli olan hakikate “gerçekmiş” (yani kendinde şey) gibi biçim vererek, “işin açıkça ortaya konan hedefi”ni, yani sıradan insanlar için “temel ihtiyaç maddesi olan malların üretimi”ni de reddederler.⁸ Burada, işadamı olmakla ilişkilendirilmiş lider-

8 Bu kitabın yayına hazırlandığı 2011 yılının küresel iş ortamına bakılacak olursa, işadamlarının yani işe gelmeyen mülk sahiplerinin Amerika’dan Avrupa’ya ve Avrupa’dan Asya’ya milyonlarca insanı, burada belirttiğimiz biçimde “çileci bir tevazu ve sadeliğe, yani işsizlik ve sefaletle” davet ettikleri görülebilir. Komşumuz Yunanistan’a toplumun refahının çökmesi pahasına anti-demokratik bir tarzda dayatılan borç ödetme politikası ise, işadamlarının totaliter mantığı dediğimiz duruma kusursuz bir örnek teşkil etmektedir. Ancak IMF, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Komisyonu, derecelendirme ve denetleme kuruluşları ve dev bankaların yöneticileri ile bazı devlet erkânının bu totaliterliği, “öfkeli hareketi”nde somut ifadesini

lik sorumluluğunun kabul edilmemesiyle işin yapısal paradoksunun çözümü kavuşturulduğunu görmek hiç de zor değildir.

Böylelikle sanayi sistemi...finans önderlerinin sistem mekanizması ile temas edebildiği her fırsatta, maddi kaynak, donanım ve insan gücünün uyuşmazlığı, kötü yönetimi ve istihdam edilmemesi ile kasıtlı olarak engellenmektedir. Tüm uygar halklar ise bir arada yokluk çekmektedir; çünkü genel sanayi uzmanları kadrolarının, bu sayede...çıkar gruplarından emir alarak sabotaja başvurmaları gereklidir. (Veblen 1983/1921: 54-55)

Veblen, bu durum ne kadar gerçekleşirse “açıkça ortaya konan amaç” ile “reel performans”⁹ arasındaki farkın da o kadar belirginleşeceği kanısındadır. Kendine özgü bu gözleme dayanarak, işadamlarının öznelliğine dair önemli bir sonuca varır ve bunu, iş ilkelerinin yön verdiği her toplumda bulunan nesnel bir koşul olarak ele alır. “Üretim sanayisinde reel performans sergilemek, kesinlikle işadamlarının nasıl önereceklerini bilmedikleri,” diye başlar ve kendinden emin ya da kendi deyimiyle “sıradan” bir öngöründe bulunarak, “ancak aynı zamanda öngörülen [devrimci] bir altüst oluş planının başarılı olmasını da *belirleyecek* bir konudur” (Veblen 1921: 68) diye bitirir. Bu noktada, Veblen’in “çıkar grupları” konusunu ele alış biçimi üzerine kısaca düşünelim. Konuya böyle bir ek yapılırsa, Veblen’in “genel sanayi kadrosu”nu, sanayi girişimlerinin işbilir yönetimine son vermek için “devrimci bir altüst oluş planı” ortaya koyabilecek potansiyel aktörler olarak görme nedeni daha iyi anlaşılabilir.

IV. “Çünkü Ne Yaptıklarını Bilmiyorlar”

Veblen’in (1958/1904: 67-86) geç kapitalizmi bir ekonomik örgütlenme sistemi olarak kavramsallaştırması, para ekonomisinden kredi ekonomisine tarihsel geçişi dikkate alır. Kredi ekonomisinde, “aktifleştirmenin dayandığı temel yavaş yavaş kaymıştır ve artık sahip olunan maddi donanımın maliyeti değil, faaliyetini sürdürmekte olan şirketin kazanç kapasitesi temel oluşturmaktadır” (Veblen 1958/1904: 70). Bir başka deyişle, bu geçişle birlikte, işletme sermayesinin niteliği köklü bir değişikliğe uğramıştır. Bundan

bulan halk isyanını tetiklemekte ve yukarıda “işin yapısal paradoksu” olarak tanımladığımız sorunla iş dünyasının liderlerini malul bırakmaktadır. Benzer gelişmeler bütün bir Avrupa’ya yayılmakta, neredeyse küreselleşmektedir. Bugün “işadamlarının” işi meşruluğunu yitirmiş bir görünümde (Yazarın Türkçe çeviriye eklediği dipnot).

9 Metinde “tangible performance” olarak geçen kavramı her ne kadar “somut performans” ifadesi ile karşılamak daha doğru olsa da, konu bağlamında “mali performans”ın karşısına işaret etmek amacıyla “reel performans” ifadesi tercih edilmiştir (ç.n.).

dolayı Veblen, “en azından yeni ticari girişim düzeninde”, sermayeyi herhangi bir yatırımda, adı üretim ya da finans faaliyeti olsun, gerçekleşen başlangıç maliyeti üzerinden tahmini bir gelir talebinde bulunabilme “kapasitesi” olarak kavrar.

Buradan, mevcut iş durumu ve işin sanayi üzerindeki kontrolüne dair bir gariplik ortaya çıkar; bir başka deyişle, [aktiflerin] toplam nominal değeri...menkul kıymetlerin mülkiyet hakkı verdiği ve bu hakkın en sonunda tek sahibi olan [bu aktiflerin] toplam piyasa değerini her zaman fazlasıyla aşar. (Veblen 1990/1919: 60)

Veblen, aktiflerin toplam nominal değeri ile toplam piyasa değeri arasındaki farkı, “bedava kazanç kapasitesi payı” olarak tanımlar.¹⁰ Bu nedenle, bu pay ne kadar yüksek olursa, mülkiyet hakkına sahip olan yatırımcıya gelen bedava gelir de o kadar yüksek olur. Bu anlamda, üretim aktiflerinin sahipleri, bedava gelirlerini artırmak için daima bu payı artırmak ister.

Bu yolla elde edilen bedava gelir, sürececek olması durumunda kazanılmış hak haline gelir. Ardından, bu tahmini gelire eşit olduğu kabul edilen bir kazanç kapasitesine sahip, maddi olmayan bir aktif olarak resmen aktifleştirilebilir. Bir başka deyişle, sonuç olarak çaba harcamadan kazançlı çıkma yönünde aktifleştirilmiş bir alacak söz konusu olur ve bu da yerleşmiş çıkarı meydana getirir. (Veblen 1990/1919: 60)

Bir başka deyişle, kazanılmış hak üretim aktiflerinin yasal mülkiyetinden kaynaklanabilir. Kazanılmış hakkın kendisi de, aktifleştirilmiş alacak ya da yerleşmiş çıkardan kazanç sağlamak için alınıp satılabilen “maddi olmayan aktifler”e neden olabilir.

The New Dictionary of Cultural Literacy (Yeni Kültürel Okuryazarlık Sözlüğü, 2002) yerleşmiş çıkar (vested interest) kavramını “kimi politik ya da ekonomik *tekliflerdeki* yoğun kişisel (olasılıkla finansal) çıkar” olarak tanımlayarak, devamında, “kavramın çoğulu (*vested interests - çıkar grupları*) ise, genelde güçlü ve zengin mal sahipleri anlamına gelir” diye ekler. Veblen, çıkar gruplarını, *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* ve başka eserlerinde “işe gelmeyen mülk sahipleri” olarak adlandırır. Bunlar, “işbilir yönetimdeki üç temel hat” ile uyumlu olan yerleşmiş çıkarlarını gözetmek için kendi “sanayi önderleri”ne

10 Bu makalenin girişinde dünyanın en zengin adamı Warren Buffet’tan yaptığımız alıntıyı şimdi şöyle yorumlayabiliriz: Dünyanın en zengin kişisi olan Warren Buffet, sahip olduğu muazzam serveti sürekli olarak bedava kazanç kapasitesi payını yükselterek yapmıştır. Alıntıda bahsi geçen kitap okunursa, bu “işin” incelikleri hakkında ayrıntılı bilgiler edinilebilir (Yazarın Türkçe çeviriye eklediği dipnot).

(yani şirket yöneticilerine) ihtiyaç duyar. Bu hatlar, “(a) kârlı satış yapmak amacıyla arzın sınırlandırılması, (b) kârlı satış yapmak amacıyla ticari hareketliliğin engellenmesi ve (c) kârlı satış yapmak amacıyla gösterişli tanıtımlar yapılmasıdır” (Veblen 1990/1919: 57). Bir başka deyişle, işe gelmeyen mülk sahipleri, “faaliyetini sürdüren firmalar” olarak sanayi örgütlenmelerinin yönetiminde çok önemli sorumluluk taşıyan faillerdir. Aktifleştirilmiş alacaklarının (yani sahip oldukları “işlerin küçük parçaları”) artırılmasında özel çıkarları olduğundan, “bedava gelir elde etme” “amacı”, gündelik faaliyetlerini yönlendirmekle kalmayıp tek “hakikat”lerini, yani yaşam “öykülerini” oluşturur. “Üretim sanayisinde reel performans sergilemek” ile ilgilenmek için ontolojik temelden yoksundurlar. Bu nedenle, sanayi düzeninin liderleri olarak, ne yaptıklarının, bir başka deyişle “verimli olmaktan vicdanen vazgeçtiklerinin” farkına bile varamazlar –Zizek’in toplum kuramına sunduğu bir ifade kullanılacak olursa– “çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar.”¹¹ Paradoksal olarak, işe gelmeyen mülk sahiplerinin ontolojik (yani, bir bütün olarak sanayi sisteminin verimliliğini artırma) eksikliği, sanayi uzmanlarının sahip olduğu teknik bilginin imzasının atıldığı bir zemin kurar.

V. Sonuç Yerine: “Yitip Giden Aracılar” Olarak “Mühendisler”

Bu durum, bizi *Mühendisler ve Fiyat Sistemi*’nin en tartışmalı bölümlerinden biri olan son bölümüne, “Olası Bir Teknisyenler Sovyeti Üzerine Bir Yazı” bölümüne getirir. Veblen, burada “eskinin eksik yönlerini gidermek için tasarlanan” yeni bir sanayi sistemi getireceği için “kurulu düzeni bozabilecek” olan, “mühendisler” liderliğindeki “devrimci altüst oluş” sorununu ele alır. Metin, mevcut koşullar altında böyle bir dönüşüm yaşanmasından korkmak ya da umutlanmak için bir neden olmadığını ciddiyetle hatırlatarak başlar; çünkü, Veblen’in belirttiği gibi, mühendisler “ticari kâra ve mülk sahiplerinin işe gelmemesine dayalı olan kurulu düzene sadakatlerini, hem de işçinin işverenine duyduğu sadakatten daha fazlasını sürdürürler” (Veblen 1921: 63). Bununla birlikte, bu geçişin sonuçta kaçınılmaz olacağını da iddia eder; çünkü çıkar grupları “sanayinin kendi kontrollerinden çıkmasının ardından, gönülsüzce olayları akışına bırakarak bir bakıma kendi kendilerini saf dışı bırakacaklar[dır]” (Veblen 1921: 64). Hüküm süren ekonomik koşullara dayanan Veblen’in ifade ettiği gibi, işe gelmeyen mülk sahipleri “ülkedeki maddi refahın gözetilmesi için uygun olmadıklarını zaten...yeterince göstermişlerdir” (Veblen 1921: 64). Bu durum, “kazanılmış hakları ile ilgili talepte bulunabilecekleri...dayanak”ı (Veblen 1921: 64) kaybetmekte oldukları gerçeğini

¹¹ Bu ifadenin özgün biçimi İncil’dedir. Çarmıha gerilen İsa’nın, kendisini öldürenlerin bağışlanmasını dileyen sözleridir. Kuşkusuz, yakarışı daha çok tüm insanlık içindi. İncil, Luka 23’te, :33 “Kafatası denilen yere vardıklarında İsa’yı, biri sağında öbürü solunda olmak üzere, iki suçluyla birlikte çarmıha gerdiler.” :34 “İsa, Baba, onları bağışla dedi; çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar. O’nun giysilerini aralarında paylaşmak için kura çektiler.” (<http://www.phrases.org.uk/meanings/142050.html>).

doğrular. Bu da, “işe gelmeyen mülk sahipleri sistemine...son verilmesi”ne ilişkin bir durumu ortaya koyarken, Veblen’i “tümüyle spekülatif yeni bir moda”dan bahsetmediğine inanmaya sevk eder.

Vurgulanması gereken bir nokta da, “haksız kıyas” ve buna eşlik eden her şeye (parasal sınıfın faal sınıf tarafından taklit edilmesi gibi) yatkınlığın imhasının, kitabın son bölümündeki *Yazının* temel konusu olduğudur. Bununla birlikte, metne ilk bakışta görülenler de metnin derinlikli anlamı kadar önemlidir. *Yazının* yakından okunmasıyla, metinde geçen en az iki ayrı tartışmanın olduğu açığa çıkar. Bunlardan ilki, “yeni gelen sanayi düzeni”nin örgütsel özellikleri ve eski düzenden farklı olacağı yönler ile ilgilidir. Bunun içerisinde, her şeyden önce, geçiş sürecinde yeni düzenin sorumluluğunu üstlenecek “yönetim”in bileşim ve yapısı ile bu yöneticilerin üretim sanayisindeki faaliyetlerin planlanıp eşgüdümünün sağlanmasına ilişkin müzakerelerde kullanılması gereken ilke ve standartların belirtilmesi yer alır. İkinci tartışma ise, “devrimci özne”nin “Teknisyenler Sovyeti” biçiminde doğuşu ile ilgilidir. *Yazının* bu bölümü, elbette ilk tartışmaya göre daha öne çıkar; çünkü Amerikan toplumunun üyeleri olarak “mühendisler”, “kendi durumlarına oldukça farklı bir gözle bakmaya alışkın değildir. Kendilerini...işadamlarının çalışanları olarak anlamlandırmaya doğal olarak devam ederler.” Bir başka deyişle, iş ideolojisinin imzasının atıldığı bir “hayal” dünyası içinde hareket ederler. Bu nedenle, bu yazıya son vermeden önce, başlangıçta belirttiğim gibi, “mühendisler” liderliğindeki devrimci bir altüst oluş önerisinin, belirli bir tarihsel ve ampirik ortamdaki “gizemli bir entelektüel”in geçici hüsnükuruntusu olmaktan çok Veblen’in problematiğinin bir parçası olduğunu ve kuramsal bir temele oturduğunu ileri sürmek amacıyla, *Yazıda* geçen ve ayrı olsalar da birbirleriyle ilişkili olan bu iki konuyu kısaca ele alacağım.

İlk konuyla ilgili olarak, yeni sanayi düzeninin neden işbirliğine dayalı bir sistem, yani sanayideki ayrı birimlerin “farklı amaçlarla çalışmaması” koşuluna dayalı bir sistem olarak tasarlanması gerektiğini daha önce görmüştük. Yine, bunun teknisyenler arasında varılan ve onları ortak bir amaçta birleştiren bir görüş birliği gerektirdiğini de görmüştük. Veblen, son bölümdeki *Yazısında*, son olarak bu ortak bakış açısını açıklamaya girişerek, faal sınıfın “endüstriyel sanatların durumu”na ilişkin sahip olduğu bilgiyi (yani, böylesi bir teknolojiye ilişkin sahip olduğu teknik bilgiyi) toplumsal refahı verili kaynak ve vasıflar üzerinden belirleyen kolektif kapasite olarak kavraması gerektiğini ileri sürer. Faal sınıf, sanayi altyapısından kaynaklanan kısıtlamalar dışında, “tabanı oluşturan halk”ın verimliliğini ve dolayısıyla maddi yaşamını mümkün olan en yüksek düzeye çıkarmanın sınırlandırılması gibi hiçbir koşul tarafından engellenmeden böylesi bir teknolojiyi kullanmanın da farkına varmalıdır. Bunun anlamı, toplumun sahip olduğu üretim kapasitelerinin verimli olarak kullanılabilmesi için, faal sınıfın teknolojiyi yalnızca üretim tekniklerinin topl-

mı olarak değil, benim ileri sürdüğüm gibi, toplumsal ve politik müzakerelere özgü bir bakış açısı olarak da algılamak zorunda olduğudur.

Toplumsal ve politik müzakerelere özgü bir bakış açısı olarak teknoloji ile işaret edilen, mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyet gibi toplumsal kurumların da üretim faaliyetlerini kendisine tabi kıldığı göz önüne alınırsa, toplumsal refahın kurumlar tarafından teknolojik kısıtlamayı aşacak ölçüde kısıp kısılmadığını inceleme ve bu “rahatsızlık” a dair bir açıklama ortaya koyma ihtiyacıdır. Bundan dolayı, sanayi düzeninde farklı üretim rolleri üstlenen faal sınıf, sınıfsal konumlarının kaçınılmaz sonucu olarak, işe gelmeyen mülk sahipleri ile neredeyse diğer tüm toplumsal katmanlar arasındaki maddi çelişki ile doğrudan karşı karşıya kalır. Bu nedenle, yeni gelen sanayi düzenine geçiş sürecinde, “sanayinin işbilir kontrolü sırasında zorunlu olarak gerçekleşen israfın, bu israfı ve engelleyici pratiklerin nedenlerinin ve mevcut işbilir kontrolün ortadan kaldırılmasında uygulanabilecek yönetim ve üretim ekonomilerinin araştırılarak inandırıcı biçimde ortaya konması” (Veblen 1921: 69) bu sınıfın liderliği, yani “yönetim” için olmazsa olmazdır.

Yeni bir sanayi düzeni başlatmak için tüm bunları yapmak, “mühendisler” in “devrimci bir tutum” takınmasını gerektirir. Burada, son olarak endişe verici şu bilmece ortaya çıkar: Bu devrimci öznellik nereden başlayacak? Bir başka deyişle, “mühendisler” “bilge” patronlarını taklit etmeyi bırakıp kendilerini devrimci bir güce nasıl dönüştürecek? Veblen’in buna yanıtı açıktır. Ona göre, bu tür bir düşünsel dönüşüm, Zizekçi bir yerden söylenecek olursa, ancak bir “Edim”den başlayabilir: “Mühendisler...mülk sahiplerinin işe gelmediği mülkiyeti hiç düşünmeden reddetmeye karar verir vermez...harekete geçilmiş olacaktır” (Veblen 1921: 76).

Zizek, Edim (büyük “E” ile) sözcüğünü, mevcut simgesel düzenin attığı imzaya uygun olarak gerçekleşen gündelik davranışlar ile farkını ortaya koymak için kullanır. Edim, davranıştan farklı olarak, mevcut simgesel düzenin bir olumsuzluğu reddettiği ya da bastırdığı o özel noktada bu düzene karşı koyabilen bir eylemdir (Zizek 2000). Daha önce gördüğümüz gibi, iş ideolojisinin “hayal” dünyası içinde, işadamları kendi yaptıkları “verimli olmaktan vicdanen vazgeçme”nin sorgulanma olasılığını reddeder; çünkü onlara göre, ticari girişimin kâr amacını kimse sorgulayamaz. Bu nedenle, kendilerini “totaliter mantık” a hapsederler. O halde, bu bağlamda, asıl Edim reddin reddidir. Bir başka deyişle, Edim “verimli olmaktan vicdanen vazgeçme”yi neden sorgulayamadığımızı sorgulamaktır. Bu Edimin tam da işadamlarının totaliter mantığı açığa çıkarılarak “simgesel düzenin ötesine sıçrama”, sanal iş dünyasının ötesine ve “olumsallık” a doğru sıçrama demek olduğu da ayrıca vurgulanmalıdır. Bu noktada, kitabın son bölümündeki en önemli parçaya, Veblen’in “devrimci bir tutum” takınabilmeleri için “mühendisler” e özel bir Edim önerdiği yere geliriz:

Bunu yapmanın apaçık ve basit yolu verimli olmaktan vicdanen vazgeçmektir; bir başka deyişle, vazgeçmek yoluyla ülke sanayi sisteminin genelini iş yapamaz duruma getirmeye yetecek kadar çok sayıda teknisyeni içerecek ve savunulan taleplerin kabul ettirilmesi için gerekli olan süre boyunca devam edecek bir genel grevdir. (Veblen 1921: 76)

Fredric Jameson (1988: 3-34), Max Weber'in feodalizmden modern kapitalizme geçiş ile ilgili açıklamaları üzerine düşünürken, "protestan ahlakı"nın, kapitalist toplumun doğuşundan önce feodal düzenin sınırlarını aşarken diyalektik bir kategori gibi hareket ettiğini ve geçiş tamamlanır tamamlanmaz yitip gittiğini ileri sürer. Bu kategoriyi adlandırmak için "yitip giden aracı" terimini kullanır. Balibar'a (2003: 334) göre, Jameson'ın sunduğu yitip giden aracı kavramı, "tam da alt edilmesi gereken bir kurumdan miras kalmış öğeleri yeniden düzenleyerek" yeni bir toplumsal düzenin koşullarını meydana getiren geçici bir kategoridir. Zizek (2000: 142), Jameson ile bağlantılı olarak, "yitip giden aracı"nın "paradoksal fail" olarak anlaşılmasını önererek tarihsel rolünü açıklayıcı bir örnek ile anlatır:

Siyaset kuramında, doğal şiddet durumundan meşru gücün güvence altına aldığı sivil barış durumuna geçiş çıkmazını aşan Hegelci tarihsel kahraman nosyonu, "yitip giden aracı"ya örnek oluşturur. Bu geçiş doğrudan, devamlı bir hatta gerçekleşemez, çünkü doğal şiddet durumu ile sivil barış durumu arasında hiçbir ortak zemin, hiçbir kesişme yoktur; bu nedenle, şiddetin kendisi aracılığıyla şiddetin üstesinden gelen paradoksal bir faile, bir başka deyişle, kendi meşruluğunun koşullarını geriye dönük olarak oluşturan ve böylelikle şiddet içeren yanını yok ederek kendisini resmi bir kurucu edime dönüştüren bir edimin paradoksuna ihtiyaç duyulur.

Böylece, bu yazıya son vermek adına şöyle bir fikir ileri sürüyorum: Veblen'e göre, kuramsal bir kategori olarak kavranan "mühendisler", işbirliğine dayalı bir sanayi uygarlığına geçmek için "iş uygarlığı"nın yerini alabilen apaçık bir "paradoksal fail" oluşturunuyordu. "Sanayi uzmanları" olarak, faal sınıf içerisindeki bir katmanı temsil ediyorlardı ve sahip oldukları "eğitim, içgörü ve ilgi" nedeniyle, işadamlarının daha yüksek kâr sağlamak için sanayi girişimlerinin verimli olmasından vazgeçerek toplumsal refahı ısrarla sabote etmeleriyle açığa çıkan totaliterliklerine karşı yürütülecek bir hareketin başını çekebilirlerdi. Bu ikincisinin dolaysız sonucu olarak, "mühendisler" in tam da bir bütün olarak sanayi düzeninin verimliliğini artırma potansiyellerini gerçekleştirmeleri reddedildi. Şahsi çıkar sağlamak amacıyla verimli olmaktan vazgeçilme-

sinin sanayi düzenindeki başarısızlığın temel koşulu, hatta işadamlarının tasarlamamış bile olabileceği bir koşul olduğunun farkına varabilirlerdi. Bundan dolayı da, “mühendisler” modern iş uygarlığının paradoksunu, yani işin yapısal paradoksunu keşfedebilen asıl paradoksal fail kişiliğine bürünebilirdi. Her ne kadar Veblen bu kavramı kullanmamış olsa da, “mühendisler”i devrimci aktörler olarak kavramsallaştırması, onları kârlılığa dayalı sanayi düzeninden verimliliğe dayalı sanayi düzenine “geçiş çıkmazını aşabilecek” “yitip giden araçlar” olarak görmeyi çok fazla çağırıyordu. Yeni sanayi düzeninin “resmi kurucu edimi” için getirdiği öneri, bunu tartışmasız biçimde açığa çıkardı. “Mühendisler”in, “verimli olmaktan vicdanen vazgeçme”nin kendisi aracılığıyla, işadamlarının “verimli olmaktan asıl vicdanen vazgeçme”sini, yani onların “şiddet”ini alt edebileceğini, bir başka deyişle, işadamlarının öyküsünün etki alanını aşan bir öyküyü düşünüyordu. Bu nedenle, “mühendisler”, “insan”ın anlatılmamış öyküsünü anlatabilmek için, “bilge” patronlarının öyküsünün ötesine ve *anlatılan senin hikâyendir* şiarına doğru sıçrayabilirdi.

Kaynakça

Abercrombie, N., S. Hill ve B. S. Turner. 1980. The dominant ideology thesis. London ve Boston: G. Allen & Unwin.

Althusser, L. 1969. How to read Marx's Capital. Marxism Today (October): 302-305.

Althusser, L. ve E. Balibar. 1970. Reading Capital. London: New Left Books. [Kapital'i Okumak, çev. Işık Ergüden, İthaki Yayınları, 2007]

Althusser, L. 1971. Lenin and philosophy. London: New Left Books. [Lenin ve Felsefe, çev. B. Aksoy, E. Tulpar, M. Belge, İletişim Yayınevi, 2. Basım, 2008]

Balibar, E. 2003. Europe: Vanishing mediator. Constellations 10 (3): 312-338.

Barrow, C. W. 2005. The return of the state: Globalization, state theory, and the new imperialism. New Political Science 27 (2): 123-145.

Bell, D. 1963. Veblen and new class. American Scholar 32 (Autumn): 616-638

Buffet, W. E. 2004/1984. The superinvestors of Graham-and-Doddsville. In Warren Buffet wealth, ed. R. P. Miles. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Davis, A. K. 1980. Thorstein Veblen's social theory. New York: Arno Press.

De Kesel, M. 2004. Act without denial: Slavoj Zizek on totalitarianism, revolution and political act. Studies in East European Thought 56: 299-334.

Diggins, J. P. 1999. Thorstein Veblen: Theorist of the leisure class. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Dobriansky, L. E. 1957. Veblenism: A new critique. Washington, DC: Public Affairs Press.

Dugger, W. M. 1995. Veblenian institutionalism: The changing concepts of inquiry. Journal of Economic Issues 29 (4): 1013-1027.

Dugger, W. M., ve W. Waller. 1996. Radical institutionalism: From technological to democratic instrumentalism. *Review of Social Economy* (2): 169-189.

Eagleton, T. 1991. *Ideology: An introduction*. New York: Verso. [İdeoloji, çev. Muttalıp Özcan, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2005]

Fine, G. A. 1994. The social construction of style: Veblen, Thorstein the theory of the leisure class as contested text. *Sociological Quarterly* 35 (3): 457-472.

Fusfeld, D. R. 2001. Review of Marx, Veblen, and contemporary institutional political economy: Principles and unstable dynamics of capitalism (by P. A. O'Hara). *Journal of Economic Issues* 35 (4): 1033-1035.

Ganley, W. T. 2004. The theory of business enterprise and Veblen's neglected theory of corporation finance. *Journal of Economic Issues* 2: 397-403.

Hamilton, D. 2000. Thorstein Veblen: Theorist of the leisure class (by Diggins, J. P.). *Journal of Economic Issues* 34 (4): 981-983.

Heilbroner, R. 1953. *The worldly philosophers*. New York: Simon & Schuster. [İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri, çev. Ali Tartanoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2008]

Hodgson, G. M. 1995a. The political economy of utopia. *Review of Social Economy* 53 (2): 195-213.

Hodgson, G. M. 1995b. Varieties of capitalism from the perspectives of Veblen and Marx. *Journal of Economic Issues* 29 (2): 575-584.

Jameson, F. 1988. The vanishing mediator; or, Max Weber as storyteller. In *The ideologies of theory*, vol. 2, ed. F. Jameson. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kabel, H. 1996. Money, alienation, and the leisure class: Henry James, Edith Wharton, Thorstein Veblen. *Zeitschrift Fur Anglistik Und Amerikanistik* 44 (4): 346-357.

Kazin, A. 2004/1942. An insurgent scholar: Thorstein Veblen. Alfred Kazin's America içinde. ed. T. Solotaroff. New York: Perennial.

Knoedler, J. ve A. Mayhew. 1999. Thorstein Veblen and the engineers: A reinterpretation. *History of Political Economy* 31 (2): 255-272.

Lauer, R. H. 1991. *Perspectives on social change*. Boston: Allyn and Bacon.

Lerner, M. 1975. *The portable Veblen*. New York: The Viking Press.

Loader, C. ve R. Tilman. 1995. Veblen, Thorstein analysis of German intellectualism: Institutionalism as a forecasting method. *American Journal of Economics and Sociology* 54 (3): 339-355.

Miles, R. P. 2004. *Warren Buffet wealth: Principles and practical methods used by the world's greatest investor*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Mouhammed, A. H. 1999. Veblen and Keynes: On the economic theory of the capitalist economy. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 155 (4): 594-609.

Nitzan, J. 1998. Differential accumulation: Towards a new political economy of capital. *Review of International Political Economy* 5 (2): 169-216.

Öncü, A. 2003a. Political identity as structure and agency: An institutional analysis of the organization of engineers in Turkey. *International Review of Sociology* 13 (2): 303-320.

Öncü, A. 2003b. *A sociological inquiry into the history of the Union of Turkish Chambers of Engineers and Architects: Engineers and the state*. New York: Edwin Mellen Press.

- Riesman, D. 1953. Thorstein Veblen: A critical interpretation. New York: Charles Scribner's Sons.
- Ritzer, G. 2000. Classical sociological theory. New York: McGraw-Hill.
- Rutherford, M. 1992. Veblen and engineers. *International Review of Sociology*, new series 3: 125-150.
- Rutherford, M. 1998. Veblen's evolutionary programme: A promise unfulfilled. *Cambridge Journal of Economics* 22 (4): 463-477.
- Stabile, D. R. 1986. Veblen and political economy of the engineers. *American Journal of Economics and Sociology* 45 (January): 41-52.
- Stabile, D. R. 1987. Veblen and the political economy of technocracy: The critic developed a collectivist ideology. *American Journal of Economics and Sociology* 46 (January): 35-48.
- Sent, E. M. 2001. Thorstein Veblen: Theorist of the leisure class (by Diggins, J. P.). *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 37 (2): 189-190.
- Tilman, R. 1996. The intellectual legacy of Thorstein Veblen: Unresolved issues. Westport: Greenwood Publishing.
- Veblen, T. 1994/1899. The theory of the leisure class: An economic study of institutions. New York: Dover Publications. [Aylak Sınıfın Teorisi, çev. C. Atay, Z. Gültekin, Babil Yayınları, 2005]
- Veblen, T. 1958/1904. The theory of business enterprise. New York: Mentor Books.
- Veblen, T. 1975/1914. The instinct of workmanship and the state of industrial arts. In *The portable Veblen*, ed. M. Lerner. New York: The Viking Press.
- Veblen, T. 1990/1919. The place of science in modern civilization and other essays. New York: B. W. Huebsch.
- Veblen, T. 1919 (ayrı basım). The vested interests and the common man. Montana: Kessinger Publishing.
- Veblen, T. 1983/1921. The engineers and the price system. New York: B. W. Huebsch.
- Veblen, T. 1921 (ayrı basım). The engineers and the price system. Montana: Kessinger Publishing.
- Wight, C. 1999. They shoot dead horses don't they: Locating agency in the agency-structure problematique. *European Journal of International Relations* 5 (1): 109-142.
- Zizek, S. 1989. The sublime object of ideology. London and New York: Verso. [İdeolojinin Yüce Nesnesi, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 3. Basım, 2008]
- Zizek, S. 2000. From proto-reality to the act. *Angelaki, Journal of the Theoretical Humanities* 5 (3): 141-148.
- Zizek, S. 2001. Did somebody say totalitarianism? Five interpretations in the (mis)use of a notion. London and New York: Verso. [Biri Totalitarizm mi Dedi?: Bir Nosyonun (Kötüye) Kullanımına Beş Müdahale, çev. Halil Nalçaoğlu, Epos Yayınları, 2. Basım, 2009]
- Zizek, S. 2002. On belief. London: Routledge.

BİLİM VE TEKNOLOJİDE DEĞİŞİM, DEĞİŞEN MÜHENDİSLİK PROFİLİ, GELECEĞİN MÜHENDİSİ¹

Aykut Göker

I. Giriş

Bu sunuşta, bilim ve teknolojiadaki değişime bağlı olarak, mühendislik profilinde meydana gelen değişim ele alınacak; bu bağlamda, günümüz ve yakın geleceğin mühendisinden hangi yeteneklerle donanmış olması bekleniyor, sorusunun yanıtı verilmeye çalışılacaktır. ‘Mühendisin temel işlevi’nden hareketle çizilmeye çalışılacak bu profilden kalkarak, her mühendislik dalı için, değişen beklentilere uygun yeni bir misyon tanımına gidilebilir. Bu tür tanımlar için gerekli ipuçlarının aşağıda bulunabileceğini düşünüyorum.

II. Mühendisin Temel İşlevi

Mühendisin temel işlevi, tasarım (design) ve ‘konstrüksiyon’dur.

1 “Science, Technology and Society” dersinin notları, Bilkent Üniversitesi’ndeki seminere (8 Kasım 2000) ait notlar, daha sonra, TMMOB MMO Kocaeli Şubesi’nce düzenlenen “Endüstri-İşletme Mühendisliğinin Dünü, Bugünü, Yarını” konulu 3. Ulusal Endüstri-İşletme Mühendisleri Kurultayı’nda (19-20 Ekim 2001) yapılan sunuş dolayısıyla yeniden gözden geçirilmiştir.

Burada, gözden geçirilmiş biçimiyle yer verilen bu seminer notları, “UNESCO World Congress of Engineering Educators and Industry Leaders, Paris, July 2-5, 1996” ve “US-TURKEY Engineering Symposium, İstanbul, May 29 - June 1, 2000”deki sunuşlardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu iki uluslararası toplantıdan ilkinde, ABD Ticaret Bakanlığı’nın Teknolojiden Sorumlu Müsteşarı Dr. Mary Lowe Good ve “General Electric Fund” Başkanı Clifford V. Smith, Jr., ikincisinde, ABD Ulusal Mühendislik Akademisi [US National Academy of Engineering] Başkanı William A. Wulf, Carnegie Mellon Üniversitesi Makina Mühendisliği Bölümü Başkanı Prof. Adnan Akay, “Ford Motor Company” Program ve İleri Mühendislik Direktörü Christopher L. Magee, “Boeing Commercial Airplanes Group” Uluslararası Mühendislik Programları Direktörü Ronald L. Bengelink, Ulusal Bilim Vakfı [National Science Foundation] Eski Başkanı ve Arizona Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Ernest T. Smerdon (Ph. D., P.E., İnşaat Mühendisliği ve Mühendislik Mekanikliği Profesörü), Carnegie Mellon Üniversitesi “Data Storage Systems Center” Direktörü Robert M. White dikkate değer bildiriler sunmuşlardır. Burada, bu bildirilerden çıkarılabilecek sonuçların aktarılmasına çalışılmıştır. Ancak, yeri geldikçe bazı ekleme ve açıklamalarda bulunulmuş; bu arada yazarın kendi deneyimleri de aktarılmıştır.

‘Tasarım’, bir ürün, üretim yöntemi ya da sistem ortaya koymaya yönelik zihinsel süreci; daha açık bir deyişle, bir şeyin biçimini zihinde oluşturma, bir şey için zihinde bir biçim yaratma ve sonra da bunu plâna, çizime, hesaba dökme eylemini ifade eder.

‘Konstrüksiyon’ ise (bu sözcüğü, içerdiği anlam derinliğiyle Türkçe’de anlatan tek bir karşılık bulamadığım için olduğu gibi kullanıyorum), bir şeyi yapma / inşa etme prosesi, sanatı / hüneri ya da tarzı [the process, art, or manner of constructing something]; bir şeyin anlamını açıklama, yorumlama ya da izah etme / açıklığa kavuşturma eylemi ya da bu eylemin sonucu olan yorum ya da açıklama [the act or result of construing, interpreting, or explaining] anlamına gelir.

‘Mühendislik’, ‘tasarım’ ve ‘konstrüksiyon’u konu alan bir uygulama bilimi (science of application) ve matematiğidir.

Ülkemizdeki mühendislerin önemlice bir bölümünden beklenen temel işlevin ne ölçüde ‘tasarım’ ve ‘konstrüksiyon’ işleviyle örtüştüğünün tartışılabilir bir konu olduğu ya da bizim gerçeğimizin, biraz sonra sözünü edeceğim kavramlardan en azından bazılarıyla pek de fazla örtüşmediği söylenebilir. Ama, yine de, mühendislik disiplininin doğup geliştiği ekonomilerde ya da genel olarak, günümüzün, enformasyon toplumuna evrilme iddiasındaki sanayi toplumlarında, bu disiplinin hangi yönde değiştiğini bilmemizde yarar var diye düşünüyorum. Bilim, teknoloji ve dolayısıyla da mühendislik süreçlerindeki değişimlerde rol oynamamakla birlikte, eninde sonunda, şu ya da bu yönde, ama mutlaka bu değişimlerden etkilenen bir ülke olarak, hiç olmazsa, değişimin farkında olmamız gerektiğine inanıyorum. Belki de böylece, İngiliz Sanayi Devrimi’nin bir hayli uzağına düşen ve bu büyük değişimi pek de iyi algılayamamış olan Osmanlı İmparatorluğu ile aynı kaderi paylaşmamış oluruz.

Burada ele alınacak konunun muhatabı, tek başına, bu ülkenin mühendisleri elbette değil. Konu, Türk Üniversitesi’ni ve mühendis çalıştıran bütün üretici sektörleri yakından ilgilendiriyor.

III.Mühendislik Profilinin Değişiminde Rol Oynayan Faktörler

Mühendislik ve mühendis profili, 20-30 yıl, hatta 10 yıl öncesine göre çok değişmiştir ve değişmeye devam etmektedir. Değişimde rol oynayan başlıca faktörler,

Bilim ve Teknolojideki Değişim,

Mühendisin İş Gördüğü Fizikî ve Beşerî Ortamdaki Değişim ve

Üretim Sürecinde Bilginin Artan Rolü

başlıkları altında ortaya konmaya çalışılacaktır.

IV.Bilim ve Teknolojideki Değişim

Bilim ve teknolojiye de değişim, özellikle de, Enformasyon ve Telekomünikasyon Teknolojileri [IT Technologies], Malzeme Bilim ve Teknolojileri, Moleküler Biyoloji, Biyoteknoloji ve Gen Mühendisliği'ndeki gelişmeler, 'mühendislik' mesleğinde dramatik değişikliklere yol açmıştır; öyle gözüküyor ki, daha da yol açacaktır.

Örneğin, bugün, hemen hemen her üründe gömülü olan enformasyon teknolojisi, mühendislik tasarımı ve konstrüksiyonunda büyük değişikliklere yol açmaktadır. Malzeme teknolojilerindeki ya da biyoteknolojideki ilerlemeler de pek çok mühendislik kavramını kökten değiştirmektedir. Biyomedikal malzemeler ya da "akıllı (smart)" malzemelerin yarattığı ya da yaratabileceği değişimi tasavvur etmek mümkündür.

Bir yıl kadar önce İstanbul'da yapılmış olan ABD-Türkiye Mühendislik Sempozyumu'nda² sözü edilmedi ama giderek önem kazanan 'Doku Mühendisliği' ile 'Nanoteknoloji'nin de, mühendisliğin geleceği açısından, altını önemle çizmek istiyorum.

Henüz adı pek fazla duyulmamış olan 'Doku Mühendisliği', canlı hücreler ve sentetik polimerlerden/liflerden, yarı sentetik, canlı doku ve organların (insan yedek parçalarının) tasarım ve konstrüksiyonunu konu alan bir mühendislik dalıdır ve ilk ticari ürünleri 1998 yılında piyasaya çıkmıştır. Bütünüyle sentetik doku ve organ tasarım ve konstrüksiyonu da bu mühendislik dalının konusudur.

Ülkemizde yine pek fazla işitilmemiş olan 'Nanoteknoloji' de, maddenin nanometre ölçeğinde (yan yana dizilmiş 10 hidrojen atomu bir nanometre uzunluğunda yer kaplar), yani atomal, moleküler ve supramoleküler yapılar düzeyinde denetlenmesi yoluyla yeni malzeme, cihaz ve sistemlerin tasarlanması ve üretilmesini konu alan bir teknoloji dalıdır. Bu teknoloji ile, örneğin, kanserli hücreler tek tek tespit edilip zararsız hâle getirilebilecektir.³

Dikkat edilirse, gerek Gen Mühendisliği ve Doku Mühendisliği, gerekse Nanoteknoloji, temelde, malzemeye, ama moleküler, hatta atomal düzeyde malzemeye uğraşmaktadır ve bu uğraş, özellikleri, istenen işlevleri yerine getirebilecek biçimde, insan eliyle tasarlanabilen ve moleküler/atomal düzeyde denetlenebilen, şimdiye kadar hiç bilmediğimiz yepyeni malzemeler, organizmalar, sistemler, cihazlar yaratmak demektir. Örneğin, bugün pek çok araştırmacının 'moleküler bilgisayarlar' üzerinde çalıştıkları bilinmektedir.⁴

² Bu sempozyum için bkzn. (*) ile işaretli ilk dipnot.

³ Bu teknolojiye geline aşama için bkzn. Scientific American, September 2001.

⁴ "Kuantum Mekaniği Etkileşim Prensiplerine Göre Çalışan Moleküler Bilgisayarlar... Bazı sıradan sıvıların moleküllerine, nükleer manyetik rezonanstan yararlanılarak, olağanüstü kabiliyetlere sahip bir bilgisayar işlevi gördürülebilecek..." [Scientific American, June 1998]

V. Disiplinler Arası Yakınsama

Kısacası, mühendislik konusu malzeme, ürün, sistem ve süreçlerin doğası değişmektedir. Dahası, düne kadar farklı mühendislik disiplinlerinin konusu sayılan pek çok proses neredeyse bütün mühendislik dallarının konusu hâline gelmiş; teknolojiler arası füzyon farklı mühendislik disiplinlerini birbirine yaklaştırmıştır. Örneğin, bugün bir makina mühendisi, elektroniği mekanik kadar iyi bilmek -mekatronik bilmek- zorundadır. Yakın bir gelecekte makina mühendislerinden biyolojik prosesleri ve bu arada yeni biyoteknolojiyi ve gen mühendisliğini de iyi öğrenmeleri istenecektir.

VI. Mühendislik Uzayında Değişim

Bütün bu gelişmeler, mühendislik açısından, tasarım ve konstrüksiyonun boyut değiştirmesi; mühendislik uzayının, mühendislik işlevlerinin yerine getirildiği ortam ve bu işlevler yerine getirilirken yararlanılan araçların değişmesi demektir.

Gerçekten de, 'T' cetveli ve 'kaymalı hesap cetveli' ile karakterize edilebilecek olan, 40 yıl öncenin tasarım ortamıyla günümüzün bilgisayar destekli tasarım ortamı (CAD) arasındaki fark dramatik boyutlardadır. Enformatik alanındaki yeni arayışlar, özellikle de bilgisayar ve ağ teknolojilerindeki yeni araştırmalar sonucu ortaya çıkması beklenen teknik imkânlar, yarının tasarım ortamını, çok daha farklı bir boyuta taşımayı mümkün kılacaktır. Farklı coğrafyalardaki mühendislerin elektronik ortamda, eşzamanlı olarak birlikte ürün geliştirmeleri [*e-product development*], bu farklı boyutun, bugün tanık olduğumuz ilk adımlarından biridir.

Kaldı ki, tek değişen tasarım ortamı değildir; konstrüksiyon ve üretim ortamları da değişmekte; kısacası, bütün bir mühendislik ortamı değişime uğramaktadır. Bugün, bazı fabrikalarda, Bilgisayar Destekli Tasarım (CAD), Bilgisayar Destekli İmalat (CAM) ve Bilgisayar Destekli Mühendislik (CAE) süreçleri ve bu süreçlerde kullanılan yazılım araçlarıyla, global ölçekte yürütülen Ürün Enformasyon Yönetimi arasında (PIM; Product Information Management) bağlantı kuran ve birbirlerini tamamlar hâle getiren bir stratejinin (C3P) uygulanmasına başlanmıştır. C3P yakın geleceğin mühendislik ortamını karakterize eden bir simge olma yolundadır.

"DNA ile Bilgi-işlem..." DNA parçacıkları bilgisayar işlevi görebiliyor. Böylece muazzam bir enformasyon kabiliyeti yaratmak mümkün. Örneğin, yaklaşık bir santimetre küplük yer tutan bir gram kuru DNA, yaklaşık bir trilyon CD'lik enformasyon depolama kapasitesine sahip..." [*Scientific American*, August 1998.]

"Moleküllerle Bilgi-işlem..." Laboratuvar araştırmaları sonucu, anahtar, iletken ve hatta bellek işlevini gören moleküller elde edildi. Bu araştırmalar, nanoölçek elektroniğinde, diğer bir deyişle moleküler elektronikte yeni bir çağın başlangıcını simgeliyor." [*Scientific American*, June 2000.]

VII. Artan Kısıtlar

Teknolojideki gelişmelerin yol açtığı değişimi, mühendislik becerisinin ortaya konmasında, imkânların artması olarak değerlendirmek mümkündür. Ama, bunun yanında kısıtlar da artıyor. Örneğin, toplum yaşamında, insanın yaşam tarzında, düşünce tarzı ya da değer yargılarında büyük değişiklikler olmaktadır ve bu değişiklikler mühendisin karşısına, tasarım ya da konstrüksiyon sırasında mutlaka dikkate alması gereken kısıtlar olarak çıkmaktadır.

- Ekolojik etkiler,
- Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir çevre,
- Yenilenebilirlik,
- Yeniden Üretilebilirlik ve
- Ergonomi

mühendisin önündeki yeni kısıtlardır. Bu kısıtların getirdiği sorunları çözebilme için mühendis, sistemik bakış açısına sahip olmak; katıldığı üretim ya da inovasyon sürecinin [yenilik üretme sürecinin] yaratacağı ekonomik etkiler kadar toplumsal ve çevresel etkilerini de hesaba katmak zorundadır.

Bu kavramlar çerçevesinde, mühendis, yapacağı tasarımlarda, “yılda %1” kuralını aklından hiç çıkarmamak durumundadır. Bu kurala göre, bir birim üretim için gerekli olan hammadde, işçilik ve enerji miktarı, her yıl, %1 oranında azaltılabilir.

VIII. Teknolojinin Üretim Sürecinde Artan Rolü ve Değişen Rekabet Şartları

Teknolojinin üretim sürecinde kazandığı önem uluslararası ve firmalar arası rekabetin şartlarını da değiştirmekte; değişen rekabet şartları, mühendislerin önüne yeni misyonlar, yeni iddia alanları çıkarmaktadır.

Ucuz emek, rekabet üstünlüğü yarışında belirleyici olma rolünü kaybetmiştir. Onun yerine, teknoloji, rekabet üstünlüğü yarışının kesici ucu hâline gelmiştir. Bilimsel ve teknolojik bulguları, pazarlanabilir bir ürün ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir imalat ya da dağıtım yöntemine, ya da yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmede, yani teknolojik inovasyonda yetkin olanlar, bugün, dünya pazarlarının egemenleridirler. Dünya pazarlarına egemen olmak, dünya nimetlerinin paylaşımında aslan payını almak demektir. Kısacası, teknolojik inovasyon, ekonomik büyümenin motoru olarak görülmektedir. Hâl böyle olunca, teknolojik inovasyon ve bunun dayandığı araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetleri, üretim sürecinde [‘üretim süreci’ ‘net

katma değer yaratma' süreci olarak da okunabilir] olağanüstü bir önem ve ağırlık kazanmıştır. Bu bağlamda, çağımız mühendisinden, imalât sürecinde olduğu kadar, AR-GE ve inovasyon süreçlerinde de yer alması istenmektedir. Üretim hatlarında otomasyon arttıkça mühendisten beklenen rol, daha çok, bu süreçlere kayacaktır.

AR-GE faaliyetlerinde ve teknolojik inovasyonda gösterilecek beceri; teknoloji yönetiminde, AR-GE ve inovasyon yönetiminde yetkinlik, çağımız mühendisi için yeni iddia alanlarıdır.

Unutmamak gerekir ki, teknolojik inovasyonda üstün gelme yarışı, zamana karşı da verilen bir yarışır. Yeni ürünü pazara kim önce sürerse o kazanacaktır. Ve inovasyonda üstün gelme yarışı, aynı zamanda, kalitede de üstün gelme yarışıdır. Demek ki, **zaman yönetimi ve kalite yönetimi de çağımız mühendisinin iddialı olması gereken alanlar arasındadır.**

Teknolojik inovasyonda üstün gelme yarışı, zamana karşı verilen yarış, kalitede üstün gelme yarışı... bütün bunlar, yarışın kazanılmasında rolü olabilecek unsurlar arasında işbirliğini zorunlu kılmaktadır. AR-GE'deki mühendis, imalât hattındaki mühendisle, pazarlamadaki uzmanla, satış sonrası teknik hizmetlerdeki mühendisle işbirliği yapmak zorundadır. Bu işbirliğinin doğuracağı sinerji, yarışın kazanılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Aslında, bu işbirliğinin, üretim sürecinin farklı halkalarında çalışanlar arasında olduğu kadar, farklı disiplinler arasında da olması gerekir. Her şey bir yana, giderek karmaşılaşan teknolojiadaki gelişmeleri izleyebilmek, değişen teknolojiye egemen olabilmek ve toplumların değişen beklentilerini kavrayabilmek açısından da, hem meslektaşlar hem de farklı disiplinlerden olanlar arasında işbirliğine, tam deyişle söylesek, **takım çalışmasına ihtiyaç vardır. Takım çalışması çağımız mühendisinin uyum göstermesi gereken bir normdur.**

IX.Fizikî ve Beşerî Ortamda Değişiklik

Teknolojideki değişikliklerin ötesinde mühendislik profilini değiştiren en önemli faktörlerden biri, mühendisin iş yapacağı fizikî ve beşerî ortamın da fiilen değişmiş ve daha da değişiyor olmasıdır. Günümüz dünyasında, üretimin uluslararasılaşması -uluslararası üretim bantlarının giderek yaygınlaşması- sonucu, mühendisten bütün bir dünya coğrafyasında iş görebilmesi, farklı kültürlerin egemen olduğu coğrafyalarda çalışabilme becerisini göstermesi beklenmektedir. Kaldı ki, o, coğrafya değiştirmese bile, farklı kültürlerden insanlar onun işyerine gelebilmektedir. Uzman hareketliliği/dolaşımı (mobility) çift yönlüdür.

Mühendis, teknolojiden pazara, ama bütün bir dünya pazarına uzanan bir

köprü olarak görülmekte ve ondan, pazarlama tekniklerine, ekonomiye, finansmana, maliyeye, ticaret hukukuna, fıkfı mülkiyet haklarına, uluslararası hukuka ilişkin terimlerle de konuşabilmesi, farklı disiplinlerden olan uzmanlarla iletişim kurabilmesi beklenmektedir.

Aslında, enformasyon, telekomünikasyon ve ağı teknolojilerindeki gelişmeler coğrafi farkları, uzaklığın getirdiğı fizikî kısıtları da ortadan kaldırmakta ve yeni bir mühendislik ortamı doğmaktadır: Sanal (virtual) mühendislik ortamı... Ve bu ortamda yeni mühendislik kavramları geçerlidir:

Bunlardan biri, yukarıda da değinilen “elektronik ortamda ürün geliştirme” (e-product development) kavramıdır. Bu, farklı coğrafyalarda yer alan aynı firmaya ait ya da aynı firmanın ortaklığındaki üretim birimlerinin birlikte ürün geliştirmelerini mümkün kılan bir yaklaşımdır. Burada yapılan, aslında, ortak mühendisliğin ya da mühendislikte işbirliğinin (collaborative engineering), eş zamanlı olarak, elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir...

Bu ve benzeri çalışmaları niteleyen bir diğer kavram da “elektronik ortamda takım çalışması”dır; ve buradan hareketle, artık, sanal takımların (virtual team) giderek artan rollerinden söz edilebiliyor.

Giderek genişleyen iletişim bant genişliği (communication bandwidth), başka tür mühendislik hizmetlerinin de elektronik ortamda sunulabilmesine imkân veriyor.

Mühendislerden beklenen, teknolojiye pazara köprü kurma işlevi ve satış sonrası teknik hizmetlerin ekonomik faaliyetler açısından kazandığı ağırlık, mühendisin eskiye nazaran daha sık alana çıkmasını ve pek çok probleme alanda çözüm bulmasını gerekli kılmaktadır. Alan çalışması mühendislik çalışmasının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

X.Üretim Sürecinde Bilginin Artan Rolü

Bilim ve teknolojinin üretim sürecinde giderek artan rollerine -ki biz bunu, bilim ve teknolojinin giderek doğrudan birer üretici güç hâline gelmesi olarak niteliyoruz- bağlı olarak, ‘bilgi’nin artan rolünden söz edebiliriz. (Bilim ve teknolojinin, aslında bilgi [knowledge] kategorileri olduğunu hatırlayalım.) Ve buna bağlı olarak da, ‘Bilgi Yönetimi’nin (knowledge management) üretim sürecinde son derece büyük bir önem kazandığını söyleyebiliriz. Bu itibarla, günümüzün ve geleceğin mühendisi ‘Bilgi Yönetimi’ni bilmek durumundadır.

Enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerindeki muazzam gelişmeler ‘bilgi’ye erişimi de kolaylaştırmaktadır. Ama, burada, çok önemli bir nokta var ki, bu noktada yanılgıya düşmemek gerekir. Sanılmamalıdır ki her tür bilgiye erişim kolaylaşmaktadır. Kolaylaşan, ‘enformasyon’a ya da en fazla

“codified” yani ‘kodlanmış/açık bilgi’ye erişimdir. Ama, “tacit knowledge” yani ‘zımni/örtük bilgi’ye erişim, eskisinden çok daha zor hâle gelmiştir.

Burada hemen bir parantez açıp, bilgiyle enformasyonu (“knowledge”la “information”) karıştırmamak gerektiğine; bu iki kavramın, sonunda aklın oluşumuna ulaşan bir sürecin; veri (data)   malûmat/enformasyon (information) - bilgi (knowledge) - akıl/bilgelik/hikmet (wisdom) sürecinin iki farklı aşamasını ifade ettiğine işaret edelim.

Bu arada söz ‘bilgi’den açılmışken, “hardware”, “software” ve “firmware (donanıma gömülü yazılım)” kavramlarına yeni bir kavramın eklendiğini belirteyim: “wetware”... Bu kavram, bilgiyle, özellikle de, “tacit knowledge”la (‘zımni/örtük bilgi’yle) donatılmış insanı ifade eder. Çağımızda, uluslararası ya da firmalar arası rekabet üstünlüğü yarışında, hep teknoloji üstünlüğünün belirleyici hâle geldiği söylenir. İşte, orada belirleyici hâle gelen, aslında, bu “wetware”dir; başka bir deyişle, beyinlerde -ve o beyinlerin çalıştığı kurumlarda- saklı tutulan örtük bilgidir.

XI.“Codified” Yani ‘Kodlanmış/Açık Bilgi’ ve “Tacit Knowledge” Yani ‘Zımni/Örtük Bilgi’ Ne Demektir?

Kodlanmış bilgi, bazı kodlar (örneğin, bir dil) kullanılarak, iletilebileceği, saklanabileceği ve taşınabileceği bir ortama aktarılan bilgidir. Diğer bir deyişle, belli bir sisteme göre düzenlenerek, bir bildiriye/iletiye (‘mesaj’a) dönüştürülen ve böylece herkese açık hâle getirilen bilgidir.

Örtük bilgi ise, bir sisteme göre düzenlenmiş olarak hazır bulunmayan, açıkça ortaya konmamış olan bilgidir. “*Know-how*” olarak andığımız türden bilgiler ya da bir ustanın marifetinin ardındaki bilgiler örtük bilgidir... Bu bilgi ancak, onu kazanmış olan beyinlerde bulunabilir. Herhangi bir üretim alanında, tasarım ya da konstrüksiyon faaliyetinde bulunabilmek için gerekli olan teknolojik “*know-how*”ı edinmiş; bu “*know-how*”ın taşıyıcısı olan mühendis, bu tür bir bilgi setiyle donanmış olan mühendis demektir. Rekabet üstünlüğü yarışında, teknolojinin kesici uç hâline geldiği çağımızda, çağın mühendisinden beklenen temel işlev de bu tür bilgileri edinebilme yeteneğine sahip olmasıdır.

Örtük bilgi beyinlerde taşınır ama, zaman içinde, kurumsal bazda bir somutluk da kazanır. Bu nedenledir ki, taşıyıcısı insan beyni olmakla birlikte, kurumlar arası *know-how* alışverişi ya da teknoloji transferlerinden söz edebiliyoruz. Bilginin kurumsallaşması, hem o kurumdaki uzmanların -bilgi taşıyıcılarının- kendi aralarındaki etkileşim sonucu hem de başka kurumlar, hatta rakip kurumlardaki uzmanlarla olan etkileşimleri sonucu, kurum bazında, ortak bir birikimin ortaya çıkması ve kalıcılılaşması, ama bir yandan da, bu birikimin sürekli olarak yenilenebilmesi demektir. Buradaki kilit kavram,

“kurumsal bazdaki bilgi birikimin de sürekli yenilenebilmesi”dir. Bu ise, bizi, firmalar/kurumlar arası rekabet üstünlüğü yarışında giderek belirleyici hâle gelen “**öğrenen organizasyon**” kavramına götürür. Demek ki, çağın mühendisi, bireysel olarak, bir yanda, kendi bilgi dağarcığını zenginleştirirken, diğer yanda öğrenen organizasyonun da yaratıcı unsuru olmayı, bu anlamda, kolektif olarak da öğrenebilmeyi, gerektiğinde rekabet içinde ama işbirliğine açık olabilmeyi de becermelidir.

XII.Mühendislik Bilgisinin Yarı Ömrü

Ve artık bu noktada çağımız mühendisi için en kritik noktayı söylemenin zamanı geldi. Bilim ve teknolojinin çağımızda süratle değiştiğini ve değişim hızının da giderek arttığını biliyoruz. Bugünkü bilimsel ve teknolojik bilgimizin % 80’i XX. Yüzyıl’da üretilmiştir. Bilimsel bilgiler her on yılda bir ikiye katlanmaktadır. Tabii, bu bir ortalama değerdir. İkiye katlanma süreleri çok daha kısa olan alanlar vardır. Örneğin, Enformatik alanındaki bilgilerimiz her beş yılda bir, ikiye katlanmaktadır. Bu ikiye katlanışın aynı zamanda eski bilgilerimizin hızla yenilediği bir süreç olduğunu da dikkate almak gerekir. Yapılan ölçümler, mühendislik bilgisinin yarı ömrünün de⁵, farklı mühendislik dallarına göre 2,5–7,5 yıl arasında değiştiğini göstermektedir. Demek ki, günümüzün ve geleceğin mühendisi hayat boyu öğrenmek; hayat boyu etkileşime açık olmak zorundadır. Bunun içindir ki, **hayat boyu öğrenmenin ve ortak öğrenmenin metodolojisini öğrenmiş olmak** zorundadır.

XIII.Sonuç Yerine

Sonuç olarak, çağımızın mühendis/mühendislik profilini çözümlerken anahtar sözcüklerin şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

- Hayat boyu öğrenme potansiyel ve dinamizmi;
- Rekabet içinde işbirliği yaparak öğrenme esnekliği;
- ‘Öğrenen organizasyon’ kurma öngörüsü;
- Genel olarak bilgi yönetimi becerisi;
- İşletme düzeyinde izlenecek teknoloji, AR-GE ve inovasyon politikasını tasarlama ve yönetme becerisi;
- Zaman ve kalite yönetiminde yetkinlik;
- Çok disiplinlilik ya da farklı disiplinler açısından da dünyaya bakabilme, olguları çözümleyebilme yeteneği;

5 “Yarı ömür”, bir radyoaktif maddedeki atom çekirdeklerinin yarısının bozunumu için gereken zaman aralığı anlamına gelir. Terim buradan ödünç alınmıştır.

- Farklı disiplinlerden ya da farklı kültürlerden olanlarla iletişim kurabilme ve işbirliği yapabilme becerisi;
- Her türlü ortamda takım çalışması yapabilme becerisi;
- Özellikle de enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerine hâkimiyet;
- Mühendislik kararlarının toplumsal, ekonomik, çevresel etkilerini kavrayabilme, çözümleyebilme yeteneği; diğer bir ifadeyle, sistemik bakış açısı, sistemik yaklaşım;
- Ve elbette, kendi meslekî alanında “tacit knowledge”ta / ‘örtük bilgi’de üstünlük; ve inovasyon becerisi.

Ben, mühendislik disiplininden gelen bir kişi olarak, bu yetenekleri tümüyle donanmış olmanın çok kolay olmadığını kavrayabiliyorum; ama, kendi deneyimlerimle de bütün bu yeteneklerle donanmak gerektiğini düşünüyorum. Ve bunlara, altını özellikle çizerek bir yenisini daha ekliyorum: **toplumsal sorumluluk bilinci...**

Bir mühendis bir iş yerinde ya da kendi işinde çalışırken, herhangi bir ürünün, üretim yönteminin, sistemin ya da bir hizmetin üretilmesi; ya da yeni ya da daha gelişkin ürünler, üretim araçları, yöntemler, sistemler, hizmetler ortaya konması sürecine katılacak ve bu yoldan ekonomik bir fayda yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Yaratılan ekonomik faydanın, elbette, dolaylı ya da dolaysız olarak, toplumsal bir fayda yaratılmasına da katkısı olacaktır. Ama benim burada işaret ettiğim toplumsal sorumluluk bilinci, bundan fazla bir şeydir.

Mühendis, temel unsurlarından olduğu üretim ya da yenilikleri yaratma sürecinde nihaî amacın, insanın mutluluğu olduğunu, bireylerin yaşam kalitelerinin, toplumsal refahın yükseltilmesi olduğunu bilmek, bunu bilince çıkarmak zorundadır. Bu açıdan, katıldığı sürecin her aşamasının son çözümlemede ne işe yarayacağını iyi değerlendirebilmelidir. Üretkenliğini, yenilikçiliğini -inovasyon yeteneğini- bu amaçla kullanabilme yönünde çaba göstermelidir. Modern zamanların ilk mühendisleri uygarlığımızın ilerlemesinde büyük bir rol oynamışlardır. Günümüz mühendisinin devraldığı, ana miras budur. Bu miras gelecek kuşaklara da kalacaktır. Bir farkla, insan ve toplum, düne nazaran çok daha fazla dikkatlerimizin odak noktasına yerleşmektedir. Kaldı ki, uygarlığımız gerçekten bir ilerleme kaydediyorsa, bunun böyle olması da gerekir. Toplumsal sorumluluk bilinci mühendisi salt bir meslek adamı olmaktan, insan olmaya, aydın olabilmeye taşıyacak olan da tek köprüdür.

MÜHENDİSLİK, TEKNOLOJİ VE BELGELENDİRME

Mahmut Kiper

I.Özet

Mühendislik temel olarak sanayi devriminin şekil verdiği bir disiplindir. Bu devrimin belirgin özelliği olan kitlesel üretim yaklaşımı artık yerini, araştırma-teknoloji geliştirme- yenilikçilik süreçlerine dayalı bilgi yoğun teknolojilerin biçimlendirdiği yeni bir döneme bırakmıştır. Bu değişimden en fazla etkilenen disiplinlerden biri de mühendisliktir. Çünkü, tam da bu değişimin odağında bulunmakta ve değişimi tetikleyen gelişmelerde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bilimle teknoloji giderek yakınlaşıırken ve teknolojik gelişmeler her alanda -olumlu ve olumsuz- gelişmelerin öncüsü olurken teknoloji ile özdeşleşmiş mühendis için de benzer şekilde -olumlu ve olumsuz- pek çok değişim gündeme gelmektedir. Teknoloji ile mühendis ilişkisi başta mühendis kimliği olmak üzere, eğitim süreçleri, mühendislik formasyonu, giderek fazlalaşan uzmanlık alanları ve buna bağlı olarak mesleki yeterlilik ve belgelendirme gibi pek çok temel konuda kapsamlı analizleri zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada yaşanan teknolojik değişimler karşısında mühendislik için kritik görülen bazı unsurlar incelenmiştir.

II.Mühendis-Teknoloji İlişkisi

Mühendisliği kısaca “Bilim yoluyla elde edilmiş tüm bilgilerden; akıl ve deneyim yoluyla somut sentezlere vararak, insana ya da daha genel kapsamıyla canlıya yararlı oluşumları yaratma gücü ve çabası” olarak tanımlayabiliriz.

ABD’deki mühendislik programlarını akredite eden kuruluş ABET (Accreditation Board of Engineering and Technology) ise mühendisliği şöyle tanımlıyor; “Mühendislik; eğitim, deneyim ve uygulama ile edinilen matematik ve doğa bilimleri bilgisinin, doğal güç ve kaynakların insanlık yararına ve sürdürülebi-

lirlik ilkeleri dikkate alınarak ve mühendislik etiği gözetilerek kullanılması için yöntemler geliştirme uğraşdır”.

Değişik tanımlamalardan yola çıkarak ve mühendisliğin temel niteliklerini dikkate alarak kapsamlı bir mühendislik tanımlaması denemesi yapmak gerekirse;

“Matematik, doğa ve güncel mühendislik bilimleri **bilgilerine** dayanan bir eğitime ek olarak deneyim ve uygulama ile kazanılan **formasyonu** kullanarak vardığı somut sentezlerle evrensel ve insanlık yararına problemleri ve gereksinimleri belirleyerek ve bunlara yanıt vermek üzere ekonomiklik, doğal kaynaklarla ilgili sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak ve **mühendislik etiğini** gözeterek; teknik ağırlıklı ekipmanların, ürünlerin, proseslerin, sistemlerin, yöntemlerin ya da hizmetlerin tasarımı, doğrulanması, hayata geçirilmesi, işletilmesi, bakımı, dağıtımı, teknik satışı ya da danışmanlık ve denetiminin yapılması ve bu amaçlarla araştırma-teknoloji geliştirme ve inovasyon(**ATGİ**) faaliyetlerinde bulunulması işlevine mühendislik denir.”

Burada koyu olarak belirtilen unsurlar mühendis kimliği için kritik görülen temel nitelikler olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle örneğin ülkemiz gündemine getirilmiş olan ‘Teknoloji Programları’ ile sanayinin ihtiyaç duyduğu ‘Uygulama Mühendisleri’ yetiştirileceği savına karşı görüş olarak; birbiriyle içiçe geçmiş gibi görünse de “**mühendis**” ile “**teknolog** (burada teknolojiyi uygulayan anlamında kullanılmıştır)” arasında belirtilen bu temel nitelikler bakımından önemli farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Mühendis temel olarak, güncel bilgi yoğun, formasyon temelli, evrensel ve canlıların yaşamını iyileştirmek amacıyla problem alanlarının tesbitinden çözüm aşamalarına kadar ATGİ süreçleri ile içiçe bulunan ve bu kapsamda da tasarım yetenekleri öne çıkmış bir kimliktir. Ülkemizin bugün getirildiği süreçte bu nitelikleri hangi ölçüde kazanıp, kullandığından bağımsız olarak ve mühendisi sadece teknoloji uygulayan bir niteliğe indirgemeye çalışan anlayışlara karşı bir duruşla “mühendislik” kimliğinde belirleyici özelliklerin bunlar olduğu ve ülkeden ülkeye değişmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu kapsamda gelişmeleri biçimlendiren ve etkileyen bir unsur olarak teknolojiyi ele almak ve mühendis ve teknolojinin ilişkisine daha kapsamlı bakmak yararlı görülmektedir.

Teknolojinin sözlük tanımı şöyledir; “Bilimin özellikle endüstri ve ticari amaç için uygulanması”. Bu nedenle ABET’in açılımında da hem mühendislik programlarının, hem de teknolojinin akreditasyonu birarada anılmakta. Bunun bilinçli yapıldığını söylemek mümkün. Çünkü yapılan incelemeler, mühendislik bilgisinin yarı ömrünün de, teknoloji yarı ömrünün de farklı mühendislik dallarına göre 2,5 ile 7,5 yıl arasında olduğunu gösteriyor.

Daha kısa bir mühendislik tanımına göre mühendis, bilimi teknolojiye, tek-

nolojiyi de uygulamaya dönüştüren olarak nitelendiriliyor. Çok hızlı gelişen teknolojinin etkisiyle, mühendisliğin profilinde yaşanan değişimde başlıca üç temel faktör rol oynuyor. Bunlar bilim ve teknolojideki değişim, mühendisin çalıştığı fiziki ve sosyal ortamdaki değişim ve bilginin artan rolü olarak karşımıza çıkıyor.

ABET'in "ABET 2000" diye adlandırılan kriterlerine göre- ki bu kriterler Avrupa Mühendislik Akreditasyon Sistemi ve Türkiye'de yürütülen mühendislik programları değerlendirme sistemi (MÜDEK) tarafından da alıntılanmıştır- eğitimleri sonucu mühendislerin şu özellikleri kazanarak mezun olmaları bekleniyor:

-Temel bilimler ve mühendislik konularında edindiği bilgileri kullanabilme yeteneği;

-Süreçleri tasarlama yeteneği;

-Disiplinlerarası gruplar içinde çalışabilme becerisi, (bu beklenti, teknolojilerdeki gelişmelerin özünü oluşturan çoklu disiplinler özelliklerin doğal sonucu olan bir gereksinim ve çok önem verilen bir nitelik)

-Mühendislik programlarını algılamak, tanımlamak ve çözümlemek yeteneği;

-Mesleki ve etik sorumluluğun bilincinde olmak ve uygulamak;

-İletişimde etkinlik sağlamak; (görüldüğü gibi mühendislerin en az başarılı olduğu bir konuda, iletişimde de etkin olması bekleniyor.)

-Mühendislik çözüm ve uygulamalarının küresel ve toplumsal anlamda etkilerini yorumlayabilme yeteneği;

-Yaşam boyu öğrenimin önemi ve gerekliliği doğrultusunda bir bakış açısına sahip olmak;

-Güncel sorunları anlamak ve yorumlayabilmek;

-Çeşitli teknik beceri ve model ile mühendislik araçlarını mühendislik amaçları doğrultusunda başarıyla kullanabilme yeteneği.

Evet, mühendislerden beklentiler çok yüksek ve çıta giderek daha da yükselecek. Ancak bu beklentiler anlaşılabilir. Çünkü mühendisler tarafından biçimlendirilen teknolojiler de yaşamı biçimlendiriyor. Yaşadığımız değişikliklerin boyut ve etkilerinden pek çoğunu önceden tahmin edememiştik. Gelecekte teknolojinin yaratacağı değişiklikleri de şimdiden belki bir miktar tahmin edebiliyoruz ama tümüyle öngöremiyoruz.

Teknolojideki gelişmeler sadece bizim yaşamımızı değil, tükettiği kaynaklar, değişikliğe uğrattığı yaşam tarzı, kültür ve değerler gibi nedenlerle gelecek nesillere bırakacağımız mirası da etkiliyor. Pek çok toplum, pek çok ülke teknoloji odaklı bu değişikliklerin kararlaştırıldığı süreçlerin çok dışında. Her değişiklik onlarla da ilgili; ama onlara hiç sorulmuyor. İşte bu nedenlerle, tek-

noloji ile özdeşleşmiş mühendisler giderek artan görevler ve sorumluluklar düşüyor.

III. Mühendislik Kimliği ve Sorumlulukları

Mühendis ve teknolojinin zaman zaman-önceki bölümlerde de değinilen- etkileşimine kanıp, aynı çerçevede düşünülmesine yol açan sarmal ilişkisine rağmen, çok temel farklılıkları vardır. Teknoloji ile mühendisin ayrıştığı en önemli nokta kimliklerinde gizlidir. Teknoloji tek başına kimliksizdir. Yani, teknoloji iyi ya da kötü değildir. O, sahibinin elinde ya da kullanım yerine bağlı olarak iyi ya da kötü olur. Örneğin, lazer teknolojisi tıpta iyileştirme amaçlı kullanılırken, aynı teknoloji savaşların en öldürücü silahlarında da kullanılmaktadır. Bu nedenle teknolojiye bir taraf olarak bakmamak gerekir. Özetle, teknoloji tarafsızdır. Onu taraflı yapan insan özellikle de onu geliştiren ve kullanan mühendistir. İşte bu nedenle taraflı ve kimlikli olması gereken de o'dur.

Bu çerçeveden bakınca teknoloji ile ilgili ana karar süreçlerinde teknolojiyi kullananlar değil, mühendislerin olduğu görülür.

Tüm bu gelişmeler ve olgular karşısında pek çok yeni iş modeli de ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak mühendisin çalışma biçimi, kimliği ve sorumluluklarında da oldukça çeşitlenme olmuştur. Artık sadece emek-sermaye ilişkisine ve üretim süreçlerindeki pozisyonuna göre mühendisi konumlandırmak yeterli olmamaktadır. Çünkü, kitlesel üretim dönemlerinin temel girdileri olan emek ve sermayenin yanına hem de onlardan çok daha etkili olarak "bilgi" denilen bir belirleyici girdi eklenmiştir ve buna bağlı şekilde her alanda pek çok değişiklik gözlenmektedir.

Gene de, yarattıklarının toplumsal ve evrensel sorumluluğu ve sonuçlarının kime hizmet ettiği bakımından mühendisi en genel biçimde iki tipolojiye ayırmak mümkündür. (Köse A.H., Öncü A., *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye'de Mühendisler ve Mimarlar*, TMMOB:Ankara, 2000.)

Bunlardan ilkinde Frederick W. Taylor'ın betimlediği mühendis; işveren adına emekçiler üzerinde denetim kuran, işverenin çıkarlarını koruyan şirket merkezli bir yönetici konumundadır ve mühendislik pratiğini üretimi iyileştirmek, üretkenliği artırmak ve bu yolla yüksek kar amaçlı kullanması beklenmektedir. Böylece, sağladığı bu ekonomik getiriden kendisinin de kazançlı çıkacağı varsayılmaktadır.

İkinci tür mühendis ise Thorstein Veblen'in çerçevesini çizdiği bir kimlikle; toplumsal refaha doğrudan katkıda bulunarak üretim süreçlerine önderlik eden bir emekçi niteliği ile hareket eder. Toplumun refahını olabilecek en yüksek düzeye çıkarmak yaklaşımı bir yandan ekonomik gücü elinde bulunduranlarla yani kapitalist sistemle çatışmayı, bununla da ilişkili şekilde diğer yandan da teknolojiyi sadece üretim süreçlerinin bir aracı olarak görüp onun-

la bütünleşmek yanında toplumsal etkileri bakımından onunla da gerektiğinde çekişmeyi gerektirmektedir.

Sanayi devriminin kitlesel üretim süreçleri ve buna bağlı çok sayıda çalışanın bulunduğu fabrika sisteminin yerine geçmeye başlayan bilgi odaklı gelişmeler ve buna bağlı olarak iş süreçlerindeki farklılaşmalar bir üçüncü tür mühendis kimliğini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle günümüzde giderek önem kazanan ve ülkelerce desteklenen bir eğilim şeklinde yüksek teknoloji odaklı kendi şirketini kurma girişimlerinin sonucu olan bu tipolojide mühendis için en yüksek faydanın sadece kendi konumunu ve kazancını geliştirmeye odaklanmayı gerektirdiği ve mühendisin çıkarının her iki sınıfın çıkarlarından bağımsız ve uzak durmaktan geçtiği savunulmaktadır. Yukarıdaki bölümlerde değinilen bilgiye dayalı yeni yaklaşımlar kapsamında ATGİ süreçlerinden doğan sonuçları ticarileştirmek ve ekonomiye kazandırmak amacıyla kısaca yüksek teknoloji şirketleri kurulmasına dayalı bu yaklaşım tüm ülkelerin ekonomipolitiklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, özellikle teknoloji üretemeyen gelişmemiş ülkelerde bu gelişmenin yansımaları ekonomiler için çok yüksek değer yaratan teknoloji üretme ve geliştirme yerine, çeşitlenen teknik alanlarda mühendislik firmalarının artması şeklinde görülmektedir. Kritik alanlarda faaliyet gösteren bu tür yapıların kontrolü ve denetimi daha sonraki bölümlerde değinilen 'belgelendirme' süreçlerini gündeme taşımıştır.

Gelişmeler, giderek Veblenci yaklaşımdan uzaklaşan ve böylece toplumsal ve evrensel sorumluluklarını unutmaya başlayan, bunun doğal bir sonucu olarak da çeşitli düzlemlerde örgütlenme bilincini kaybeden, bireyselleşen bir mühendis kimliğini ve mühendislik eğilimini öne çıkarmaktadır. Oysa, özellikle Türkiye gibi, teknoloji üretemeyen, dışa bağımlı ve iyi örgütlenememiş toplumlarda karmaşıklaşan teknolojiler karşısında "teknolojinin toplumsal referanslara başvurmada açıklanabilecek otonom ya da bağımsız bir özü bulunduğunu kabul etmek" olarak tarif edilen teknolojik determinizmin arttığı görülmektedir. Bu noktada evrensel teknoloji yaratamasa da üretim süreçlerinde kullanan ülkemiz mühendislerinin, üretimden ve verimlilikten sorumlu olarak toplumsal refah için görevli olduklarını hissetmeleri ve teknolojilerin olumsuz etkilerinden toplumu korumaktan da sorumluluk duymaları büyük önem taşımaktadır. Bunun da en geçerli yolu toplum adına karar vermek yerine, toplumu teknolojiler ve olası etkileri konusunda bilgilendirmek ve karar almaları konusunda yardımcı olmaktır.

Bu kapsamda, mühendis, mesleki yaşamında kendine bilgi diye sunulan şeyleri eleştirip değiştirebilmeye çalışabilir. Teknolojik gelişmelerin çeşitlendirdiği çözümler arasından çoğu zaman bir seçim yapmak durumunda kalabilir. Bu nedenlerle mühendisin bilimsel ve toplumsal açıdan en uygun değerlendirmeyi- teknolojinin toplumsal denetimi de dahil olmak üzere- ve en uygun seçimi yapabilmesi için bağımsız düşünme ve sorgulama yeteneği temelinde

şekillenmiş bir bilimsel ve toplumsal mühendislik 'formasyon' una sahip olması gereklidir. Diğer bir deyişle toplumsal yapı içinde eğitim ve üretim arasında dengeli bir ilişki kurulamamışsa- sanayileşememe, işsizlik, iş ortamında tatminsizlik- eğitilen bireyin mesleki tatmin içerisinde üreterek, toplumla bütünleşerek yaratıcı, sorumlu bir kimliğe sahip olması mümkün olmaz ve bu durumda bireyin kendisine ve bazı temel değerlere yabancılaşması süreci başlar.

Kuşkusuz bunun engellenmesinde mühendislik örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Çünkü, toplumsal ve evrensel çözüm ve çabaların örgütler aracılığıyla yapılması gerekmektedir. Ayrıca, kamu ve doğa yararına 'uygunluk değerlendirme' ve bu kapsamda da 'belgelendirme' süreçlerinde de örgütlere çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Bunun için örgütlerin gelişmeleri doğru okuması ve analiz etmesi zorunludur.

IV. Teknolojilerde Beklenen Gelişmeler

Teknolojik gelişmelerde mühendisi başköşeye oturtursak, geride bıraktığımız 20. Yüzyılda mühendisin başardıkları olarak öne çıkan başlıca gelişmeler Massachusetts Institute of Technology (MIT)'nın web sitesinde yer alan bir sunumda şöyle sıralanmaktadır;

-Elektrifikasyon,	- Otoyol,
-Otomobil,	- Uzay araçları,
-Uçak,	- İnternet,
-Su temini ve dağıtımı,	- Görüntü işleme,
-Elektronik,	- Ev aletleri,
-Radyo ve TV,	- Sağlık teknolojileri,
-Tarım mekanizasyonu,	- Petrol teknolojileri,
-Bilgisayar,	- Lazer ve fiberoptik,
-Telefon,	- Nükleer teknolojiler,
-Klima ve soğutma,	- Yüksek performans malzemeleri.

Aynı sunumda 21. yüzyılda beklenen gelişmeler ise şöyle sıralanmaktadır

- Yenilenebilir enerji sistemleri,	- İleri ilaçlar,
- Füzyon enerji sistemi,	- Teröre karşı güvenlik sistemleri,
- Karbon blokajı,	- Sanal gerçeklik sistemleri,
- Nitrojen döngüsü,	- Kişiyeye özel öğrenme vb. sistemler
- Temiz suya erişim,	- Yeni buluş sistemleri,
- Yerleşim altyapı sistemleri,	- Sağlık enformasyon sistemleri.

Görüldüğü gibi, 20. yüzyıldaki gelişmeler ürün ya da prosese dayalı özellikler gösterirken, 21.yüzyılda beklenen gelişmeler sistem yaklaşımına dayalı olacaktır. Tüm bu sistemlerin de ağırlıkla; su, ulaşım, enerji, yaşam bilimleri/sağlık ile sürdürülebilir çevre konularına odaklanacağı öngörülmektedir. Bu sistem yaklaşımını gerekli kılan hususlara bakıldığında öncelikle bu konuların disiplinlerarası(interdisipliner) hatta disiplinlerüstü (transdisipliner) özellikler taşıdığı görülecektir. Diğer bir deyişle, hedeflenen bu gelişmeler ancak farklı disiplinlerin biraraya gelmesi ile mümkün olabilecektir. İlave olarak, sadece mühendislik disiplinleri yeterli olmayacak, mühendislik bilimleri ile sosyal bilimler ve yönetim sistemlerinin entegrasyonundan doğan oldukça gelişmiş bir sistemler bütünü gerekecektir. Başarının sınırı ise, bu kadar çok değişkenden doğan belirsizlikleri yönetebilme ile doğru orantılı olacaktır.

Kuşkusuz bu sistem yaklaşımı mühendislik eğitimi de yeniden şekillendirmektedir. Yukarıda değinilen ABET kriterlerine bu gözle bakınca mühendislik eğitiminden beklentilerin neden yüksek olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

V. Sistem Yaklaşımı ile Biçimlenen Mühendislik Eğitimi

Yukarıda anlatılan sistem odaklı yaklaşımın sadece teknolojik gelişmelerle ilgili iş süreçleriyle sınırlı kalacağını düşünmek saflık olur. Bu yaklaşıma uygun mühendislerin yetişmesi için eğitim programları da hızla buna uygun olarak yeniden biçimlendirilmektedir. Bu kapsamda da dikey yaklaşımlı 'mühendislik disiplinleri' yanında yatay ilişkiler açısından beslenen 'mühendislik sistemleri' tasarımları giderek yaygınlaşmaktadır. Şimdilik bu yöndeki gelişmelerin teknolojik gelişmelere olanak sağlayıcı özellikler gösteren (enabling characteristics) ve hemen tüm disiplinlerin çalışmalarında yararlandığı alanlar olan Enformasyon ve iletişim, Malzeme, Makrosistemler entegrasyonu, Mekanik ve fiziksel mühendislik bilimleri gibi alanlarda görülmesine rağmen, yeni pek çok alanın da yolda olduğunu söylemek falcılık olmayacaktır.

VI. Sürekli Eğitimi Gerekli Kılan Başlıca Hususlar

Günümüzün en yüksek katmadeğeri yaratmaya odaklanmış ekonomipolitikinde bilim-teknoloji-üretim ilişkisinin oldukça karmaşık ve birbirine bağımlı birlikteliği egemen olmuştur. Gerçekten de son çeyrek yüzyılda gelişmiş ülkelerde bilgiye dayalı teknolojilerin ekonomiye etkisi ve katkısı %75'lere ulaşmış durumdadır. 'Üretim Değer Zinciri' diye bildiğimiz döngünün 'Bilgi Değer Zinciri'ne dönüşmesi ile ve bilgi üretim hızına bağlı şekilde 21. Yüzyılın hemen başlarında yani yakın gelecekte kullanılacak teknolojilerin yüzde 70'inin henüz bilinmediği, buna karşılık bu dönemde bugün ki çalışan nüfusun yüzde 70'inin çalışmaya devam edeceği belirtilmektedir. Teknolojilerdeki bu hızlı değişime bağlı olarak bir insanın, ömrü boyunca çok farklı işlerde çalışacağı varsayımına dayanan, temel bir bilginin üzerine çok esnek yapı-

lanmalar şeklinde, öğrenmeyi öğreten özellikte bir mühendislik sistemi yaklaşımına göre eğitim kurgusu üniversiteleri zorlamaktadır. Buna bağlı olarak yaşam boyu eğitimi de bu sürecin bir parçası olarak görmek gerekmektedir.

Mühendisler mesleklerini mesleki yaşamları boyunca ve değişen ve gelişen teknolojileri anlayıp uygulayabilmek için öğrenmeye devam ederler. Bu da öğrenme alanında sürekliliğin ve deneyimin önemini ortaya koyar. Mühendislik alanında yaşanan teknolojik gelişimin hızı gözönüne alınırsa mühendisçe bir yaşam, öğrenme ve üretim alanında sürekliliğe zorunlu bir yaşam olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürekliliğin sağlanması için de mühendislik eğitiminde temel bilgilerin sağlıklı ve tam olarak verilerek bir mühendislik formasyonu kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Bir diğer deyişle mühendis hayat boyu öğrenmenin ve ortak öğrenmenin metodolojisini öğrenmiş olmak zorundadır. Diğer taraftan sürekli eğitim ile mühendislik bilgisinin geliştirilerek üretime yansıtılabilmesi temel mühendislik formasyonunun düzeyi ile doğrudan bağlantılı bulunmaktadır.

Burada kritik bir noktaya değinmek gerekli görülmektedir. **Mesleki enformasyon** üniversite eğitimi dışında çeşitli kurs, bilgi erişim olanakları ve diğer programlarla elde edilebilir ama mühendisi yukarıda tanımlanan bilgi setini(know-how) edinebilme isteğine, yeteneğine ve becerisine sahip kılacak bir **mesleki formasyon** altyapısının sonradan alınması zor görünmektedir. Bu formasyon, mühendisçe düşünerek üretmek için mühendisliğin temel ilkelerini benimsemiş olmanın yanı sıra toplumsal sorumluluk bilinci taşımayı da kapsamalıdır. Diğer bir deyişle mühendis üretim ve yenilikleri yaratma sürecindeki temel konumunda nihai amacının insanların mutluluğu ve refahı için üretmek olduğunu bilmek ve bunu bilince çıkartmak zorundadır. Bu durum mühendisin katıldığı sürecin her aşamasını, hangi toplumsal yarara katkı sağlayacağı ve hangi sonuca ulaşacağı açısından değerlendirmeye almasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan yukarıda tanımlanan formasyon ile mezun olursa bile özellikle azgelişmiş ülkelerde uygulama alanında mühendisi yine birçok sorun beklemektedir.

Özetle, mühendislik formasyonu ve bunun doğal sonucu olarak **‘Mühendislik Kimliği’nin üniversitelerden alınmasının gerektiği düşünülmektedir**. Teknolojideki gelişmelere bağlı olarak daha sonra edinilecek alt kimlikler farklı **‘uzmanlık alanlarında’** olabilecektir. Bu kapsamda hem mühendislik eğitimi ve hem de bu tür uzmanlık alanları için **akreditasyon ve belgelendirme ya da daha geniş bir çerçevede ‘uygunluk değerlendirme’** kapsam ve süreçleri büyük önem taşımaktadır.

VII. Uygunluk Değerlendirme, Akreditasyon ve Belgelendirme Süreçleri için Öneriler

Kısaca **akreditasyon ve belgelendirmeyi**; belli bir konuda ya da alanda **yeterliliğin teyidi** ve bunun yazılı bir belgeyle onaylanması olarak tanımlayabiliriz. Yeterlilik ise minimum koşulların sağlanması olarak ifade edilebilir. Burada kritik iki unsurdan birincisi minimum koşulların belirlenmesi (standartlar, yönetmelikler, kurallar vb.), ikincisi de bu koşulları sağladığını belirten kişi, kurum, şirket. vb. belirlenmiş kriterlere ve yöntemlere göre değerlendirilerek, uygunluk sağladığı belirlenenlere alınmış yetki uyarınca yeterlilik diğer bir deyişle o konuda faaliyet gösterebilme yetkisinin verilmesi sürecidir.

Bazı alanlarda (laboratuvar, muayene kuruluşları, mal ve hizmet ticareti belgelendirme alanları vb.) dünyada geçerli harmonize regülasyon, direktif ve standartlar mevcuttur ve sistemin nasıl işleyeceği de belirlenmiştir. Bunların dışındaki konularda ülkeler kendileri için kritik alanlarda kendi sistemlerini benzer felsefeyle oluşturmaktadırlar.

İlgili dokümanlarda çok detaylı verilen bir uygunluk değerlendirme sistemi içinde akreditasyon/belgelendirme kuruluşunun sağlaması gereken temel koşullara bakıldığında en genel çerçevede şu temel unsurların sağlanması ve sağlandığının ve sürekliliğinin dokümanter ve izlenebilir şekilde gösterilmesi gerekmektedir;

- Tarafsızlık
- Bağımsızlık(İdari ve mali)
- Temsiliyet ve konsensus
- Teknik yeterlilik

Temel olarak akreditasyon/belgelendirme kavramı, hangi alana uygulanırsa uygulansın genel olarak bir uygunluk değerlendirmesi süreci olduğundan yukarıda belirtilen bu ana çerçeve mühendislik eğitimi ve uygulama alanları için de geçerlidir.

Mühendislik eğitim programlarının akreditasyonu ABD'deki ABET yaklaşımından esinlenerek ülkemizde ve AB'de şekillenmeye başlamıştır. Bu amaçla Mühendislik Dekanları Konseyi'nin (MDK) çok doğru bir öngörü ile öncülük ettiği Mühendislik Programları Değerlendirme Kurulu (MÜDEK) kurulmuş ve bu yapı gönüllülük esasına göre Üniversitelerin mühendislik programlarını değerlendirmeye başlamıştır. MÜDEK değerlendirmesinin birinci amacı mühendislik eğitim programlarının iyileştirilmesidir. Diğer önemli bir amaçta, AB değerlendirme yaklaşımı olan EURO-ACE gibi birçok ülkenin olduğu organizasyonlarda orada belirtilen sistem uyarınca çoklu tanınma anlaşmaları ile (multilateral agreement) ve/veya ABET gibi bir ülkeye ait sistemlerle de karşılıklı tanınma anlaşmaları ile (bilateral agreement) eşitlik ve karşılıklılık

esasına dayalı bir uluslararası tanınır akreditasyon sistemi oluşturabilmektir. Böylece, buradan akredite olmuş eğitim programlarının diğer ülkelerde de tanınması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Sanayi uygulamaları açısından mühendislik alanlarının ve faaliyetlerinin belgelendirilmesi konusu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sorunlu bir alandır.

Belgelendirilmesi gereken uzmanlık alanlarının belirlenmesi ve bu alanlarda çalışacak mühendislerin belgelendirmesi kapsamında temel yaklaşımlarla ilgili öneriler aşağıda sunulmuştur;

Her mühendislik uygulaması uzmanlık gerektiren bir alan değildir. Uzmanlık aranan koşulları çok iyi belirlemek gerekir. Örneğin, toplum ve çevre sağlığı, güvenliği, emniyetini vb. gerektiren özel koşullar gerektiren çok özel alanlar ve bu alanlarda görev alacak uzman niteliklerinin belirlenmesi bu kapsamdaki en kritik ve tartışmalı hususlardan biridir. Gereğinden fazla uzmanlık alanının belirlenmesi süreci bozmaktadır. Çünkü, belgelendirme süreci için yaratılması zorunlu eğitim, sınav vb. gerekli altyapı ve insan kaynağı oldukça büyük ve külfetlidir. Ayrıca, çıkar çatışmalarını engellemek için eğitim ile akreditasyon ve belgelendirme sisteminin de ayrılması gerekmektedir. İlave olarak, belgelendirilen insanlardan, kuruluşlardan ve onların yaptıklarından da belgelendirme kuruluşlarının sorumlu olması gerekmektedir. Tüm bu koşullar ele alındığında, bir alandaki uygunluk değerlendirme sistemini kurmak ve işletmek oldukça zordur. Bu zorluklar nedeniyle uygun sistemler kurmak yerine yasak savar şekilde kolaycı mekanizmalar o alanı hızla ticari ilişkiler ağına terketmek anlamına gelmektedir. Doğru olan belirtildiği gibi, uzmanlık gerektiren- ki bunların önemli bir kısmı disiplinlerarası olabilir- alanları, tüm koşulları sağlayarak belgelendirmek ve bu belgelendirmelerin sonuçlarından da sorumlu olmaktır. Bu noktada kavramları doğru ve yerinde kullanmanın önemini vurgulamakta yarar görülmektedir. Uygunluk değerlendirme süreçleri için kritik kavram “yeterlilik”tir. Bu yeterliliği gösteren her kurum ya da kişi belgelendirme yapma ya da belge alma hakkına sahiptir. Yeterlilik kavramının özünde bir “kıyaslama” yoktur. Daha önce değinildiği gibi standart, direktif, yönerge vb. dokümanlarla belirlenmiş “minimum koşullar” çitasının geçilmesi yeterlidir.

Oysa ‘yetkinlik’ gibi bu tür uygulamalarda da gündeme sokulmuş olan kavramlar ‘kıyaslama’ süreçlerini diğer bir deyişle üstünlük ya da farklılıkları öne çıkarır. Buna bağlı olarak da bu tür kavramlara daha çok akademik yetkinleşme süreçlerinde rastlanır. (Yüksek lisans, doktora vb.).

Ülkemizde bu kapsamda belgelendirme alanlarının çoğunda iyi bir sınav verilemediği görülmektedir.

VIII.Sonuç

Yeni yaklaşımların zorladığı teknolojik değişim hızına bağlı dönüşümleri ve teknolojik çıktıları olumlulamak için çok erken olduğu düşünülmektedir. Çünkü şimdiye kadar ki gelişmeler pek de içaçııcı değildir.

Tüm bu gelişmelerin odağında olduğu söylenen evrensel ve toplumsal yarar unsurlarının sadece lafta kaldığı, teknolojik gelişmelerin toplumsal beklentilerce yönlendirilmediği bilinmektedir.

Gelişmiş kuzey ülkeleri, insan kopyalamaktan tutun, gen haritasının çıkarılarak ölümsüzlüğe kavuşulması için çaba gösterirken, dünyanın dört bir yanında besin yetersizliğinden ölen bebek ve çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bilinmeyen teknolojiler peşinde trilyonlarca dolar harcanırken, tedavisi bilinen ve maliyeti çok ucuz hastalıklardan milyonlarca insan ölüyor. Yani, kuzey yarım küre gelirlerinin bir kısmını nüfusun çoğunluğunu oluşturan dünyanın güneyi için harcasa, pek çok temel sorun hallolacak ama öyle olmuyor. Ve sonuçta geçtiğimiz yüzyıllardan daha farklı ve daha gözönünde bir sömürge ve kolonileşme süreci yaşanıyor.

Ayrıca teknolojilerin geliştirilmesi için olağanüstü kaynaklar ayrılırken, etkileri ve belirlenen olumsuzlukların giderilmesi için çalışmalara ayrılan kaynaklar neredeyse yok denecek kadar azdır. Örneğin, 5-10 yıl içinde ekonomik büyüklüğü 2.6 trilyon USD olacağı öngörülen nanoteknolojinin etkilerini belirlemek için ayrılan kaynaklar için bir veri yoktur. Kaldı ki; küresel ısınma ya da karbon kilitlenmesi gibi sorunlar, deniz avcılığındaki kıyım, teknolojik gelişmelerin hızının dünyanın kendini yenileme hızından daha fazla olduğunun önemli göstergeleridir.

Kurulduğu günden bu yana insanın, doğanın ve toplumun tarafını tutmuş ve araştırmalarında da güvenlik, güvenilirlik, sağlık gibi unsurları paraya tercih etmiş üniversitelerin işi hiç de kolay görünmemektedir. Olağanüstü karmaşık, rekabetçi ve hızla tüketilen devasa büyüklükteki teknoloji piyasasının beklentilerine ve zorlamalarına göre mi, yoksa evrensel ve toplumsal yarar bilincini kazanmış-hem de söylemlerin aksine toplumdan bu yönde bir talep gelmesine rağmen- bu yönde sorumluluk almaya hazır mühendis mi? Yani Taylorcu mu, Veblenci mi yoksa dış dünyadan bağımsız bir kimlikte mi? Hangi formasyonda mühendis yetiştirmeli? Cevap görüldüğü kadar kolay olmayacak. Ama üniversitelerin tüm bu gelişmeleri doğru okumaları gerekiyor.

Aynı sorumluluk, kuşkusuz mühendislik örgütleri için de geçerlidir. Bu sorumlulukları yerine getirebilmenin ön koşulu da gelişmelerin peşinden koşup, bunlara göre tavır almaktansa, gelişmeleri ve ulusal, toplumsal ve çevresel etkilerini önceden sezip, bunlara göre analizler yapıp, sentezlere varıp, uygulama süreçlerini böyle planlamaktır.

Sonuç olarak, sanayi devrimiyle vücut bulan ve biçimlenen mühendislik, sanayi devriminin en belirleyici özelliklerinden olan kitlesel üretim süreçlerinin artık yerini 'bilgiye dayalı sistem' yaklaşımına bırakmasıyla birlikte yeniden şekillenmektedir. Bu değişimi ve değişimin mevcut ve gelecekteki –olumlu, olumsuz- etkilerini iyi anlamak her bakımdan çok önemlidir.

THORSTEIN VEBLEN'İN TEMEL ESERLERİNDEN SEÇİLMİŞ KAPSAMLI BİR KAYNAKÇA

1882 “J. S. Mill’in Arazi Vergilendirmesi Kuramı”, Johns Hopkins Üniversitesi, *University Circulars*, Şubat, 176.

1884 “Kant’ın Yargı Gücünün Eleştirisi”,¹ *Journal of Speculative Philosophy*, Temmuz, 260-274.

1891 “Sosyalizm Kuramında Göz Ardı Edilen Bazı Noktalar”,² *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Kasım, 345-362.

1892 “Böhm-Bawerk’in Sermaye Tanımı ve Ücretlerin Kaynağı”,³ *Quarterly Journal of Economics*, Ocak, 247-252.

“Aşırı Üretim Safsatası”,⁴ *Quarterly Journal of Economics*, Temmuz, 484-492.

“1867 Yılından İtibaren Buğday Fiyatı”, *Journal of Political Economy*, Aralık, 68-103 ve ek bölüm 156-161.

1893 Thomas Kirkup’ın “Sosyalizm Tarihi” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 300-302.

Otto Warschauer’in “19. Yüzyıl Sosyalizm ve Komünizm Tarihi” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 302.

“Gıda Tedariği ve Buğfay Fiyatı”, *Journal of Political Economy*, Haziran, 365-379.

B. H. Baden-Powell’in “Britanya Hindistanı’nda Toprak Sistemleri”

1 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

2 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

3 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

4 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

Kitabının İncelemesi,
Journal of Political Economy, Aralık, 112-115.

1894 Karl Kautsky'nin "Der Parlamentarismus und die Volksgesetzgebung und die Socialdemokratie" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 312-314.

William E. Bear'ın "Küçük Çiftlikler Üzerine Bir Araştırma" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 325-326.

"Ortak Refah Ordusu",⁵ *Journal of Political Economy*, Haziran, 456-461.

Joseph Stammhammer'ın "Sosyalizm ve Komünizm Bibliyografyası" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 474-475.

Russell M. Garnier'in "İngiliz Toprak Mülkiyeti Tarihi (Modern Dönem)" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 475-477.

Émile Levasseur'un "L'Agriculture aux États-Unis" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Ağustos, 592-596.

"Kadın Elbisesinin Ekonomi Kuramı",⁶ *Popular Science Monthly*, Kasım, 198-205.

1895 Robert Flint'in "Sosyalizm" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 247-252.

Finans Bilimi, Gustav Cohn'ın "System der Finanzwissenschaft" Kitabının Çevirisi.

1896 Karl Marx'ın "Felsefenin Sefaleti" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 97-98.

Enrico Ferri'nin "Sosyalizm ve Pozitif Bilimler" Kitabının İncelemesi,

⁵ *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

⁶ *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

Journal of Political Economy, Aralık, 93-103.

1897 Richard Calwer'ın "Einführung in den Socialismus" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 270-272.

G. de Molinari'nin "La Viriculture-Ralentissement de la Population-Dégénérescence-Causes et Remèdes" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 273-275.

Antonio Labriola'nın "Essais sur la conception materialiste de l'histoire" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 390-391.

Werner Sombart'ın "Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 391-392.

N. Ch. Bunge'nin "Esquisses de littérature politicoéconomique" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 126-123.

Max Lorenz'in "Marksist Sosyal Demokrasi" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 136-137.

1898 Gustav Schmoller'ın "Über winige Grundfragen der Socialpolitik und der Volkswirtschaftslehre" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 416-419.

William H. Mallock'un "Aristokrasi ve Evrim: Zengin Sınıfların Hakları, Kökeni ve Toplumsal İşlevleri Üzerine Bir Araştırma" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 430-435.

"Neden Ekonomi Evrimci Bir Bilim Değil?",⁷ *Quarterly Journal of Economics*, Temmuz, 373-397.

"İşçilik İçgüdüsü ve Emegın Sıkıcılığı",⁸ *American Journal of Sociology*, Eylül, 187-201.

Turgot'un "Servetin Oluşumu ve Dağılımı Üzerine Düşünceler" Kitabının

⁷ *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

⁸ *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Eylül, 575-576.

“Mülkiyetin Başlangıcı”,⁹ *American Journal of Sociology*, Kasım, 352-365.

“Kadınların Barbar Statüsü”,¹⁰ *American Journal of Sociology*, Ocak, 503-514.

1899 *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumların Evrimi Üzerine Ekonomik Bir Araştırma*; 1912’de başlık *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumlar Üzerine Ekonomik Bir Araştırma* olarak değiştirilmiştir.

“Ekonomi Bilimine Dair Önyargılar”¹¹, *Quarterly Journal of Economics*, Ocak, 121-150; Temmuz, 396-426; Ocak 1900, 240-269.

Simon Patten’ın “İngiliz Düşüncesinin Gelişimi” Kitabının İncelemesi, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Temmuz, 125-131.

“Bay Cummings’in *Aylak Sınıfın Teorisi*’ne Getirdiği Eleştiriler”¹², *Journal of Political Economy*, Aralık, 106-117.

1900 Sir William Crooks’un “Buğday Sorunu, Gözden Geçirilmiş, Çeşitli Eleştirilere Verdiği Yanıtlarla” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 284-286.

Arnold Fischer’in “Die Entstehung des socialen Problems” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 286-287.

Paul Lafargue’in “Pamphlets socialistes: Le droit á la Paresse; La religion du capital; L’appetit vendu; Pie IX au paradis” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 287-288.

G. Tarde’in “Sosyal Kanunlar: Sosyolojinin Ana Hatları” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Eylül, 562-563.

9 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

10 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

11 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

12 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

Basil A. Bauroff 'un "Kapıdaki Kriz: Servetin Amerika Birleşik Devletleri'nde Toplanmasından Kaynaklanan Koşullar" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 159-160.

"Sanayi İstihdamı ve Parasal İstihdam",¹³ *Amerikan Ekonomik Birliği Yayınları*, Dizi 3, 1901, 190-235.

1901 *Bilim ve İşçiler*, Alm. çev. Ferdinand Lassalle, *Die Wissenschaft und die Arbeiter*, tekrar baskı Alman Yayıncılık Derneği, *Alman Klasikleri* 10, 1914.

"Gustay Schmoller'in Ekonomisi",¹⁴ *Quarterly Journal of Economics*, Kasım, 69-93.

1902 "El Sanatları",¹⁵ *Journal of Political Economy*, Aralık, 108-111.

Jules Gernaert ve Vte. de Herbais de Thun'un "Associations industrielles et commerciales. Fédérations-En tentes partielles-Syndicats-Cartels-Comptoirs-Affiliations-Trusts" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 130-131.

G. Tarde'in "Psychologie économique" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 116-148.

1903 "Modern İş Dünyasında Kredi Kullanımı", *Chicago Üniversitesi Onuncu Yıl Yayınları* 1, 4, 31-50, tekrar baskı *Ticari Girişim Kuramı*.

Werner Sombart'ın "Modern Kapitalizm" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 300-305.

T. U. Aschehoug'un "VoerdiBog Prilloerens Historie" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 306.

Maurice Lair'in "Alman Emperyalizmi" Kitabının İncelemesi, *Journal of*

¹³ *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

¹⁴ *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

¹⁵ *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

Political Economy, Mart, 306.

J. A. Hobson'ın "Emperyalizm: Bir Araştırma" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 311-319.

Brooks Adam'ın "Yeni İmparatorluk" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 314-315.

Theodore E. Burton'ın "Finans Krizi ve Sanayi ve Ticaret Bunalımı Dönemleri" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 321-326.

Lester F. Ward'un "Saf Sosyoloji: Toplumun Kökeni ve Kendiliğinden Gelişimi Üzerine Bir Eser" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Eylül, 655-656.

Ludwig Pohle'nin "Bevölkerungsbewegung, Kapitalbildung und periodische Wirtschaftskrisen" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Eylül, 656-657.

S. Tschierschky'nin "Kartell und Trust: Vergleichende Untersuchungen über dem Wesen und Bedeutung" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Eylül, 657-658.

1904 "Erken Bir Tröst Tecrübesi",¹⁶ *Journal of Political Economy*, Mart, 270-279.

Ticari Girişim Kuramı.

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 136.

Francis W. Hirst'ün "Adam Smith" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 136-137.

Jacob Streider'in "Modern Kapitalizmin Doğuşu" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 120-122.

¹⁶ *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

1905 Robert Francis Harper'ın "M.Ö. 2250'lerin Babil Kralı Hammurabi Kanunları" Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Mart, 319-320.

"Kredi ve Fiyatlar",¹⁷ *Journal of Political Economy*, Haziran, 460-472.

1906 "Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri",¹⁸ *American Journal of Sociology*, Mart, 585-609.

"Profesör Clark'ın Ekonomisi",¹⁹ *Quarterly Journal of Economics*, Şubat, 147-195.

"Karl Marx ve Taraftarlarının Sosyalist Ekonomileri",²⁰ *Quarterly Journal of Economics*, Ağustos, 578-595; Şubat 1907, 299-322.

1907 Sidney A. Reeve'in "Rekabetin Maliyeti: Bilinen Gerçekleri Anlama Çabası" Kitabının İncelemesi, *Yale Review*, Mayıs, 92-95.

"Fisher'in Sermaye ve Geliri",²¹ *Political Science Quarterly*, Mart, 112-128.

1908 "Bilimsel Bakış Açısının Evrimi",²² *University of California Chronicle*, Mayıs, 396-416.

"Sermayenin Doğası Üzerine",²³ *Quarterly Journal of Economics*, Ağustos, 517-542; Kasım, 104-136.

1909 "Fisher'in Faiz Oranı",²⁴ *Political Science Quarterly*, Haziran, 296-303.

Albert Schatz'ın "L'individualisme économique et sociale: ses origines-

17 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

18 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

19 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

20 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

21 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

22 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

23 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

24 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

son évolution-ses formes contemporaines” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Haziran, 378-379.

“Marjinal Faydanın Sınırları”,²⁵ *Journal of Political Economy*, Kasım, 620-636.

1910 “Hıristiyan Ahlakı ve Rekabet Sistemi”,²⁶ *International Journal of Ethics*, Ocak, 168-185.

“Eski Baltık ve Girit Eserleri İnceleme Önerisi ile İlgili Olarak”, Washington Carnegie Enstitüsü’ne Sunulan Duyuru, *American Journal of Sociology*, Eylül, 1933, 237-241.

1913 “Mutasyon Kuramı ve Sarışın Irk”,²⁷ *Journal of Race Development*, Nisan, 491-507.

“Sarışın Irk ve Aryan Kültürü”,²⁸ *Missouri Üniversitesi Bülteni, Bilim Dizisi* 2, 3, Nisan, 39-57.

1914 *İşçilik İlgüdüğü ve Teknoloji*.

1915 “Japonya’nın Fırsatı”²⁹, *Journal of Race Development*, Temmuz, 23-38.

Werner Sombart’ın “Der Bourgeois: zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Ekim, 846-848.

İmparatorluk Almanyası ve Sanayi Devrimi.

1916 Maurice Millioud’un “Almanya’da Hakim Kast ve Çılgın Ticaret” Kitabının İncelemesi, *Journal of Political Economy*, Aralık, 1019-1020.

25 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

26 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

27 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

28 *Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar* kitabında tekrar baskı.

29 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

1917 “Başka Bir Alman Apolojist”, *İngiltere, Politik Örgütlenmesi ve Gelişimi ve Almanya’ya Karşı Savaş*, Eduard Meyer, *Dial*, 19 Nisan, 344-345.

Barişın Doğası ve Ebedileşme Koşulları Üzerine Bir Deneme.

“Japonlar Almanya için Umutlarını Kaybediyor”³⁰, *New Republic*, 30 Temmuz, 246-247.

“Olası Bariş Koşulları Üzerine Bir İncelemenin Çalışma Programı ile İlgili Öneriler”³¹, Aralık, *Political Science Quarterly*, Haziran 1932, 186-189.

“Geri Kalmış Ülkelerin ‘Ekonomik Nüfuzunun’ ve Yabancı Yatırımların Denetimi Politikasının Ana Hatları”³², *Political Science Quarterly*, Haziran 1932, 189-203.

1918 “Yeniden İnşa Politikasının Genel İlkeleri Üzerine”, *Journal of the National Institute of Social Sciences*, Nisan, 37-46; “Yeniden İnşa Politikası”,³³ (başlığıyla tekrar baskı) *New Republic*, 13 Nisan, 318-320.

“Ulusal Sınırların Ortadan Kalkması”,³⁴ *Dial*, 25 Nisan, 387-390.

“Ekin Biçmek için Dünya Sanayi İşçileri’ni Kullanmak”,³⁵ *Journal of Political Economy*, Aralık 1932, 796-807.

“Temel Gıda Maddeleri Fiyat Listesi”,³⁶ *Southwestern Social Science Quarterly*, Mart 1933, 372-377.

30 İşe Gelmeyenlerin Mülkiyeti ve Son Zamanlarda Ticari Girişim: Amerika Örneği kitabında tekrar baskı.

31 Existen varias reimpresiones de las obras de Veblen en inglés. Las más recientes son las de Augustus M. Kelly, Kitabevi, New York, 1964, y Greenwood Press, Yayıncı, Westport, Connecticut, 1984.

32 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı

33 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

34 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

35 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

36 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

“Savaş Zamanı Köleler”,³⁷ *Public*, 11 Mayıs, 595-599.

“Savaş ve Yüksek Öğrenim”,³⁸ *Dial*, 18 Temmuz, 45-49.

Amerika’da Yüksek Öğrenim: Üniversitelerin İşadamlarınca İdare Edilmesi Üzerine Bir Yazı.

“Savaş Zamanı Çiftlik Emeği”, *Public* 1, 13 Temmuz, 882-885; 20 Temmuz, 918-922; 27 Temmuz, 947-952; 3 Ağustos, 981-985.

“Modern Bakış Açısı ve Yeni Düzen”, *Dial*, 19 Ekim, 289-293; 2 Kasım, 349-354; 16 Kasım, 409-414; 30 Kasım, 482-488; 14 Aralık, 543-549; 28 Aralık, 605-611; 11 Ocak 1919, 19-24; 25 Ocak, 75-82.

1919 *Çıkar Grupları ve Teknoloji*; 1920 baskısında başlık *Çıkar Grupları ve Sıradan İnsan* olarak değiştirilmiştir.

“Bolşevizm Kimin için Tehdit?”,³⁹ *Dial*, 2 Şubat, 174-179.

“Modern Avrupa’da Yahudilerin Entelektüel Üstünlüğü”,⁴⁰ *Political Science Quarterly*, Mart, 33-42.

“Sabotajın Doğası ve Kullanımı Üzerine”, *Dial* 3, 5 Nisan, 341-346.

“Bolşevizm Çıkar Grupları için Tehdittir”, Başyazı, *Dial*, 5 Nisan, 360-361.

“Sabotaj”, Başyazı, *Dial*, 5 Nisan, 363.

“Kongrenin Sabotajı”, Başyazı, *Dial*, 5 Nisan, 363.

“Immanuel Kant: Kalıcı Barış Üzerine”,⁴¹ Başyazı, *Dial*, 3 Mayıs, 469.

“Barış”, *Dial* 1, 17 Mayıs, 485-487.

37 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

38 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

39 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

40 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

41 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

“Finans Önderleri ve Mühendisler”,⁴² *Dial*, 14 Haziran, 599-606.

“*Panem et Circenses*”,⁴³ Başyazı, *Dial*, 14 Haziran, 609.

“Sanayi Sistemi ve Sanayi Önderleri”, *Dial* 8, 31 Mayıs, 552-557.

““Açıkça Varılan Açık Anlaşmalar”⁴⁴ ve Eski Devlet Adamları”, Başyazı, *Dial*, 12 Temmuz, 25-26.

“Çıkar Grupları için Güvenilir Bir Dünya”,⁴⁵ Başyazı, *Dial*, 12 Temmuz, 26.

“Kızıl Terör – Nihayet Amerika’ya Geldi”, Başyazı, *Dial*, 6 Eylül, 205.

“Kızıl Terör ve Çıkar Grupları”, Başyazı, *Dial*, 6 Eylül, 206.

“Amerika’da Bolşevizm ve Çıkar Grupları”, *Dial*, 4 Ekim, 296-301; 18 Ekim, 339-346; 1 Kasım, 323-380.

“Ateşkesin Alacakaranlığında Barış”,⁴⁶ Başyazı, *Dial*, 15 Kasım, 443.

Bilimin Modern Uygarlıktaki Yeri ve Öteki Yazılar.

1920 Keynes’in “Barışın Ekonomik Sonuçları” Kitabının İncelemesi, *Political Science Quarterly*, Eylül, 467-479.

1921 *Mühendisler ve Fiyat Sistemi.*

“Bolşevizm ile Savaş Arasında”,⁴⁷ *Freeman*, 25 Mayıs, 248-251.

1922 “Erken Bunama”,⁴⁸ *Freeman*, 21 Haziran, 344-347.

42 *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* kitabında tekrar baskı.

43 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

44 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

45 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

46 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

47 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

48 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

1923 “Sanayi Önderi”,⁴⁹ *Freeman*, 18 Nisan, 127-132.

“Orman Arazileri ve Petrol Sahaları”,⁵⁰ *Freeman*, 23 Mayıs, 248-250, 30 Mayıs, 272-274.

“Bağımsız Çiftçi”,⁵¹ *Freeman*, 13 Haziran, 321-324.

“Taşra Kasabası”,⁵² *Freeman*, 11 Temmuz, 417-420; 18 Temmuz, 440-443.

İşe Gelmeyenlerin Mülkiyeti ve Son Zamanlarda Ticari Girişim: Amerika Örneği.

1925 “Öngörülebilir Gelecekte Ekonomi Kuramı”,⁵³ *American Economic Review*, Mart, Ek bölüm, 48-55.

49 *Mühendisler ve Fiyat Sistemi* kitabında tekrar baskı.

50 İşe Gelmeyenlerin Mülkiyeti ve Son Zamanlarda Ticari Girişim: Amerika Örneği kitabında tekrar baskı.

51 İşe Gelmeyenlerin Mülkiyeti ve Son Zamanlarda Ticari Girişim: Amerika Örneği kitabında tekrar baskı.

52 İşe Gelmeyenlerin Mülkiyeti ve Son Zamanlarda Ticari Girişim: Amerika Örneği kitabında tekrar baskı.

53 *Değişen Düzenimiz ile İlgili Yazılar* kitabında tekrar baskı.

ÖZGEÇMİŞLER

Ahmet Öncü

Ahmet Öncü Sabancı Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür. Bilimsel ilgisi sosyal teori, siyasal iktisat ve siyaset sosyoloji alanlarında yoğunlaşmıştır. Akademik içerikli kitapları ve makaleleri dışında politik yazıları *Evrensel*, *Bir-Gün* ve Devrimci İşçi Partisi'nin yayın organı *Gerçek*'te yayınlamıştır.

William M. Dugger

Tulsa Üniversitesi'nde iktisat profesörüdür. Bugüne dek on kitabı yayınlanmış olan Dugger, akademik dergilerde de yoğun olarak yazılar yazmaktadır. James T. Peach ile birlikte kaleme aldığı *Economic Abundance: An Introduction [Ekonomik Bolluk: Giriş]* adlı kitabı, 2010 yılında M.E. Sharpe tarafından yayınlanmıştır.

Barış Özçorlu

Boğaziçi Üniversitesi işletme bölümü mezunudur. Ağırlıklı olarak politika ve politik ekonomi alanlarında makale ve kitap çevirileri yapmakta ve özellikle muhalif toplumsal hareketler ile ilgilenmektedir.

Aykut Göker

Aykut Göker 1938 Eskişehir doğumlu; İTÜ Makina Fakültesi, 1960 mezunu. 1960-81 yılları arasında çeşitli kamu görevlerinde bulundu. 80'li yıllarda ve 90'ların başlarında bilim tarihi ve çeşitli bilim ve teknoloji konularıyla ilgili kitap, ansiklopedi maddesi ve makale çevirileri yaptı; Makina Mühendisleri Odası'na sanayi politikaları danışmanlığı, Bilim ve Sanat dergisinin editörlüğü gibi görevlerde bulundu.

1993-94 yıllarında TÜBİTAK Araştırma Merkez ve Enstitüleri Plânlama ve Koordinasyon Daire Başkanı; 1994-99 yıllarında TÜBİTAK Bilim ve Teknoloji Politikaları Daire Başkanı, 2000 Ocak'ından 2007 Nisan'ına kadar da, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı'nda (TTGV) Danışman olarak görev yaptı. 2007 Nisan'ından bu yana kendi ilgi alanındaki çalışmalarını kişisel olarak sürdürüyor.

Bilim, teknoloji, yenilik (inovasyon) ve sanayi politikaları üzerine makale, bil-
diri ve kitap hâlinde yayımlanmış çalışmaları var. Hâlen Cumhuriyet Bilim
Teknoloji dergisinde 'Politik Bilim' başlığı altında köşe yazıları yazıyor.

Mahmut Kiper

Metalurji Mühendisi-Teknoloji Politikaları ve Yönetimi Uzmanı

1984 yılında ODTÜ Metalurji Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Sıra-
sıyla ETİBANK ve KOSGEB'de çalıştı. Ardından 1996-2007 yılları arasında
TÜBİTAK'da Sanayi Ar-Ge Destekleri Programı Alan Koordinatörü ve Üni-
versite Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri Programı (ÜSAMP) Koordinatörü
olarak görev yaptı. Ayrıca, 2004-2007 yılları arasında bir Avrupa araştırma
alanı programı olan EUREKA Programı'nda Türkiye Ulusal Proje Koordina-
törü olarak bulundu. Ayrıca, Araştırma-Teknoloji Geliştirme ve İnovasyon ile
ilgili diğer pekçok ulusal ve uluslararası program ve projede de yer aldı.

Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
(MÜDEK) kurucularındandır. Mevcut durumda MÜDEK Denetim Kurulu Üye-
liği yanında Üniversite-Sanayi İşbirliği Merkezleri Platformu (ÜSİMP) Yürüt-
me Kurulu Üyeliği görevlerini de sürdürmektedir.

Yayınlanmış 'Üretim Ekonomisi için Sanayi ve Teknoloji Politikaları', 'Dünya-
da ve Türkiye'de Üniversite Sanayi İşbirliği' ve cumhuriyetin ilk dönem sana-
yi gelişiminin anlatıldığı 'Artık Paydos' isimli 3 kitabı ile çok sayıda makale
ve teknik raporu mevcuttur. Birçok yayının koordinatörlüğünü ya da editörlü-
ğünü üstlenmiştir.

ODTÜ Senatosu'nca; Türkiye'de teknoloji geliştirme ve inovasyon (yenileşim)
politikalarına ve uygulamalarına katkıları ile üniversite-sanayi iş birliği prog-
ramlarına getirdiği kurumsal çözüm modelleri nedeniyle ODTÜ 2010 Takdir
Ödülü'ne layık görülmüştür.

Değişik dönemlerde Metalurji Mühendisleri Odası Başkanlığı, Türk Mühen-
dis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve Yüksek Onur Kurulu Üyeliği
görevlerinde bulunmuştur.

MÜHENDİSLER VE FİYAT SİSTEMİ

THORSTEIN VEBLEN

